

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

СТРУГАНЕЦЬ ПАВЛО БОРИСОВИЧ

УДК 811.161.2'42

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФУТБОЛЬНИЙ ТЕЛЕРЕПОРТАЖ:
ТИПОЛОГІЯ ЛЕКСИЧНИХ НОМІНАЦІЙ
І ТЕКСТОВИХ СТРУКТУР**

Галузь знань: 03 Гуманітарні науки

Спеціальність: 035 Філологія

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело

_____ П. Б. Струганець

Науковий керівник – **Вільчинська Тетяна Пилипівна,**
доктор філологічних наук, професор

Тернопіль – 2024

АНОТАЦІЯ

Струганець П. Б. Футбольний телерепортаж: типологія лексичних номінацій і текстових структур. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2024.

Дисертаційну роботу присвячено інтегральному аналізу прямого футбольного репортажу на основі типологізації різнорівневих мовних засобів – лексичних номінацій і текстових структур.

Актуальність студіювання мови прямого футбольного репортажу детермінували такі чинники: важливість суспільної функції, яку виконує українська мова в новітньому масмедійному просторі в час російського вторгнення; потреба системного моніторингу якості усного мовлення у спортивній сфері, яка зазнавала багаторічного московського впливу; розширення дослідницької наукової парадигми – від структуралістської до антропоцентричної, оновлення методологічних і методичних підходів до аналізу тексту як процесу і продукту усного мовлення; потреба різнорівневого аналізу усного тексту; необхідність укладання електронних тезаурусів, розвиток корпусної лінгвістики, ресурси яких повинні відображати мову спорту; потреба в матеріалах для вдосконалення мовної культури журналістів сфери футболу.

Джерельною базою дослідження слугують репортажі українською мовою на телеканалах «MEGOGO Футбол Перший», «Футбол 1», «Футбол 2», «Суспільне Київ», «Setanta Sports» і телеканалі телерадіокомпанії «Україна» під час трансляції футбольних матчів.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше в українському мовознавстві вмотивовано необхідність аналізу прямого футбольного телерепортажу як різновиду усного спонтанного мовлення, оскільки мовна ситуація в державі залежить від якості функціювання мови в усіх сферах суспільної діяльності, зокрема й у спортивній; здійснено інтегральне дослідження мови прямого футбольного телерепортажу на помежовій зоні лінгвістики тексту, лексикології, термінознавства, граматики, лінгвостилістики, медіалінгвістики, прагматики; реалізовано авторський алгоритм типологізації лексичних номінацій, доміантних у прямому футбольному репортажі; схарактеризовано типи текстових структур в їх кореляції з диференційними семантичними, комунікативними і прагматичними ознаками масмедійного тексту, висвітлено стилістичний потенціал лексичних номінацій і текстових структур як експлікантів образності.

Теоретичне значення дисертації засвідчують сформульовані засади різнорівневого дослідження футбольного телерепортажу, що поєднує структурно-системний, семантико-стилістичний і комунікативно-прагматичний підходи до аналізу мовних засобів. Авторські висновки й узагальнення поглиблюють знання про специфіку усного спортивного медійного дискурсу; стануть підґрунтям для подальшого аналізу усного українського мовлення на основі комплексу лексичних номінацій і текстових структур, сприятимуть вирішенню теоретичних питань лінгвістики тексту, лінгвостилістики та прагмалінгвістики. Практична цінність роботи полягає в тому, що зібраний матеріал можна буде використати для поповнення загальномовних словників, укладання словника футбольної лексики, уточнення критеріїв соціонормативної оцінки мови футболу. Матеріали роботи зможуть бути застосовані в лінгводидактиці: у підготовці журналістів, у викладанні лексикології, синтаксису, стилістики, лінгвістики тексту на факультетах філології і журналістики закладів вищої освіти.

У процесі дослідження узагальнено доробок українських та зарубіжних науковців про мову спорту і, зокрема, мову футболу. Визначено категорійні ознаки поняття «футбольний телерепортаж». Окреслено, що це продукт усної мовленнєвої діяльності, який має фіксований темпоральний проміжок: два тайми по 45 хвилин кожен. Оскільки футбольний репортаж є відносно завершеною знаковою конструкцією, то така характеристика підтверджує доцільність вибору терміна «текст» для метамови наукової розвідки.

Студіювання футбольного телерепортажу як тексту шляхом міжрівневого аналізу мовних явищ опирається на два типи ключових мовних одиниць: лексичні номінації і текстові структури. До домінантних лексичних номінацій віднесено футбольні терміни, лексику з семою «дія», емоційну лексику, питомі та іншомовні лексичні ресурси, фразеологізми, субстандартну лексику.

Увиразнено, що диференційною рисою футбольного телерепортажу є значна частка термінних одиниць – словесних знаків різної номінативної природи. Термінну лексику, яку використовують журналісти під час трансляції матчу на позначення предметів і понять галузі футболу, за ступенем спеціалізації семантики розподілено на загальноспортивні терміни, міжгалузеві спортивні терміни і власне футбольні терміни.

Високе функційне навантаження у футбольному репортажі виконує лексика із семою «дія», яка номінує різні процеси під час гри, зокрема діаметрально протилежні дії – атаки та захисту: 1) дієслова з ознакою розподілу в часі, 2) дієслова зі значенням інтенсивності, 3) дієслова зі значенням кратності, 4) дієслова, орієнтовані на іншу дію, 5) дієслова фазово-інтенсивного роду дієслівної дії, 6) дієслова інтенсивно-кратного роду дієслівної дії.

Емоційна лексика різної частиномовної належності як посередник між денотативним світом і внутрішнім світом особистості коментатора у футбольному телерепортажі слугує характеристиці футболістів,

вболівальників.

У футбольному телерепортажі активно функціують іншомовізми, з-поміж яких домінують англізми. Процес входження неіншомовізмів, запозичених з англійської мови, не припиняється. Постає проблема паритетного співвідношення в сучасній футбольній комунікації питомої та запозиченої лексики.

Футбольний телерепортаж відбиває живомовні тенденції, зокрема актуалізацію субстандартної лексики, яка номінує та оцінює організаційно-тактичні дії, фізичні дії на полі, дії гравців із м'ячем, технічні прийоми, результат гри, характеристику фізичного і психічного станів учасників, загальні поняття, пов'язані з організацією гри, її правилами тощо.

Лексичні номінації в телерепортажі сприяють водночас чіткому та образному викладові, орієнтованому на швидке сприймання інформації про футбольний матч. Лексика в складі футбольного телерепортажу – відкрита множина, яка систематично оновлюється. Слова, інтегровані у футбольний контекст, переосмислюються, набувають нових семантичних відтінків.

У результаті аналізу текстові структури розглянуто як експліканти ознак тексту через систему текстових категорій. Проаналізовано текстові категорії із одиницями нижчої ієрархії в трьох вимірах: у площині семантики – текстові категорії інформативності (підкатегорії концептуальності, фактуальності, імпліцитності), континууму подій (простору і часу), дискретності та зв'язності; у ракурсі комунікативності – текстові категорії антропоцентричності (підкатегорії адресантності та адресатності) і діалогічності (підкатегорії інтерактивності, інтертекстуальності); на рівні прагматики – текстову категорію модальності (підкатегорії референційності, оцінки, експресивності). Унаслідок кореляція текстових категорій слугує текстоконститутивним чинником.

Для дослідження частотності реалізації фактуальних текстових показників телерепортажу проведено контент-аналіз – низку послідовних

дослідницьких процедур: визначення масиву матеріалу, вибірки, формулювання робочої гіпотези, розробку системи категорій, відбір одиниць аналізу, визначення одиниць рахунку, кодування та квантифікацію документів, оцінювання валідності даних, інтерпретацію результатів.

Виявлено, що текстотворення футбольного телерепортажу ґрунтується на різних ярусах мовної системи: фонетичному, лексико-семантичному, фразеологічному, морфологічному, словотвірному, синтаксичному, стилістичному.

Обґрунтовано, що система образних засобів передає динаміку гри, слугує створенню інтерактиву з глядачами, вербалізує особливості мовомислення журналіста. Метафоричні конструкції є домінантною особливістю футбольного телерепортажу в прямому ефірі. Створений журналістом метафоричний образ завжди має інтенціональне підґрунтя: передати вирування емоцій під час футбольної гри. Асоціації за подібністю, на яких ґрунтується метафоричне перенесення, можуть стосуватися різних ознак. У футбольному телерепортажі превалюють метафоричні перенесення за такими моделями: «футбол – предмет», «футбол – людина», «футбол – відчуття», «футбол – суспільство», «футбол – природа».

Засобом мовновиражальної експресії також слугують епітети. У текстах переважає сполучуваність прикметникових епітетів з іменниками. Епітетні конструкції розподілено за домінантними дистрибутами: епітети на позначення характеристики гравців, дій гравців; епітети на позначення дій команд; епітети на позначення дій арбітрів; епітети, які характеризують матч, процес гри. Уживання порівнянь у текстах телерепортажів детерміноване прагненням журналістів не лише зіставити різні за своєю природою поняття, предмети, а, підкреслюючи якусь характерну рису, продемонструвати своє бачення подій, які відбуваються на футбольному полі. Суб'єктом порівняння може виступати цілий ряд предметів, осіб чи явищ, що прямо чи опосередковано пов'язані з футбольним матчем: гра, команда, футболіст,

м'яч. Футбольний телерепортаж містить у складі компаративних конструкцій і формалізовані показники порівняння – сполучники, наявні безсполучникові порівняльні структури.

Функційний потенціал образних мовних засобів детермінований конкретним прагматичним спрямуванням кожної ситуації під час футбольного матчу. Тропеїчні конструкції спродуковані передусім для впливу на емоційну сферу глядача-вболівальника.

Футбольний телерепортаж – вияв текстотвірної діяльності спортивного журналіста та модель власне мови футболу. Жанр футбольного репортажу є вербальною рефлексією футбольного матчу. Текстова тканина прямого футбольного телерепортажу залежить від смислового наповнення його лексичних номінацій і текстових структур. Саме в репортажі як тексті відбуваються процеси переходу від узуальних значень до оказіональних, що творять нові комунікативні смисли, які сприймає глядацька аудиторія.

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні мовної особистості тележурналіста, його власного мовного репертуару; у виявленні нових тенденцій у використанні лексико-семантичних одиниць і текстових структур української літературної мови для реалізації прагмалінгвістичних завдань сучасного медіадискурсу.

Ключові слова: українська мова, репортаж, масмедіа, лексика, лексична номінація, термінологія, футбольні терміни, текст, текстова категорія, текстові структури, фразеологізм, запозичення, оцінна та емоційно-експресивна лексика, образність, мовні засоби.

SUMMARY

Struhanets P. B. Football Reporting: Typology of Lexical Nominations and Text Structures. Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 03 Humanities specialty 035 Philology. Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Ternopil, 2024.

The dissertation is devoted to the integral analysis of live football reporting based on the typology of different language means – lexical nominations and text structures.

The relevance of studying the language of live football reporting was determined by the following factors: the importance of the social function performed by the Ukrainian language in the modern mass media space during the Russian invasion; the need for systematic monitoring of the quality of speech in the sports field, which has been influenced by Moscow for many years; expansion of the research scientific paradigm - from structuralist to anthropocentric, renewal of methodological and methodical approaches to text analysis as a process and product of oral speech; the need for multi-level analysis of the oral text; the need to compile electronic thesauruses, the development of corpus linguistics, the resources of which should reflect the language of sports; the need for materials to improve the language culture of football journalists.

The source base of the study is reports in the Ukrainian language on the TV channels "MEGOGO Football First", "Football 1", "Football 2", "Public Kyiv", "Setanta Sports" and the TV channel of the TV and radio company "Ukraine" during the live reporting of football matches.

The scientific novelty of the work lies in the fact that, for the first time in Ukrainian linguistics, the need to analyze a live football TV reporting as a type of oral spontaneous speech is motivated, since the language situation in the state depends on the quality of language functioning in all spheres of social activity, in

particular, in sports; an integral study of the language of live football TV reporting was carried out in the border area of text linguistics, lexicology, terminology, grammar, linguistic stylistics, media linguistics, and pragmatics; the author's algorithm for the typology of lexical nominations dominant in live football reporting has been implemented; the types of text structures are characterized in their correlation with differential semantic, communicative and pragmatic features of the mass media text, the stylistic potential of lexical nominations and text structures as explicants of imagery is highlighted.

The theoretical value of the dissertation is evidenced by the formulated principles of multi-level research of football television reporting, which combines structural-systemic, semantic-stylistic and communicative-pragmatic approaches to the analysis of linguistic means. The author's conclusions and generalizations deepen knowledge about the specifics of oral sports media discourse; will become the basis for further analysis of spoken Ukrainian speech based on a complex of lexical nominations and text structures, will contribute to solving theoretical questions of text linguistics, linguistic stylistics and pragmalinguistics. The practical value of the work lies in the fact that the collected material can be used to replenish common language dictionaries, compile a dictionary of football vocabulary, clarify the criteria for socio-normative assessment of the language of football. The materials of the work can be applied in linguistic didactics: in the training of journalists, in the teaching of lexicology, syntax, stylistics, text linguistics at the faculties of philology and journalism of higher education institutions.

In the process of research, the work of Ukrainian and foreign scientists on the language of sports and, in particular, the language of football, is summarized. Categorical features of the concept of "football TV reporting" have been determined. It is outlined that this is a product of oral speech activity, which has a fixed temporal interval: two halves of 45 minutes each. Since the football reporting is a relatively complete symbolic structure, this characteristic confirms the

expediency of choosing the term "text" for the metalanguage of scientific intelligence.

The study of the football television reporting as a text through cross-level analysis of linguistic phenomena is based on two types of key linguistic units: lexical nominations and text structures. Dominant lexical nominations include football terms, vocabulary with the word "action", emotional vocabulary, native and foreign lexical resources, phraseological units, substandard vocabulary.

It is emphasized that a significant part of term units – verbal signs of different nominative nature is a differentiating feature of football TV reporting. Terminology used by journalists during the reporting of a match to denote subjects and concepts in the field of football is divided into general sports terms, interdisciplinary sports terms, and actual football terms according to the degree of specialization of semantics.

A high functional load in football reporting is performed by the vocabulary with the term "action", which nominates various processes during the game, in particular diametrically opposite actions – attack and defense: 1) verbs with the feature of distribution in time, 2) verbs with the meaning of intensity, 3) verbs with the meaning of multiplicity, 4) verbs oriented to another action, 5) verbs of the phase-intensive kind of verbal action, 6) verbs of the intensive-multiple kind of verbal action.

The emotional vocabulary of different part-linguistic affiliations as a mediator between the denotative world and the inner world of the commentator's personality in a football TV reporting serves to characterize football players and fans.

In football TV reporting, foreign words are actively used, and English words dominate among them. The process of introducing new foreign idioms borrowed from the English language does not stop. Therefore the problem of the parity ratio in modern football communication of specific and borrowed vocabulary arises.

Football TV reporting reflects live broadcasting trends, in particular, the updating of substandard vocabulary that nominates and evaluates organizational and tactical actions, physical actions on the field, actions of players with the ball, technical techniques, the result of the game, characteristics of the physical and mental states of the participants, general concepts related to the organization of the game, its rules, etc.

Lexical nominations in the TV reporting contribute to a clear and imaginative presentation, aimed at quick perception of information about a football match. Vocabulary as part of a football TV reporting is an open set that is systematically updated. Words integrated into the football context are reinterpreted and acquire new semantic shades.

As a result of the analysis, text structures were considered as explicants of text features through a system of text categories. Text categories with units of a lower hierarchy were analyzed in three dimensions: in the plane of semantics – text categories of informativeness (subcategories of conceptuality, factuality, implicitness), continuum of events (space and time), discreteness and connectivity; in the perspective of communicativeness – textual categories of anthropocentricity (subcategories of addressability and addressability) and dialogicity (subcategories of interactivity, intertextuality); at the level of pragmatics – the text category of modality (subcategories of referentiality, evaluation, expressiveness). As a result, the correlation of text categories serves as a text-constitutive factor.

To study the frequency of implementation of factual textual indicators of TV reporting, a content analysis was carried out – a series of consecutive research procedures: determination of the array of material, sampling, formulation of a working hypothesis, development of a system of categories, selection of units of analysis, determination of units of account, coding and quantification of documents, assessment of data validity, results interpretation.

It was found that the text creation of the football TV reporting is based on different levels of the language system: phonetic, lexical-semantic, phraseological, morphological, word-forming, syntactic, stylistic.

It is substantiated that the system of visual aids reflects the dynamics of the game, serves to create interaction with the audience, and verbalizes the peculiarities of the journalist's linguistic thinking. Metaphorical constructions are a dominant feature of live football TV reporting. A metaphorical image created by a journalist always has an intentional basis: to convey the surge of emotions during a football game. Associations based on similarity, on which the metaphorical transfer is based, can refer to different features. In football TV reporting, metaphorical transfers based on the following models prevail: "football is an object", "football is a person", "football is a feeling", "football is society", "football is nature".

Epithets also serve as a means of linguistic expression. The texts predominantly feature the combination of adjectival epithets with nouns. Epithetical constructions are categorized into dominant distributions: epithets to denote player characteristics, player actions; epithets to denote team actions; epithets to denote referee actions; epithets characterizing the match, the process of the game. The use of comparisons in telecommentary texts is explained by the journalists' desire not only to juxtapose different concepts, objects but also to highlight a characteristic feature, expressing their vision of the events on the football field. The subject of comparison can be a whole range of objects, individuals, or phenomena directly or indirectly related to the football match: the game, the team, the footballer, the ball. Football telecommentary includes comparative constructions and formalized indicators of comparison, such as conjunctions and non-conjunction comparative structures.

The functional potential of figurative language means is determined by the specific pragmatic orientation of each situation during a football match. Tropic

constructions are primarily produced to impact the emotional sphere of the viewer-fan.

A football TV reporting is a manifestation of the text-creating activity of a sports journalist and a model of the proper language of football. The genre of football reporting is a verbal reflection of a football match. The text fabric of a live football TV reporting depends on the semantic content of its lexical nominations and text structures. It is in the reporting as a text that processes of transition from usual meanings to occasional ones occur, which create new communicative meanings that are perceived by the viewing audience.

We see the perspective of the research in the study of the language personality of the TV journalist, his own language repertoire; in identifying new trends in the use of lexical-semantic units and text structures of the Ukrainian literary language for the implementation of pragmalinguistic tasks of modern media discourse.

Keywords: Ukrainian language, reporting, mass media, lexicon, lexical nomination, terminology, football terms, text, text category, text structures, phraseology, borrowing, evaluative and emotionally expressive lexicon, imagery, linguistic means.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА З ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, що індексуються в наукометричній базі даних

Web of Science:

1. Struhanets L., Zalipska I., Zadorozhna I., Struhanets P., Dashchenko N. The National Television Broadcast Speech Expressiveness as Means of Psychological Influence on the Society. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2021. Issue 1, special XV. S. 41-45. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110115/papers/A_10.pdf (автор. внесок – 0,2 друк. арк.).

Статті у виданнях, що включені до категорії “Б”

Переліку наукових фахових видань України

2. Струганець П. Типологія лексичних номінацій у футбольному телерепортажі. *Закарпатські філологічні студії*. 2023₄. Вип. 29. Т. 2. С. 74-78. URL: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.2.14>

3. Струганець П. Спектр текстових категорій у футбольному телерепортажі. *Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*: журнал. 2023₃. № 12 (18). С. 243-253. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12\(18\)-243-253](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12(18)-243-253)

4. Струганець П. Порівняння у прямому футбольному репортажі. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Вип. 4 (207). Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2023₂. С. 267-271. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-207-40>

5. Струганець П. Метафора у футбольному телерепортажі. *Проблеми гуманітарних наук: зб. наук. праць. Серія «Філологія»*. Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2019₂. Вип. 44. С. 92-102. URL: <https://doi.org/10.24919/2522-4557.2019.44.187381>

**Статті у періодичних наукових виданнях інших держав,
які входять до Організації економічного співробітництва
та розвитку та/або Європейського Союзу**

6. Struhanets P. Text in the modern paradigm of scientific knowledge: categorization and pragmatics. *Scientific Journal of Polonia University*. 2023. 58 (3). S. 195-201. URL: <https://doi.org/10.23856/5827>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Струганець П. Епітетні конструкції у футбольному телерепортажі. *Topical aspects of modern scientific research. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference*. Tokyo, Japan: CPN Publishing Group, 2023₁. Pp. 547-550. URL: <https://sci-conf.com.ua/iii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-topicalaspects-of-modern-scientific-research-23-25-11-2023-tokio-yaponiya-arhi>

8. Струганець П. Оцінка як лінгвофілософська категорія (на матеріалі футбольного телерепортажу). *III Міжнародна науково-практична конференція «Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід»*: збірник тез. Тернопіль, 2021₁. С. 252-254.

9. Струганець П. Позитивно- та негативнооцінна лексика із семою «дія» у сучасному футбольному телерепортажі. *Міжнародна науково-практична конференція «Регіональна журналістика: реалії, виклики, перспективи» (15 квітня 2021 року)*. Тернопіль, 2021₂. С. 181-183.

10. Струганець П. Іншомовні запозичення у футбольному телерепортажі. *Perspectives of science and education. Proceedings of the 11th International youth conference «Slovo/Word»*. New York, USA. 2019₁. P. 285-291.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	18
ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВИ ФУТБОЛЬНОГО ТЕЛЕРЕПОРТАЖУ.....	26
1.1. Репортаж у контексті розвитку спортивної журналістики	26
1.2. Огляд наукових студій мови футболу як сегмента спортивної комунікації.....	33
1.3. Алгоритм різнорівневого лінгвістичного аналізу прямого футбольного телерепортажу	40
Висновки до розділу 1	52
РОЗДІЛ 2. ДОМІНАНТНІ ЛЕКСИЧНІ НОМІНАЦІЇ У ТЕЛЕВІЗІЙНОМУ РЕПОРТАЖІ	54
2.1. Футбольні терміни	54
2.2. Лексика із семою «дія»	63
2.3. Емоційна лексика	70
2.4. Іншомовні лексичні ресурси	73
2.5. Фразеологізми	79
2.6. Субстандартна лексика	82
Висновки до розділу 2	85
РОЗДІЛ 3. ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ТЕКСТОВИХ СТРУКТУР ФУТБОЛЬНОГО ТЕЛЕРЕПОРТАЖУ У ВИМІРІ ТЕКСТОВИХ КАТЕГОРІЙ	89
3.1. Текстові структури у площині семантики	89
3.2. Текстові структури у ракурсі комунікативності	122
3.3. Текстові структури на рівні прагматики	132
Висновки до розділу 3	146

РОЗДІЛ 4. ЛЕКСИЧНІ НОМІНАЦІЇ І ТЕКСТОВІ СТРУКТУРИ	
ЯК ЕКСПЛІКАНТИ ОБРАЗНОСТІ	151
4.1. Метафоричні конструкції	151
4.2. Епітети	159
4.3. Порівняння	165
Висновки до розділу 4	174
ВИСНОВКИ	176
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	182
ДОДАТКИ	203

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ЗМІ** – засоби масової інформації
- СК** – телевізійний канал «Суспільне Київ»
- ТК** – телевізійний канал
- УЄФА** – Європейський футбольний союз
- ФІФА** – Міжнародна федерація футболу
- MG1** – телевізійний канал «MEGOGO Футбол Перший»
- SS** – телевізійний канал «Setanta Sports»

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку українського мовознавства об'єктом уваги науковців дедалі частіше постає зв'язний текст, не лише писемний, але й усний. Зростає інтерес до вивчення малодосліджених сфер функціонування української мови – усного спонтанного мовлення, зокрема футбольного телерепортажу. «Футбол є однією з найбільш популярних спортивних ігор. Сьогодні матчі за участі професійних футбольних клубів викликають усе більший інтерес серед шанувальників цієї гри. Відвідування футбольних стадіонів стає кожного року в Україні та країнах пострадянського простору все більш масовим» [Артёмов 2005, с. 20-21]. Попри увагу лінгвістів до теоретичних і практичних питань мови футболу в українському мовознавстві комплексного дослідження футбольного телерепортажу досі немає.

Актуальність студіювання мови прямого футбольного репортажу детермінували такі чинники:

- 1) важливість суспільної функції, яку виконує українська мова в новітньому масмедійному просторі в час російського вторгнення;
- 2) потреба системного моніторингу якості усного мовлення у спортивній сфері, яка зазнавала багаторічного московського впливу;
- 3) розширення дослідницької наукової парадигми – від структуралістської до антропоцентричної, оновлення методологічних і методичних підходів до аналізу тексту як процесу і продукту усного мовлення; потреба різнорівневого аналізу усного тексту;
- 4) необхідність укладання електронних тезаурусів, розвиток корпусної лінгвістики, ресурси яких повинні відображати мову спорту;
- 5) потреба в матеріалах для вдосконалення мовної культури журналістів сфери футболу.

Засадничими для комплексного лінгвістичного аналізу футбольного телерепортажу вважаємо праці українських і зарубіжних науковців, у яких у першій чверті ХХІ століття висвітлено такі аспекти:

1) особливості усної реалізації мови (Д. Баранник [Баранник 2000], С. Єрмоленко [Єрмоленко 2009; ЛНМП 2013], С. Бибик [Бибик 2013], Л. Струганець [КМ 2015], І. Заліпська [Заліпська 2013; Заліпська 2016; Poplavska, Zalipska 2023], М. Дружинець [Дружинець 2019]);

2) природу масмедійної мови (К. Серажим [Серажим 2003]; М. Яцимірська [Яцимірська 2004], О. Стишов [Стишов 2001; Стишов 2005; Стишов 2011], Г. Денискіна [Денискіна 2005], Р. Ботл [Bottle 2006], С. Каленюк [Каленюк 2018], М. Навальна [Навальна 2011; Навальна 2019], В. Тарасюк [Тарасюк 2011], В. Лизанчук [Лизанчук 2013], Л. Шутяк [Шутяк 2015], Ю. Калужинська [Калужинська 2017], Н. Костусяк [Молоткіна, Костусяк, Навальна 2021; Костусяк 2023], Н. Дащенко [Поплавська, Дащенко 2021], Н. Поплавська [Поплавська, Костюк, Смеречинська 2023; Poplavska, Zalipska 2023]);

3) характеристику мови спорту (М. Мартинюк [Мартинюк 2003; Мартинюк 2004]; І. Недайнова [Недайнова, 2004]; Я. Лучак і Р. Наврот [Luczak, Nawrot 2006], В. Ліпонський [Liponski 2009], К. Кайпер та Р. Льюїс [Kuiper, Lewis 2013], О. Коваль [Коваль 2014], А. Литвин [Литвин 2017₁; Литвин 2017₂], Ю. Коваленко, Л. Карпець, В. Приходько [Коваленко, Карпець, Приходько 2019], Г. Барсег'ян [Barseghyan 2020], Я. Вілінський [Wiliński 2020], Т. Мандич [Мандич 2020; Мандич 2022] І. Сіваченко [Сіваченко 2021], Н. Поплавська [Поплавська, Каленюк, Смеречинська, 2023], С. Каленюк [Поплавська, Каленюк, Смеречинська, 2023]);

4) аналіз мови футболу (Т. Єщенко [Єщенко 2005; Єщенко 2023], Е. Лаврік, Г. Пісек, А. Скіннер, В. Стадлер [Lavric, Pisek, Skinner, Stadler 2008], Я. Хованець [Chovanec 2008], Р. Коваль [Коваль 2010], Я. Таборек [Taborek 2012], В. Барчук [Барчук 2015], В. Максимчук [Максимчук 2015];

Максимчук 2017; Максимчук 2018₁; Максимчук 2018₂], Ю. Струганець [Струганець 2018], І. Процик [Процик 2012; Процик 2014; Процик 2017; Процик 2020], О. Косович [Косович 2023₁; Косович 2023₂; Kosovych 2023], І. Бабій [Бабій, Свистун 2023₁], Н. Костусяк [Костусяк 2023; Костусяк, Поляк, 2024], Н. Свистун [Бабій, Свистун 2023₁], О. Гаврилук [Гаврилук 2023]);

5) ознаки тексту і його категорійну організацію (А. Загнітко [Загнітко 2006], І. Кочан [Кочан 2008; Бацевич, Кочан 2016], Ф. Бацевич [Бацевич, Кочан 2016], Т. Єщенко [Єщенко 2021₂], В. Грещук [Грещук, Грещук 2022], О. Грещук [Грещук, Грещук 2022], Л. Кравець [Кравець 2022₁], Е-М. Графа, М. Калліс і М. Флейшхаке [Grafa, Callies, Fleischhacke 2023]);

б) текстозумовлене використання лексичних одиниць і текстових структур (С. Єрмоленко [ТМТШ 2016], А. Мойсієнко [Мойсієнко 2004; Мойсієнко 2006], З. Висоцька [Висоцька 2016], М. Степаненко [Степаненко 2017; Степаненко 2020], В. Дребет [Дребет 2016; Дребет 2019], Г. Сюта [Сюта 2017], Л. Кравець [Кравець 2012], Т. Вільчинська [Вільчинська 2021], В. Кононенко [Кононенко 2021], С. Соколова [Соколова 2021], Г. Бачинська [Бачинська, Бабій, Свистун 2022], О. Штонь [Штонь 2022], І. Бабій [Бабій 2021; Бабій, Свистун 2023₂], Н. Свистун [Бабій, Свистун 2023₂]);

7) прагматику ріножанрових дискурсів (Т. Космеда [Космеда 2000], Ф. Бацевич [Бацевич 2009], Н. Кондратенко [Кондратенко 2012], І. Шкіцька [Шкіцька 2012], Т. Ковалевська [Ковалевська 2014], Л. Завальська [Завальська 2017], Т. Єщенко [Єщенко 2021₁], Н. Костусяк [Межов, Навальна, Костусяк 2021]).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації відповідає науковій проблематиці «Проблемні питання сучасної лексикології, граматики та когнітивної лінгвістики» (реєстраційний номер 0120U102350) кафедри української мови та славістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Тему дисертації затвердила вчена рада Тернопільського національного

педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 6 від 22 грудня 2020 року).

Мета роботи – здійснити інтегральний аналіз прямого футбольного телерепортажу в оновленій парадигмі лінгвістичного знання на основі типологізації різнорівневих мовних засобів – лексичних номінацій і текстових структур.

Для цього необхідно виконати такі **завдання**:

- узагальнити дослідження українських та зарубіжних мовознавців про мову спорту і, зокрема, мову сфери футболу;
- визначити категорійні риси поняття «футбольний телерепортаж»;
- проаналізувати домінантні типи лексичних номінацій у телевізійному репортажі;
- схарактеризувати типи текстових структур в їх кореляції з диференційними семантичними, комунікативними і прагматичними ознаками масмедійного тексту;
- висвітлити стилістичний потенціал лексичних номінацій і текстових структур як експлікантів образності футбольного репортажу.

Об'єктом дослідження є усне спонтанне мовлення футбольного телерепортажу.

Предмет дослідження – структурно-системні, семантико-стилістичні і комунікативно-прагматичні ознаки лексичних номінацій і текстових структур у прямому футбольному телерепортажі.

Методи дослідження: *метод суцільної вибірки* – для виокремлення корпусу релевантних для дослідження лексичних номінацій і текстових структур; *метод компонентного аналізу* – для виявлення семантичного наповнення лексичних одиниць у контекстуальній реалізації; *функційний метод* – для інтерпретації семантико-стилістичних параметрів досліджуваних одиниць у футбольному телерепортажі; *трансформаційний метод* – для встановлення комунікативно-прагматичного потенціалу

лінгвальних явищ; *контент-аналіз* – для вияву частотності реалізації фактуальних текстових показників телерепортажу; *кількісний аналіз* – для визначення квантитативних показників досліджуваних явищ; *описово-аналітичний* – для трактування й узагальнення зібраного фактичного матеріалу.

Джерельною базою дослідження слугують репортажі українською мовою на телеканалах (ТК) «MEGOGO Футбол Перший» (MG1), «Футбол 1», «Футбол 2», «Суспільне Київ» (СК), «Setanta Sports» (SS) і телеканалі телерадіокомпанії «Україна» під час трансляції футбольних матчів. Проаналізовано 150 футбольних телерепортажів, понад 6000 контекстів функціонування лексичних номінацій і текстових структур.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше в українському мовознавстві вмотивовано необхідність аналізу прямого футбольного телерепортажу як різновиду усного спонтанного мовлення, оскільки мовна ситуація в державі залежить від якості функціонування мови в усіх сферах суспільної діяльності, зокрема й у спортивній; здійснено інтегральне дослідження мови прямого футбольного телерепортажу на помежовій зоні лінгвістики тексту, лексикології, термінознавства, граматики, лінгвостилістики, медіалінгвістики, прагматики; реалізовано авторський алгоритм типологізації лексичних номінацій, доміантних у прямому футбольному репортажі; схарактеризовано типи текстових структур в їх кореляції з диференційними семантичними, комунікативними і прагматичними ознаками масмедійного тексту, висвітлено стилістичний потенціал лексичних номінацій і текстових структур як експлікантів образності.

Теоретичне значення дисертації засвідчують сформульовані засади різнорівневого дослідження футбольного телерепортажу, що поєднує структурно-системний, семантико-стилістичний і комунікативно-прагматичний підходи до аналізу мовних засобів. Авторські висновки й

узагальнення поглиблюють знання про специфіку усного спортивного медійного дискурсу; стануть підґрунтям для подальшого аналізу усного українського мовлення на основі комплексу лексичних номінацій і текстових структур, сприятимуть вирішенню теоретичних питань лінгвістики тексту, лінгвостилістики та прагмалінгвістики.

Практична цінність роботи полягає в тому, що зібраний матеріал можна буде використати для поповнення загальномовних словників, укладання словника футбольної лексики, уточнення критеріїв соціонормативної оцінки мови футболу. Матеріали роботи зможуть бути застосовані в лінгводидактиці: у підготовці журналістів, у викладанні лексикології, синтаксису, стилістики, лінгвістики тексту на факультетах філології і журналістики закладів вищої освіти.

Особистий внесок здобувача полягає в тому, що вибір джерельної бази досліджуваного матеріалу, збір та аналіз лексичних номінацій і текстових структур, які є основою футбольного телерепортажу, обґрунтування висновків здійснено самостійно. Наукові результати дисертаційної роботи є особистим надбанням автора. 1 публікації з теми дослідження у співавторстві, інші – одноосібні. У праці, яка вийшла друком у співавторстві (стаття в журналі, що індексується наукометричною базою Web of Science), внесок здобувача такий: узагальнено погляди науковців на експресивність мови, проаналізовано експресивність висловлювань під час трансляції футбольних матчів на телеканалах «Футбол 1» і «Футбол 2».

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації апробовано на *міжнародних та всеукраїнських конференціях*: науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми лінгводидактики в сучасному освітньому середовищі» (Тернопіль, 6 листопада 2020 року), Міжнародній науковій конференції молодих українців і дослідників слов'язознавства (Варшава, 13 листопада 2020 року), III Міжнародній

науково-практичній конференції «Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід» (Тернопіль, 13-14 травня 2021 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Регіональна журналістика: реалії, виклики, перспективи» (Тернопіль, 15 квітня 2021 року), Всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю «Українська філологія в контексті розвитку європейської наукової думки», присвяченій 85-річчю від дня народження професора Дмитра Бучка (Тернопіль, 10-11 листопада 2022 року), Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції (із міжнародною участю) «Актуальні проблеми мовознавства та лінгвометодики в умовах війни в Україні» (Житомир – Тернопіль, 21 лютого 2023 року), III Міжнародній науково-практичній конференції «Topical Aspects of Modern Scientific Research» (CPN Publishing Group, Токіо, 23-25 листопада 2023 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні соціокультурні трансформації: медіа, мова, комунікація» (Київ, 15 лютого 2024 року); *засіданнях кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (2020-2023 рр.)*, кафедри української мови та славістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (2023-2024 рр.).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 10 публікаціях, серед яких: 1 стаття (у співавторстві) у журналі, що індексується в наукометричній базі даних Web of Science; 4 статті у виданнях, що включені до категорії “Б” Переліку наукових фахових видань України; 1 стаття у періодичному науковому виданні інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу; 4 публікації у збірниках матеріалів і тез конференцій.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (201 позиція) та 2 додатків. Загальний обсяг дисертації – 214 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВИ ФУТБОЛЬНОГО ТЕЛЕРЕПОРТАЖУ

1.1. Репортаж у контексті розвитку спортивної журналістики

Серед спектру медійних жанрів в сучасних умовах активно функціює репортаж, завдання якого правдиво та оперативно відобразити події реального життя. «Слово *репортаж* прийшло в українську мову з французької (*reportage*), яке, відповідно, походить від латинського (*reportage* – повідомляти, доповідати). Витоки репортажу дослідники шукають у древніх хроніках, літописах, де стисло зафіксовано події минулого. Вперше репортажами стали називати інформації про засідання англійського парламенту... В українській пресі репортаж «приписується» значно пізніше, адже тривалий час московські та інші колонізатори утискали, забороняли українську мову, культуру. Зародки репортажу можна відшукати у «Зорі Галицькій». Згодом класичні репортажі друкувала газета «Діло» та інші періодичні видання Галичини і Буковини [Лизанчук 2013, с. 132].

Як стверджує Ю. Шаповал, функціональна особливість жанру виявляється в комплексі призначень: створити ілюзію наочних відчуттів у глядача, сформувати ставлення до того, що спостерігається, збагатити уявлення про дійсність, про процеси її розвитку, спонукати до дії [Шаповал 2000]. Свій репортаж спортивний журналіст має доповнити іншою інформацією, дотичною до події. Створити репортаж може тільки та людина, яка сама була спостерігачем події чи її учасником. Звідси – можливість та необхідність авторської оцінки того, що відображає журналіст.

У сфері журналістики репортаж потрактовано як жанр, який відображає оперативне наочне уявлення про подію крізь призму світогляду автора, його учасника або очевидця. Репортаж базується на використанні методу спостереження, тому присутність журналіста на місці події обов'язкова. У репортажі автор поетапно фіксує свої спостереження.

Журналіст стежить за тим, як розвивається подія, виокремлює ключові моменти і коментує їх. Виділяють такі основні ознаки жанру: «1. Наочність (складається з використання «сенсорних деталей»: звуків, фарб, запахів). 2. Динамічність (поетапний розвиток дії, наявність фабули, зав'язки, основної дії, кульмінації і розв'язки). 3. Інформативність (максимальна насиченість деталями: вирази осіб, міміка, одяг учасників, а також їх мова і поведінка; крім того, журналіст повинен описати навколишнє оточення)» [Холод, Дмитровський, Шаповал 2012, с. 35].

Спортивний репортаж детально характеризує І. Зайцева в статті «Жанр спортивного репортажу: теоретичний аспект», у якій подає власне визначення: «Репортаж – оперативний жанр інформаційної журналістики, в якому динамічно, з документальною точністю, яскраво й емоційно відтворюється актуальна подія в її розвитку через безпосереднє сприйняття автора» [Зайцева 2022, с. 53]. У цій дефініції викладено основні характеристики жанру, з чого випливає, що в репортажі створюється видимість присутності через опис події, яка відбулася наживо. Тому важливими категоріями спортивного репортажу є час і простір. Основними жанровими ознаками спортивного репортажу І. Зайцева вважає «наочність – створення образної картини за допомогою предметного опису деталей; наведення подробиць, відтворення вчинків і реплік дійових осіб; максимальна документальність – репортаж не може бути реконструкцією події або творчим вимислом; емоційно забарвлений стиль оповіді, що надає додаткової переконливості; активна роль особистості репортера, що дає змогу не лише побачити подію очима журналіста, а й провокує самостійну роботу читацької уяви» [Зайцева 2022, с. 53]. Науковці оголошують на тому, що всі журналісти «заторкують проблеми часу, шукають відповіді на його питання, зрештою, хай і суб'єктивно, але прагнуть доказово представити свій погляд на стан тих чи інших речей» [Тарасюк 2011, с. 247].

Н. Михайличенко проаналізувала мову телевізійного репортажу: схарактеризувала мовностилістичні особливості телевізійного інформаційного репортажу на прикладі сучасних випусків новин; розглянула мовні порушення в журналістських репортажах; з'ясувала причини мовних помилок та подала рекомендації для підвищення культури мовлення українських репортерів [Михайличенко 2020]. Дослідниця зауважує: «Усне мовлення українських журналістів на місці подій відтворює традицію усного мовлення в Україні. Мова засобів масової інформації на сьогодні виконує функцію джерела поповнення української літературної мови. Тому відповідальність журналіста за кожне сказане слово неабияка» [Михайличенко 2020, с. 210].

В. Лизанчук формулює вимоги до стилю репортажу. Зокрема вважає, що стиль цього жанру має бути: 1) простим (варто подбати, щоб слова були зрозумілі широкому колу слухачів; слід уникати вживання складних, спеціалізованих лексичних одиниць та складних речень, статистичних даних, довгих назв, аббревіатур); 2) багатим (використовувати якомога більше деталей, зокрема вибирати з синонімічного ряду такі слова, які найбільш влучно передають відчуття, атмосферу події); 3) живим (доцільно ввести в репортаж цитати та описи); 4) точним (використовувати словник задля точного опису деталей; точно добирати характерні факти); 5) ритмованим (чергувати фрази та абзаци, короткі і довгі речення, які дають можливість вибудовувати певний ритм) [Лизанчук 2013, с. 141-142].

Як зазначають дослідники репортажу, разом із розвитком журналістики тісно формувалися й усталювалися основні вимоги до професійного спортивного журналіста. Його оповідь повинна бути змістовною, точною, логічною, образною, виразною. Через жанр спортивного коментаря журналіст деталізує і роз'яснює глядачам спортивного змагання суть того, що відбувається в момент спортивної події. Комунікативним призначенням

спортивного коментаря є, безумовно, його функція відображення змагання як медіальної події [Raunbjerg, Sand, 1998].

Спроби вивчення спортивного дискурсу, зокрема футбольного, пов'язані з одночасним аналізом середовища, в якому він існує і розгортається. Середовище побутування футбольного телерепортажу – інформаційно-комунікативний простір масмедіа, чия комунікативно-інформаційна місія зумовлена хронотопічно і полягає в синхронному описі та аналізі (коментуванні) всього того, що відбувається на футбольному полі під час матчів (з гравцями, тренерами, коментаторами, уболівальниками на трибунах, спонсорами). «Телевізійний спортивний коментатор виконує в основному... уточнювальну та підтверджувально-рейтингову роль. Він говорить як доповнення до картинки і взагалі говорить про те, що ми бачимо. Отже, його роль відрізняється від ролі ведучого новин, який говорить про те, чого ми не знаємо [Raunbjerg, Sand 1998, p. 168].

П. Раунсберг, Г. Санд виокремлюють чотири функції, які виконує спортивний коментатор: «1) говорити про те, що бачать глядачі; 2) говорити про те, що глядачеві необов'язково бачити; 3) говорити про те, що глядачі можуть знати або не знати; 4) говорити про те, чого вони знати не можуть» [Raunbjerg, Sand 1998, p. 168]. У першому випадку коментар виконує фатичну функцію або функцію підтримки комунікації в повному обсязі. У другому – функція коментаря може бути фатичною, але водночас і такою, що відволікає. З іншого боку, якщо щось візуально відображається на екрані, те, що глядачі також можуть побачити, то функція коментаря є фатичною. Отже, природа функції залежить від того, реальна чи медіальна подія було першоджерелом коментаря. У третьому випадку коментар є додатковим, оскільки глядач не може точно побачити на екрані, скільки років гравцеві або з якого він клубу. Навіть у цьому випадку коментар дуже тісно пов'язаний із картинкою, тому що подібні коментарі зазвичай робляться тоді, коли спортсмен дає інтерв'ю перед камерою. У четвертому випадку інформація

пропонується глядачеві тоді, коли її референт не знаходиться перед камерою. Коментар містить імпліцитне прагнення трансформувати відсутність референта у його присутність. Коментар четвертого типу може бути повністю експліцитним тоді, коли немає необхідності підтримувати його зв'язок із грою або з тим, що відбувається на екрані. Це, наприклад, такі коментарі, як розповідь про поведінку натовпу перед початком матчу, або «інсайдерська» плітка про купівлю та продаж спортсменів клубами, звільнення тренерів тощо. Звернемо увагу на те, що, переходячи від першого випадку до четвертого, ми поступово бачимо, як коментар відходить від виконання ним фатичної функції. Водночас відчувається, як наростає ступінь свободи від вимог синхронності картинки та коментаря. Ця якість притаманна природі самої гри. Початковим об'єктом є м'яч. Коментар слідує за м'ячем, а не за гравцями, оскільки коментар слідує за камерою (картинка тут грає чільну роль), а камера – за м'ячем. Симбіоз м'яча та камери безперервний доти, доки м'яч перебуває у грі. Як тільки звучить свисток судді, виникає пауза в грі, камера перемикається і фокус коментаря поступово перемикається на гравців. На додаток слід позначити ще одну функцію коментаря – інструментальну. Коментар – це інструмент для забезпечення емотивного каналу – передачі симпатій та антипатій [Raunsbjerg, Sand 1998].

Р. Ботл зазначає, що у всіх засобах масової інформації – друкованих, трансляційних та онлайн-ових – спортивна журналістика займає все більш помітне місце. У науковій розвідці здійснив огляд сучасної спортивної журналістики в усіх формах ЗМІ, зацентрував на організації спортивної журналістики та на споживанні її продукту [Botle 2006].

Я. Хованець аналізує характерні особливості спортивних онлайн-коментарів, головним чином з огляду на взаємозалежність ідейної та міжособистісної функцій. Подання інформації про гру та її розвиток доповнюється намаганням якомога тісніше спілкуватися з анонімною

авдиторією. У результаті отриманий текст має як фактологічну, так і соціальну орієнтацію. На рівні презентації, тобто щодо мовних форм і стратегій, у яких реалізується таке поєднання функцій, це, насамперед, призводить до збільшення залучення учасників дискурсу до коментаря, високого ступеня контекстуалізації та комунікації. У статті описано стратегії персоналізації у футбольній комунікації, які характеризуються сильною орієнтацією на міжособистісну взаємодію [Chovanec 2008].

Оскільки в нашому дослідженні оцінюємо мову футбольного телерепортажу, то корисними для аналізу видаються міркування Н. Поплавської та І. Заліпської, присвячені образності та різноманітності сучасного медіатексту. Науковці зауважують, що в медіатекстах здійснюється апробація мовних інновацій, узуалізуються нові синтагматичні та парадигматичні зв'язки, відбувається усталення оцінної та емоційно-експресивної семантики [Poplavska, Zalipska 2023].

Спортивні метафори активно використовуються в суспільно-політичному дискурсі. Це підтверджують дослідники на матеріалі різних мов. Так, Я. Вілінський розглядає структурні метафори, які походять із лексики популярних видів спорту, таких як бокс, гонки, легка атлетика, вітрильний спорт тощо. Мовні дані, отримані з англійських веб-сайтів, було згруповано та проаналізовано. Застосовуючи підхід Дж. Лакоффа та М. Джонсона до метафори, дослідник визначив тип джерел, з яких взято загальні метафори, і ступінь використання структурних метафор. Дані свідчать про те, що в мові політики можна знайти багато структурних метафор. Вони взяті з широкого спектра спортивних джерел, хоча домінування сфер боксу, гонок, вітрильного спорту та футболу є особливо помітним. Видається, що основна функція структурних метафор у письмових коментарях полягає в тому, щоб полегшити інтерпретацію фактів у спосіб, який надзвичайно привабливий для читача [Wiliński 2020].

I. Сіваченко виконала інструментально-фонетичне дослідження, присвячене просодичним особливостям мовлення спортивних коментаторів [Сіваченко 2021]. Вона простудіювала репортажі з футбольних матчів та кінних перегонів, висвітлила тотожні й відмінні характеристики трансляцій, додела роль просодії у творенні мовленнєвих портретів спортивних журналістів. Основними розділами репортажу дослідниця називає вступ, основну частину і висновок. У вступі на початку трансляції коментатор у студії обговорює із запрошеними експертами майбутню спортивну подію. Завданням цього етапу коментаря є привертання уваги аудиторії. У вступі подається інформація про склад команд або про зміни в складі команд (порівняно з попереднім матчем), а також наводяться цікаві факти, пов'язані з командою, клубом чи безпосередньо з гравцями. В основній частині відбувається трансляція самого вже спортивного заходу з подальшим обговоренням у перервах найбільш гострих моментів. У висновках узагальнюється спортивне дійство, повторюються ключові фрагменти репортажу [Сіваченко 2021, с. 33-34].

У 2021 році вийшла у світ монографія Ю. Сазонової «Спортивна журналістика України: історія, еволюція, трансформація» [Сазонова 2021]. У монографії подано історію спортивної періодики України з часу її зародження в 1880 р. і до 2010-х рр. Авторка розробила періодизацію спортивної преси в Україні, виділивши вісім періодів. Серед футбольних видань проаналізувала часопис «Футбол Style», який припинив існування в друкованій формі в 2013 р. і продовжив функціонувати суто як інтернет-сайт. Дослідниця стверджує, що «Футбол Style» «став одним із найкращих футбольних журналів за всю історію розвитку української спортивної журналістики, являючи собою синтез національного самобутнього видання та новітнього класичного європейського часопису» [Сазонова 2021]. Погоджуємось, що видання було, справді, популярним, але цей часопис був

російською мовою. Такі факти увиразнюють значення українськомовних трансляцій футбольних матчів.

В. Барчук на час написання своєї розвідки «Спортивний репортаж як дзеркало суспільного мовлення (на матеріалі футбольних телетрансляцій)» (2015 р.) зауважує, що в Україні не створено українського спорту (має на увазі на час написання статті робочу мову спортсменів та тренерів, спортивних функціонерів), оскільки мова спорту – російська, а українська в цій сфері вживається в радіо- та телепередачах, трансляціях, рідко і частково – на офіційних заходах. Акцентує на тому, що світ спорту – велика і визначальна сфера суспільної діяльності, масової культури, національної свідомості. Підкреслює, що роль спорту в єднанні нації величезна, зокрема й завдяки його національному змісту й атрибутиці. Не менш вагомим є спортивне мовлення, а чільне місце в ньому посідає футбол [Барчук 2015].

Отже, футбольний репортаж має відповідати вимогам медійного дискурсу, а його мовне оформлення – нормам сучасної української літературної мови.

1.2. Огляд наукових студій мови футболу

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. під впливом екстра- й інтралінгвальних чинників мова футболу зазнала інтенсивних змін, що і спричинило потребу в нових дослідженнях, в укладанні словників футбольної термінології, в її перекладі іншими мовами. Тому здійснимо огляд праць початку ХХІ ст. у хронологічному порядку.

Польські дослідники Я. Лучак і Р. Наврот проаналізували ляпи спортивних коментаторів. Зазначено, що майже кожна спортивна радіо- і телепередача дає нові матеріали до колекції авторів [Luczak, Nawrot 2006].

До ЄВРО-2008 був приурочений збірник статей «Лінгвістика футболу» [Lavri, Pisek, Skinner, Stadler 2008], опублікований у Німеччині. Видання

репрезентує медіадискурс, онлайн-словник футбольних термінів, метафори, граматику футбольних коментарів, футбольні кричалки та футбольні команди як багатомовні системи. Дописи про мову футболу в різних країнах засвідчують, які слова функціують на позначення бігу, дриблінгу, штрафного майданчика, фолу та інших понять, які метафори зазвичай використовують футбольні коментатори, як коментують футбольні матчі журналісти, коли емоції зашкалюють.

Польський автор В. Ліпонський у праці «Гей, суддя! Йди, до канарок! Про своєрідність мови спорту» обґрунтував необхідність вивчення мови спорту в рамках загального мовознавства. Автор вважає, що дослідження в цій галузі були спорадичними та недостатніми. Представлено історичний огляд досліджень спортивної лексики, починаючи від Стародавньої Греції, через середньовічний лексикон ігор та вистав до сучасних видів спорту. Автор зосередив увагу на старопольських назвах ігор та розваг, а також на впливі англійської спортивної лексики на польську та інші європейські мови. У статті наведено список наявних досліджень і словників спортивної термінології, починаючи з найстарішого відомого джерела англійською мовою «Sportsman's Dictionary» 1735 року [Liponski 2009].

Я. Таборек [Taborek 2012], досліджуючи мову спорту, приділяє увагу і мові футболу. Він визначає сфери комунікаційної діяльності спортивної мови: мова регламенту та науки, мова засобів масової інформації, мова вболівальників, мова спортсменів, тренерів та арбітрів. Мова регламенту використовується в таких текстах, як регламент футболу, регламент змагань, регламент і правила стадіону, інструкції, що пояснюють, як користуватися футбольним обладнанням. Досить часто мова регламенту містить додаткову термінологію з суміжних дисциплін, таких як фізика, техніка чи медицина. Типовими класами текстів є статті, есе чи книги, підручники для студентів, що пояснюють гру у футбол або футбольну тактику.

До мови ЗМІ, як стверджує Я. Таборек, належить насамперед мова преси в межах основних класів тексту: репортаж, коментар, інтерв'ю. Мова ЗМІ через свій спонтанний характер є джерелом відомих цитат, які часто використовуються як жарти. Іншою причиною цього є тенденція до використання синонімів і антонімів, а також фраз, ідіом і метафор. Мова вболівальників – це мова учасників, залучених до змагання. До типів тексту в мові футбольних уболівальників належать такі висловлювання, як скандування, віршики та короткі вигуки. Спілкування між уболівальниками за межами стадіону включає такі форми, як програми матчів, спеціальні офіційні журнали, що пишуться вболівальниками для вболівальників, зокрема для кожного домашнього матчу, а також дискусійний форум в інтернеті. Мова спортсменів, тренерів, а також арбітрів виразно виявляється в спілкуванні безпосередніх учасників змагань. Це спілкування визначається динамікою ситуації (наприклад, під час футбольного матчу) і високим ступенем спеціалізації учасників, що призводить, по-перше, до особливої термінології, а по-друге, до спрощених структур, які вони використовують.

На думку Я. Таборека, «повний опис мови футболу повинен містити всі мовні рівні, тобто фонологічно-фонетичні структури, особливо в мові вболівальників (скандування), морфо-синтаксичні структури, особливо в мові радіо- та телевізійних репортажів, лексичні одиниці та структури, стилістичні особливості, лінгвістичні аспекти тексту і, звичайно, прагматику та аналіз дискурсу» [Taborek 2012, p. 243]. Також автор приділяє увагу мові спорту в політичному дискурсі та мові футболу з погляду прикладної лінгвістики. Отже, на думку автора, мова футболу – це особлива мова, яка використовується в спеціалізованому спілкуванні, а не просто різновид молодіжної мови чи спеціальної термінології, оскільки вона виявляється в багатьох сферах комунікаційної діяльності [Taborek 2012].

К. Кайпер та Р. Льюїс дослідили, який вплив на мовлення спортивних коментаторів мають засоби масової інформації. Продемонстрували на

прикладі ЗМІ, як подаються коментарі регбійних матчів [Kuiper, Lewis 2013].

В Україні спроба систематизувати термінну футбольну лексику в зіставленні з різними мовами була зреалізована у формі ілюстрованого шестимовного словника футбольної лексики «Мова футболу» [МФ 2009]. Словники футбольних термінів здебільшого було підготовлено і видано до Євро-2012. Серед них слід відзначити «Українсько-польський, польсько-український перекладний словник футбольних термінів» [УП 2012] та ін.

Футбольна лексика, лексико-семантичні варіанти з футбольною семантикою зафіксовано і в загальномовних словниках української мови, наприклад СУМі-20 [СУМ-20]. В. Максимчук детально висвітлив кодифікацію футбольних інновацій у неологічних словниках початку ХХІ ст. [Максимчук 2015].

На початку 2000-х рр. помітною була серія праць О. Боровської про співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології галузі фізичної культури та спорту [Боровська 2003, Боровська 2004, Боровська 2005], а також розвідка С. Богуславського про футбольну термінологію в німецькій мові [Богуславський 2010].

У цей період з'являються поодинокі дослідження мови спорту і, зокрема, мови футболу: про український жаргон спортивних уболівальників [Щенко 2005], спортивний жаргон [Карпець 2006], структурно-семантичну типологію спортивної лексики в текстах публіцистичного стилю [Сушинська, Давидов 2008], метафору як засіб формування термінолексики футболу [Блощинська 2012], когнітивні модифікації концепту «футбол» і специфіку його передачі українською мовою [Марінеско 2015], структурно-синтаксичні та просодичні особливості англомовного подієвого футбольного телевізійного коментаря [Алексенко 2016], спортивні жаргонізми в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ століття [Стишов 2017].

В українській мові системне дослідження футбольної термінології та футбольної лексики представлено в монографії Ю. Струганця «Футбол у вимірі слова» [Струганець 2018]. У роботі розмежовано поняття «футбольна лексика» і «футбольна термінологія». Науковець розробив таксономію футбольних номінацій спеціальної сфери функціонування, представив семантичну класифікацію футбольної лексики, обґрунтував системну організацію цієї тематичної множини українського лексикону на основі парадигматичних відношень, проаналізував формально-структурну типологію футбольної лексики, висвітлив специфіку функціонування футбольної лексики у різних сферах лінгвосоціуму.

Діахронне комплексне вивчення футбольної лексики української мови здійснила І. Процик. Вона зреалізувала соціолінгвістичний аналіз формального та неформального функціонування української футбольної лексики в різних сферах, дотичних до футболу. Авторка подала дефініцію футбольного дискурсу як окремого підвиду спортивного дискурсу зі специфічною тематичною спрямованістю, який зорієнтований на певного адресата, використовує особливий арсенал мовних засобів і становить сукупність різностильових, різножанрових текстів неоднакового комунікативного спрямування та є продуктом мовленнєвої діяльності у сфері футболу [Процик 2020].

Вийшла серія розвідок Т. Магдич про спортивний медіадискурс. Дослідниця акцентує увагу на метафоричних конструкціях у спортивному коментарі [Магдич 2018; Магдич 2020; Магдич 2021], аналізує спортивний коментар як складник українськомовного спортивного дискурсу [Магдич 2022].

Паралельно зарубіжні науковці також студіюють мову спорту. У цей час Г. Барсег'ян у своїй роботі розкриває характерні особливості спортивних репортажів, аналізує вживання лексики, а саме – семантичних груп, які найчастіше функціонують у спортивному мовленні. Виокремлює синоніміїні

пари в спортивних репортажах. Зазначає, що синоніми не тільки роблять промову більш виразною, але й передають детальну інформацію про все, що відбувається під час спортивних подій, тобто допомагають мовцеві бути більш точним в описі подій. Увиразнено, що без використання синонімів репортер не зміг би передати внутрішній драматизм і напругу матчу, переживання спортсмена. Також розглядається роль антонімів у спортивних репортажах. Встановлено, що в антонімічних семантичних відношеннях протиставлення ґрунтується лише на одній ознаці, а компонент конотації, тобто додаткові експресивно-емоційно-оцінні обертони, не враховуються. Автор вважає, що «дослідження семантичних груп лексики спортивних репортажів з точки зору їх стилістичного значення приводить до висновку, що найбільш вживаними елементами є слова, близькі за значенням, але різні за стилістичною орієнтацією» [Barseghyan 2020, p. 55].

Е-М. Графа, М. Калліс, М. Флейшхаке досліджують дискурс футболу. Вони продемонстрували складний зв'язок спорту, мови та культури. Зокрема, розглядають, як поглиблюється наше розуміння ролі, яку відіграють мова та дискурсивні практики в сфері, яка все ще часто асоціюється переважно з фізичною діяльністю. З'ясовано, як поява нових жанрів спортивних репортажів і можливостей для соціальної взаємодії в епоху онлайн-комунікації, опосередкованої комп'ютером, і соціальних медіа відкрила багато нових та інноваційних способів вивчення мови та дискурсу футболу, а також супровідного аудіо [Grafa, Callies, Fleischhacke 2023].

З'явилися наукові студії культурологічного спрямування. Так, О. Косович здійснила зіставний аналіз футбольної термінології французької та англійської мов. Дослідниця виокремила тенденції, властиві сучасній мові спорту, вирізнила способи формування та узуалізації спортивних термінів двох мов. Матеріалом роботи слугували тексти із спортивних сайтів і блогів, електронні футбольні лексикографічні праці, а також дані прикладних досліджень спортивного дискурсу загалом і футбольного зокрема.

О. Косович виявила, що слова та вирази із терміносистеми футбольних ігор можуть виражати одну й ту ж саму конкретну дію, але різнитися експресивним забарвленням, зацентувала на тому, що конотативний компонент термінів складається з експресивних і прагматичних сем, які найчастіше експліковані не за допомогою раціонально логічної мови, а за допомогою емоційно-образної [Косович 2023₂]. В іншій публікації на матеріалі французької та англійської мов О. Косович простежила мовну варіативність та національну специфіку футбольного дискурсу [Косович 2023₁].

І. Бабій та Н. Свистун на матеріалі футбольних телерепортажів проаналізували особливості структурно-семантичної організації спортивного дискурсу. Науковці виявили широкий діапазон мовних засобів і способів формування спортивного дискурсу; підсумували, що у футбольних телерепортажах переважають прості речення. Це детерміновано потребою швидко донести інформацію до слухачів / глядачів про події на стадіоні під час гри. Науковці зазначили, що складні речення журналісти використовують тоді, коли мають бажання доповнити інформацію (переважно про футболістів, тренерів, специфіку гри) тощо. Автори констатують, що серед синтаксичних конструкцій домінують односкладні речення (переважно номінативні та безособові), неповні речення, використання яких сприяє економії мовних зусиль. Зафіксували також групу синтаксичних структур із ускладнювальними компонентами [Бабій, Свистун 2023₁].

Щодо останніх досліджень, то зацентуємо увагу на розвідках Н. Костусяк і Т. Єщенко. Так, Н. Костусяк увиразнила міжтематичну дифузність спортивної лексики в медіатекстах періоду російсько-української війни. Дослідниця виявила, що до неспеціальних контекстів потрапляють і мовні одиниці зі сфери футболу, які дають змогу висвітлити пов'язані з війною події як спортивний поєдинок. Н. Костусяк підсумовує, що використання термінів та лексики сфери футболу додає текстам динамізму,

жвавості, експресії [Костусяк 2023]. Т. Єщенко простудіювала футбольний телерепортаж крізь призму текстових категорій. У науковій розвідці зауважує, що діапазон індикаторів текстових категорій досить широкий. «Незважаючи на те, що текстові категорії мають свої домінантні лінії, усе ж футбольний репортаж постає як текст із комплексом співвідносних інваріантних рис» [Єщенко 2023].

Загалом сучасні дослідження мови спорту і, зокрема, мови футболу підтверджують нашу гіпотезу, що мова футбольних репортажів нерозривно пов'язана з соціальними явищами, відображає динаміку сучасних лінгвальних процесів.

1.3. Алгоритм різнорівневого лінгвістичного аналізу прямого футбольного телерепортажу

Наше дослідження футбольного телерепортажу виконане в парадигмі лінгвістики тексту з урахуванням міждисциплінарних зв'язків – лексикології, термінознавства, граматики, лінгвостилістики, медіалінгвістики, прагматики. Тракткування тексту як об'єкта лінгвістичних досліджень з часу виокремлення лінгвістики тексту (а це 60-ті роки ХХ століття) змінювалось. «На перших етапах одиницею лінгвістики тексту стає певна послідовність речень, співвіднесених між собою структурно-семантичними зв'язками – складне синтаксичне ціле, надфразна єдність, абзац і т. д. – одиниці більшої протяжності, ніж речення. Ці одиниці починають розглядатися як гіперсинтаксичні, але інтерпретація тексту не виходить за межі поняття «зв'язний текст», вона покриває замкнений ланцюжок з кількох речень і не поширюється на цілий, завершений твір мовлення» [Грещук, Грещук 2022, с. 12].

Уже в 70-ті роки ХХ століття у галузі лінгвістики тексту йдеться про цілий текст, або ж цілий твір мовлення. Окрім писемних текстів, усні тексти

також стають об'єктом дослідження. Французький філософ П. Рікер вважав, що текст – це завжди щось більше, ніж лінійна послідовність фраз. І в цьому сенсі множинність інтерпретації і навіть конфлікт інтерпретацій – не вада, швидше – перевага розуміння, яке і є сутністю інтерпретації. Аналізуючи цілісні культурні тексти, вбачаючи в їх інтерпретації спосіб уведення особистості в загальний контекст культури, висловив припущення, що структуралізм поставив під сумнів поняття суб'єкта, через що мова зводилася до функціювання системи знаків без суб'єктивного вкорінення. У праці «Інтелектуальна автобіографія» науковець спробував провести розмежування й окреслити сферу чинності всіх видів структурного аналізу. «Соссюр добре сказав: у системі знаків немає нічого, крім відмінностей. Мені здавалося, тут опинилося поза увагою те, що Бенвеніст натомість чудово усвідомлював, а саме – той факт, що первісною одиницею смислу живої мови був не лексичний знак, а фраза, яку він називав інстанцією дискурсу. Соссюр легко уникнув цієї складності, запровадивши термін «мовлення», що його він розглядав як явище швидкоплинне, а не якусь комплексну структуру. Фраза, навчав Бенвеніст, щонайменше містить у собі синтетичний акт предикації» [Рікер 2002, с. 33]. Опираючись і на Р. Якобсона, П. Рікер запропонував таке визначення дискурсу: «Хтось комусь щось про щось сказав згідно з правилами (фонетичними, лексичними, синтаксичними, стилістичними)». Крім зв'язку між смислом (щось сказати) і референцією (про щось) ця формула позначала водночас імплікацію мовця (хтось) і співрозмовника (комусь). «Тут конституювалася цікава полярність між семантичним (у смислі Бенвеніста) і семіотичним (у смислі Соссюра). Я вважав, що від цієї фундаментальної полярності утворюються інші конститутивні полярності конфлікту інтерпретацій, які стосуються усієї сфери значень» [Рікер 2002, с. 33]. Свої рефлексії на перетині психоаналізу та лінгвістичного структуралізму Поль Рікер підсумував у праці «Конфлікт інтерпретацій» [Ricoeur 1974].

У сучасних лінгвістичних студіях поняття *текст* і *дискурс* мають схожі між собою або тотожні тлумачення. Розглянемо, як подано дефініції цих понять у довідкових виданнях різного періоду – початку ХХІ століття та 20-х років ХХІ століття. В енциклопедії «Українська мова» *текст* – це «писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими і формально-граматичними зв'язками, а в загальнокомпозиційному, дистантному плані – спільною тематичною і сюжетною заданістю» [Баранник 2000, с. 627]. У 20-ті роки ХХ століття А. Загнітко в «Сучасному лінгвістичному словнику» трактує *текст* доволі широко – як цілісну семіотичну форму психомовленнєвомисленнєвої людської діяльності, концептуально та структурно організовану, діалогічно вмонтовану в інтеріоризоване буття, семіотичний універсум етносу або цивілізації, що є прагматично спрямованим посередником комунікації; як результат спілкування (комунікації), його структурно-мовний складник й одночасно реалізацію; як структуру, в яку втілено дискурс після свого завершення; як усний чи письмовий твір мовотворчого процесу, логічно закінчений, складений із низки особливих мовних висловлень, що об'єднані різними типами лексичних, граматичних, логічних, стилістичних зв'язків, має відповідну спрямованість і прагматичну настанову [Загнітко 2020, с. 793].

Таке ж порівняння проведемо щодо тлумачення терміна *дискурс*. В енциклопедії «Українська мова» такий термін не зафіксовано. У «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» за редакцією С. Єрмоленко *дискурс* розтлумачено з двома значеннями: 1) зв'язане мовлення в конкретних соціокультурних, психологічних умовах; 2) текст разом із умовами його творення і сприймання, динамічний контекст культури, в якому здійснюється прочитання тексту та його вплив на свідомість читача [КТС 2001, с. 47-48]. Через два десятиліття А. Загнітко дефінує *дискурс* таким чином: «...комунікативна подія, що може бути описана або як

послідовність пов'язаних один з одним мовленнєвих актів (або висловлень), або як певна послідовність речень, що складають основу такого опису (тобто предикацій; в англо-американській традиції клауз) [Загнітко 2020, с. 138]. У словниковій статті зауважує, що в сучасному тлумаченні існує кілька дефініцій дискурсу, і тут же наводить п'ять формулювань. Серед них і таке, що ототожнює дискурс із текстом: «зв'язний текст у контексті багатьох конститувальних і фонових чинників – соціокультурних, психологічних та ін.; текст, занурений у життя з усім спектром позамовних чинників і подій; текст у сукупності соціокультурних, прагматичних, психологічних та інших чинників» [Загнітко 2020, с. 139]. Якщо зіставити тлумачення понять *текст* і *дискурс* крізь призму часу, то можна стверджувати, що їхній поняттєвий обсяг розширився, але суть трактування *дискурсу* через *текст* не змінилась.

Дослідники лінгвістики тексту Ф. Бацевич та І. Кочан вважають, що текст постає як результат спілкування (дискурсу), його структурно-мовної складової; структури, в яку втілений «живий» дискурс після його завершення. Виокремлюють найважливіші риси, які відрізняють текст і дискурс: 1) текст – це ніби «застиглий» дискурс; дискурс, який «зупинили», вилучивши живі обставини, конкретних учасників з їхніми психологічними, психічними, когнітивними, соціальними й подібними чинниками, а також часом, місцем, обставинами спілкування; 2) у тексті, на противагу дискурсу, не виявляють паралінгвальних й нелінгвальних засобів; їх подають лише описово; 3) текст – одиниця лінгвістичного, дискурс – комунікативного аналізу; 4) текст – одиниця лінгвальна; дискурс – соціолінгвальна, інтерактивна (і трансактивна); 5) термін «дискурс», на противагу термінові текст, не застосовують до давніх текстів, а також текстів, зв'язки яких із реальним життям не можна відтворити безпосередньо [Бацевич, Кочан 2016, с. 63-64]. Оскільки в нашому дослідженні футбольного телерепортажу зосереджуємось на лінгвальних параметрах, то опираємось на поняття *текст*, яке є ключовим у роботі. «Текст – це ядерна, центральна складова

дискурсу, його змістовий «згусток», де зосереджена інформація, пов'язана з лінгвальними чинниками комунікації» [Бацевич, Кочан 2016, с. 64].

Термін *текст* використовують на позначення будь-якого фрагмента мовлення (усного чи писемного) різної тривалості, який складає єдине ціле. Текст – це водночас і процес, і продукт мовленнєвої діяльності. У ракурсі нашого дослідження розглядаємо прямий футбольний телерепортаж як продукт усної мовленнєвої діяльності. Футбольний репортаж має фіксований темпоральний проміжок: два тайми по 45 хвилин кожен. Оскільки футбольний репортаж є відносно завершеною знаковою конструкцією, то така ознака також підтверджує доцільність вибору терміна *текст* для метамови нашої наукової розвідки. Як зазначає Г. Денискіна, «текст адресований аудиторії, яка формується на основі вміння її членів прочитати послання» [Денискіна 2005, с. 28]. У нашому випадку – футбольний телерепортаж адресований багатомільйонній глядацькій аудиторії вболівальників футболу. Глядачі матчу декодують текст, створений репортером, з урахуванням побаченого на футбольному полі під час прямої трансляції матчу.

Студіювання тексту як лінгвістичної категорії відбувається в мовознавстві у таких площинах: *семантичній* (взаємодія мовних знаків при вираженні смислу: проблеми дистрибуції й вибору мовних знаків для підсилення експресивності та виразності тексту; семантична сумісність смислів; контамінація, конденсація та інші явища); *граматичній* (вираження граматичних категорій та особливості їх взаємодії, вплив мовних одиниць на значення граматичних конструкцій; питання синтаксичної синонімії та варіантів, можливостей трансформацій; питання текстово-граматичних категорій); *прагматико-комунікативній* (текст як повідомлення, його локутивні, іллокутивні та перлокутивні параметри, герменевтика); *структурній* (взаємодія граматичних, семантичних засобів при генеруванні тексту) [Денискіна 2005, с. 22]. У зв'язку з цим зазначимо, що в

дисертаційній роботі передбачено *міжрівневий аналіз мовних явищ* у футбольному телерепортажі.

В основі розрізнення базових ознак тексту лежить принцип системності. При цьому текстові категорії розглядаємо як семіотичні. Інформація, подана у текстовій підсистемі, має свою форму мовної експлікації. Формою слугують і традиційні лексичні одиниці, і текстові структури. Номінативні одиниці можуть бути виражені різними частинами мови. Водночас вони демонструють синергію, виражаючи категоріальний зміст.

Студіюючи футбольний телерепортаж як текст, оперуємо двома типами *ключових мовних одиниць: лексичні номінації і текстові структури*. До *лексичних номінацій* відносимо футбольну термінну лексику, лексику із семою «дія», оцінну лексику, іншомовні лексичні ресурси, фразеологізми, субстандартну лексику. *Текстові структури* розглядаємо як експліканти ознак тексту через систему *текстових категорій*, а також як експліканти образності. Вербалізації текстових категорій слугують *міжрівневі лінгвальні засоби* із комплексом структурно-системних, семантико-стилістичних і комунікативно-прагматичних ознак.

Висвітлюючи типологію задекларованих ключових мовних одиниць дослідження, враховуємо найближче словесне оточення, тобто беремо до уваги контекст. Термін *контекст* має чимало трактувань. Підґрунтям для нашого аналізу слугує дефініція І. Ковалика, згідно з якою *контекст* – змістовно закінчений відтинок усного чи писемного мовлення, достатній для визначення смислу слова, виразу або речення, що входять до його складу, для встановлення граматичних словоформ, характеристики синтаксичних структур та з'ясування стилістичного або лінгвістичного функціонування слів (словоформ), виразу чи вислову [Ковалик 1984, с. 29].

Найширшою типологією контекстів вважають їхній поділ на зовнішні (екстралінгвальні) та внутрішні (лінгвальні). Детальніше розглянемо останні,

оскільки такі контексти використовуємо в роботі. Як стверджують Ф. Бацевич та І. Кочан, традиційною є *рівнева типологія мовних (лінгвальних) контекстів*, яка враховує одиниці й категорії різних рівнів мовної системи та її стилістичні ресурси. За цією ознакою вирізняють такі контексти:

- *Лексичний*. Буває лівобічний та правобічний. Це словесне оточення мовної одиниці. Формується лексичними значеннями мовних одиниць, їхньою взаємодією у процесах текстопородження і текстосприйняття: конкретним лексичним значенням, належністю до певних лексичних парадигм (лексико-семантичних груп, семантичних полів, тематичних груп), а в їхніх межах – до конкретних синоніміїчних рядів, антоніміїчних пар, родових мікропарадигм тощо.

- *Морфологічний*. Виявляється як складний синтез актуальних для формування змістової частини тексту морфологічних засобів мови: морфем, словоформ, у певних випадках – акценту й інтонаційного малюнку (контуру) висловлень.

- *Синтаксичний*. Створюється за допомогою фіксованих синтаксичних конструкцій, синтаксичних позицій та синтаксичних функцій членів висловлень, що виформовують однозначне (або, в спеціальних випадках, багатозначне) сприйняття аналізованої одиниці, категорії, текстового фрагмента тощо.

- *Стилістичний*. Формується у вигляді сукупності стилістично узуальних і стилістично конотованих значень усіх текстових мовних одиниць, де найчастіше реалізується стилістичне значення аналізованої мовної одиниці.

- *Стильовий*. Створюється за законами побудови функціонального стилю [Бацевич, Кочан 2016, с. 68-70].

Урахування всіх зазначених типів контекстів слугує різнорівневому аналізу футбольного телерепортажу. Однак текст – це не лише об'єднання його рівнів та інших структурних елементів... Текст має категорійну

організацію. Оскільки будь-який текст – поліаспектне явище, то основою для виділення його категорій можуть слугувати різні ознаки. У сучасній лінгвістиці немає усталеної думки щодо дефініцій, кількості та ієрархії текстових категорій.

Беручи до уваги основні координати тієї чи тієї знаково-символічної системи, зокрема системи мови (семантики, синтактики, прагматики), з одного боку, а також специфічну формально-змістову організацію тексту, з іншого боку, Ф. Бацевич, І. Кочан запропонували власну типологію текстових категорій. Найвищою категорійною ознакою будь-якого тексту вважають *антропність*, що віддзеркалює образ автора. Саме людський чинник сприяв формуванню тексту як феномену суспільного життя, є головним джерелом породження структури і розгортання змісту тексту. Антропність втілюється у текстових категоріях нижчого рівня абстракції:

I. *Формально-структурні, синтаксичні за природою категорії:*

1) зчеплення; 2) інтеграція; 3) прогресія; 4) стагнація.

II. *Семантичні категорії:*

1) *онтологічно-семантичні*: а) час; б) простір.

2) *змістово-семантичні*: а) людина; б) річ; в) стан речей; г) подія; г) випадок; д) факт; е) оцінка.

III. *Прагматичні категорії:*

1) точка зору; 2) емпатія, фокус емпатії; 3) імплікації, імплікатури; 4) модус, модальність.

У підсумку *текстові категорії* потрактовано як найзагальніші, ієрархічно побудовані, регулярно матеріально (експліцитно й імпліцитно) закріплені втілення формально-структурної та смислової (семантичної, синтаксичної та прагматичної) організації будь-якого тексту. Це текстові стрижні, котрі скріплюють і навколо яких групуються всі текстові засоби [Бацевич, Кочан 2016, с. 183-184].

Вирішення проблеми виокремлення текстових категорій слугує

насамперед поясненню природи тексту і його статусу в мовній системі та мовленнєвій діяльності. О. Селіванова тлумачить *текстову категорію* як «надпарадигмальну інваріантну ознаку, що відтворює найбільш істотні особливості текстом й актуалізованих текстів (текстема – одиниця членування тексту, сукупність семантично та граматично поєднаних висловлень, що характеризується єдністю теми й особливим синтаксичним зв'язком складників)» [Селіванова 2008, с. 496]. Спроби визначення домінантної текстової категорії (ознаки), як і дефініції тексту, вважає малоперспективними. З огляду на єдність функціональної природи тексту обґрунтувала такі текстово-дискурсивні категорії, як цілісність, членованість, зв'язність, інформативність, референційність, текстовий континуум, антропоцентричність, інтерактивність, інтерсеміотичність [Селіванова 2008, с. 499-516].

На основі ґрунтовного аналізу праць провідних фахівців із лінгвістики тексту Т. Єщенко вважає перспективним виділення таких критеріїв текстових категорій, як комунікативний, семантичний і прагматичний. Однак не ігнорує інші, оскільки класифікація текстових категорій в ідеалі повинна охоплювати різні компоненти, «опиратися на розуміння меж тексту, ступеня залученості прагматичних параметрів, урахувати специфіку вияву текстової парадигматики в культурному коді інших українських текстів» [Єщенко 2021₂, с. 88]. В ієрархії текстових категорій, вибудованій Т. Єщенко, існує така співвіднесеність: *надкатегорія* – *категорія* – *підкатегорія*. *Текстова надкатегорія* – *комунікативність* – слугує виразником магістральної типологічної ознаки словесного цілого, репрезентуючи текст і як систему, і як динамічне явище. *Текстова категорія* – «інваріантна, ідентична для всіх текстів характеристика, що віддзеркалює загальні та суттєві ознаки словесного цілого й фокусує текстові підкатегорії» [Єщенко 2021₂, с. 89]. Відповідно – *текстова підкатегорія* дефінована як інваріантна характеристика тексту, що увиразнює окремий аспект текстової категорії. У

нашій роботі беремо за основу запропоновану Т. Єщенко концепцію аналізу текстових категорій, що побудована за принципом ієрархічного підпорядкування: «одна категорія узалежнена від іншої, причому вона, з одного боку, наділена самодостатністю, а з іншого – постає органічним складником спорідненої за кількома чи багатьма диференційними ознаками категорії вищого рангу» [Єщенко 2021₂, с. 94].

За моделлю Т. Єщенко у дисертації виокремлено текстові категорії з одиницями нижчого підпорядкування в трьох вимірах: у площині семантики – текстові категорії інформативності, континууму подій, дискретності і зв'язності; у ракурсі комунікативності – текстові категорії антропоцентричності і діалогічності; на рівні прагматики – текстову категорію модальності (див. рис. 1.1). Перевага такої концепції криється в інтегрованості, оскільки в тексті співвідносні інваріантні ознаки перехрещуються. Запропонували незначну модифікацію в ієрархічній побудові: зв'язність розглянули в площині семантики, а не в ракурсі комунікативності; на рівні прагматики проаналізували ще підкатегорію оцінки (емотивність висвітлили через призму емоційної лексики у другому розділі нашої роботи).

Методологічний підхід до вивчення типології лексичних номінацій і текстових структур футбольного телерепортажу ґрунтується на поєднанні різних методів дослідження, детермінованих метою, завданнями, об'єктом і предметом дисертаційної роботи. Аналіз структурно-системних, семантико-стилістичних і комунікативно-прагматичних ознак лексичних номінацій і текстових структур здійснено **в кілька етапів**.

1. На початковому теоретичному етапі роботи простудійовано праці українських і зарубіжних мовознавців із лінгвістики тексту, медіалінгвістики, лексикології, термінології, лінгвостилістики і прагмалінгвістики. Встановлено доцільність використання комплексу методів для вивчення мови футбольного телерепортажу.

- **Текстові категорії в площині семантики:**
 - ◆ *інформативність*
 - *концептуальність*
 - *фактуальність*
 - *імпліцитність*
 - ◆ *континуум подій*
 - *простір*
 - *час*
 - ◆ *дискретність*
 - ◆ *зв'язність*
- **Текстові категорії в ракурсі комунікативності:**
 - ◆ *антропоцентричність*
 - *адресантність*
 - *адресатність*
 - ◆ *діалогічність*
 - *інтерактивність*
 - *інтертекстуальність*
- **Текстові категорії на рівні прагматики:**
 - ◆ *модальність*
 - *референційність*
 - *оцінка*
 - *експресивність*

Рис. 1.1. Ієрархія текстових категорій у футбольному телерепортажі
(на основі концепції Т. Єщенко)

2. На початковому теоретичному етапі роботи простудійовано праці українських і зарубіжних мовознавців із лінгвістики тексту, медіалінгвістики, лексикології, термінології, лінгвостилістики і прагмалінгвістики.

Встановлено доцільність використання комплексу методів для вивчення мови футбольного телерепортажу.

3. На другому етапі роботи сформовано корпус релевантних для дослідження домінантних лексичних номінацій і текстових структур. Формування картотеки здійснено методом *суцільної вибірки* футбольних репортажів українською мовою на телеканалах (ТК) «MEGOGO Футбол Перший» (MG1), «Футбол 1», «Футбол 2», «Суспільне Київ» (СК), «Setanta Sports» (SS) і телеканалі телерадіокомпанії «Україна». Проаналізовано 150 футбольних телерепортажів (Додаток А), понад 6000 довільно обраних контекстів функціонування лексичних номінацій і текстових структур. Мовні факти паспортизовані із вказівкою телеканалу, дати і часу трансляції матчу.

4. На третьому етапі роботи здійснили систематизацію корпусу футбольної лексики. Використано такі методи дослідження: *метод компонентного аналізу* – для виявлення семантичного наповнення лексичної одиниці у контекстуальній реалізації; *функційний метод* – для інтерпретації семантико-стилістичних параметрів досліджуваних одиниць у футбольному телерепортажі; *трансформаційний метод* – для встановлення комунікативно-прагматичного потенціалу лінгвальних явищ.

5. Четвертий етап роботи – *контент-аналіз* телерепортажу в ракурсі вияву частотності реалізації фактуальних текстових показників та *кількісний аналіз* для визначення квантитативних показників досліджуваних явищ. Валідність дуже важлива в будь-якому дослідженні. Високою достовірністю відрізняється від інших видів вивчення матеріалу контент-аналіз. Це кількісно-якісний метод аналізу текстового матеріалу за різноманітними дослідницькими техніками. В. Боднар, М. Допіра сформулювали коротку дефініцію, яка відображає сутність такого методу дослідження: «Контент-аналіз є вимірюванням тексту чи іншого символічного матеріалу, що має методологічне підґрунтя й відповідає завданням соціальних наук. При цьому контент-аналіз має систематично редукувати текст (потік повідомлень чи

інших символів) до визначеного набору символів, який можна піддавати статистичній обробці. Саме можливість робити узагальнені висновки стосовно джерела, адресата чи самого повідомлення і є тією рисою, що відрізняє контент-аналіз від традиційного аналізу документів» [Бондар, Допіра 2007, с. 18]. Контент-аналіз вимагає від дослідника, «по-перше, інтуїції, доброго знання предмета аналізу для того, щоб правильно обрати одиниці дослідження, по-друге, кодувальник має виявити терпіння й дисциплінованість для строгого виділення та підрахування одиниць аналізу» [Костенко, Іванов 2003, с. 60].

б. На п'ятому (завершальному) етапі наукової роботи за допомогою *описово-аналітичного методу* здійснено характеристику та узагальнення мовних фактів.

Поетапність виконання задекларованих завдань сприяла реалізації мети дослідження.

Висновки до розділу 1

Футбол як популярна спортивна гра та багатогранний соціокультурний феномен – об'єкт зацікавлення не тільки спортивних аналітиків, журналістів чи пересічних телеглядачів, а й учених різних галузей.

Із розвитком сучасної телерадіомовленнєвої бази став можливим і більш детальний емоційно-комунікативний аналіз сучасного футбольного репортажу. Увагу до мови футбольного телерепортажу зумовили такі чинники: а) збільшення кількості людей, зацікавлених футболом як видом спорту; б) зростання важливості сучасного українського футбольного телерепортажу, відкриття дедалі більшої кількості футбольних порталів і форумів; в) необхідність підготовки матеріалів задля підвищення мовнокомунікативної компетентності футбольних журналістів.

Футбольний телерепортаж – це продукт усної мовленнєвої діяльності, який має фіксований темпоральний проміжок: два тайми по 45 хвилин кожен. Оскільки футбольний репортаж є відносно завершеною знаковою конструкцією, то така характеристика підтверджує доцільність вибору терміна *текст* для метамови наукової розвідки.

Спроби вивчення спортивного дискурсу, зокрема футбольного, пов'язані з одночасним аналізом середовища, в якому він існує і розгортається. Середовище побутування футбольного телерепортажу – інформаційно-комунікативний простір масмедіа, чия комунікативно-інформаційна місія зумовлена хронотопічно і полягає в синхронному описі та аналізі всього того, що відбувається на футбольному полі під час матчів (із гравцями, тренерами, журналістами, уболівальниками на трибунах). Телевізійний футбольний репортаж дає змогу передати динаміку футбольного матчу та емоційну напругу під час спортивної гри.

Методологічні засади дослідження типології лексичних номінацій і текстових структур футбольного телерепортажу полягають у застосуванні наукових методів (*суцільної вибірки, функційного, трансформаційного методів, методу компонентного аналізу, контент-аналізу, описово-аналітичного методу*), які дали можливість укласти корпус лінгвальних фактів, систематизувати та інтерпретувати лексичні номінації і текстові структури, забезпечити валідність здобутих результатів і сформульованих узагальнень.

Основні положення розділу 1 апробовано в статтях «Text in the modern paradigm of scientific knowledge: categorization and pragmatics» [Struhanets 2023], «The National Television Broadcast Speech Expressiveness as Means of Psychological Influence on the Society» [Struhanets, Zalipska, Zadorozhna, Struhanets, Dashchenko 2021].

РОЗДІЛ 2. ДОМІНАНТНІ ЛЕКСИЧНІ НОМІНАЦІЇ У ТЕЛЕВІЗІЙНОМУ РЕПОРТАЖІ

2.1. Футбольні терміни

Терміни – це «слова або словосполучення, використовувані для точного, максимально однозначного визначення понять, які утворюють специфіку різних галузей науки й техніки; основна форма мислення в науковій галузі, яка представлена однозначними словами, визначальною функцією яких виступає номінативна, а зміст яких представляють поняття» [Загнітко 2020, с. 806-807].

Футбольні терміни – це лексичні одиниці (однокомпонентні чи аналітичні), які номінують предмет чи поняття сфери футболу, перебувають у системній ієрархії з іншими компонентами терміносистеми і мають чітку дефініцію. Ю. Струганець констатує, що футбольні терміни відповідають основним характеристикам терміна, зокрема таким, як номінативність, системність, мовна нормативність, тенденція до однозначності в межах терміносистеми, змістова точність, стилістична нейтральність, дериваційний потенціал, відсутність експресії. Футбольну термінологію дослідник поділяє на такі групи: 1) терміни футбольної галузі, 2) екстрагалузові термінологічні одиниці, 3) термінологізовані загальноживані лексичні одиниці [Струганець 2018]). За нашими спостереженнями, лексичні одиниці всіх цих трьох множин термінної лексики активно вживані у прямому футбольному телерепортажі.

1. Терміни футбольної галузі. Терміноодиниці футбольної галузі за мірою спеціалізації їхнього значення не тотожні, тому їх розподіляємо (за концепцією Ю. Струганця) на три множини: загальноспортивні, міжгалузові спортивні і власне футбольні терміноодиниці.

Загальноспортивні терміноодиниці функціують практично в різних видах спорту, зокрема й у футболі. Наприклад:

*лідер (Далот оформив асист на **лідера** «Браги» (СК, 02.12.22, 17: 05);*

*суддя (Чому **суддя** не зареєстрував порушення правил, адже там були два паралельні шлагбауми? (MG1, 27.10.23, 22:30);*

*суперник («Інтер» доволі обережно і з повагою до **суперника** діє на полі (MG1, 26.11.23, 22:05);*

*тренер (Стілець під **тренером** «Сельти» Рафаелем Бенітесом хитається (MG3, 25.11.23, 17:13); Сам по собі титул чемпіона світу вже робить **тренера** легендарним, а тим паче, що у Дідьє Дешама цих досягнень на чолі збірної Франції більш ніж достатньо (MG2, 18.11.23, 22:56);*

*турнір (Подольські знадобився б одній збірній, яка вже покинула **турнір** (MG1, 02.12.22, 18:41);*

Міжгалузеві спортивні **терміноодиниці** – це такі термінні одиниці, які поширені в кількох спортивних галузях:

*арбітр (Словенський **арбітр** миттєво фіксує порушення правил проти воротаря збірної Туреччини (MG3, 21.11.23, 22:01);*

*гра (Тому ця **гра** із Мексикою набуває і ще такого забарвлення, забарвлення в дечому кривавого (MG1, 26.11.22, 21:20);*

*гол (В атаці португальська команда, простріл, удар і **гол**. **Гол, гол, гол, гол!** (СК, 02.12.22, 17: 05); Тут можна пригадати ще Демба Ба, який виступав в англійській «Прем'єр Лізі» за «Челсі», за «Ньюкасл», в нього виходили просто божевільні **голи** подекуди. І, я думаю, в Англії цього гравця досі пригадують (MG1, 04.12.22, 21:15);*

*заміна (Потрійна заміна готується в цьому матчі. (MG1, 21.11.23, 23:04); Я говорив про те, що це непряма **заміна** для Енера Валенсії... (СК, 20.11.22, 19:49);*

*м'яч (Намагався вдарити по **м'ячу**, а ось прилетіло куди вже прилетіло (MG2, 26.11.23, 16:47); Ну, даруйте вже за цей коментаторський*

штамп, але й справді, ну що тут ще скажеш, окрім як розвів **м'яч** і голкіпера по різних кутах (MG3, 21.04.23, 23:00); Намагаються вгомонитидесь суперників і просто в утримання **м'яча** пограти гості (MG1, 07.11.23, 22:18);

навіс (На ближню штангу **навіс**, і тепер можлива позиційна контратака (MG1, 21.11.23, 22:13); **Навіс у нікуди**, перелітає м'яч усіх атакуючих гравців «Сіті» (SS, 25.11.23, 15:52);

нічия (Звичайно, **нічия** на виїзді – це непоганий результат для «Ліверпуля» (SS, 25.11.23, 16:24); Лідери грають **унічию** між собою (SS, 25.11.23, 16:27);

оборонець (Чавес на **оборонця** віддає (MG1, 26.11.22, 21:38); Змінив флангами своїх **оборонців** Юрген Клоп (SS, 25.11.23, 15:46);

офсайд (Буцімто система відеоповторів не врахувала позицію лівого захисника збірної Саудівської Аравії, коли міряли **офсайд** (MG1, 26.11.22, 21:18); Все-таки був **офсайд** (SS, 25.11.23, 15:11);

плей-офф (Звісно, Уельс має на меті пробитися у **плей-офф** (MG1, 21.11.22, 16:30); Нідерланди – збірна, яку розглядали, ну точно, фаворитом цього квартету, команда, яка має проходити в **плей-офф** без жодних сумнівів, але зараз є достатньо труднощів у цьому поєдинку проти команди Сенегалу (MG1, 21.11.22, 19:27);

поєдинок (Цей **поєдинок** на Вемблі буде дуже інтенсивним (ТК «Футбол 1», 10.02.18, 15:03); Це, до речі, неприємно, тому що швидкоплинний турнір. І тут кожен **поєдинок** на вагу золота (СК, 20.11.22, 18:31); І **поєдинок** то непростий сьогодні для флангових захисників, як виявилось (MG1, 22.11.22, 13:34);

рефері (Цього разу **рефері** йому не повірив (SS, 25.11.23, 15:48);

сейв (Це **сейв** із негативним осадом (ТК «Футбол 2», 24.04.18, 22:06); **Сейв** у виконанні Войцеха Щенсного після все ж таки удару Енрі Мартіна

(MG1, 22.11.22, 19:22); *Ось він перший **сейв** від справжнього маестро* (MG2, 22.04.23, 22:27);

удар (Молейро вирішив всіх обіграти, але завдати **удару** забув (MG2, 26.11.23, 22:31);

хет-трик (Не було у нього **хет-триків** (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:05); Луїс Муріель на **хет-трик** заходив, але так і не зайшов (MG3, 26.10.23, 22.16); *Чотири хет-трики* у нього в цьому календарному році (SS, 25.11.23, 14:51);

штрафний удар (Дамір Скоміна призначає **штрафний удар** для Роми (ТК «Футбол 2», 02.05.18, 23:00); **Штрафний удар** для збірної Канади (MG1, 27.11.22, 18:38); *Буде дуже небезпечний штрафний удар* для «Манчестер Сіті» (SS, 25.11.23, 16:10); **Штрафний удар** зараз буде біля воріт «Ліверпуля» (SS, 25.11.23, 16:14).

Власне футбольні терміноодиниці притаманні тільки футбольній галузі:

крос – поперечна передача висотою із флангу в центр штрафного майданчика (*Хороший крос, хороша подача зі штрафного від Дібали* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:08); **Кроси** у штрафний майданчик – це один з показників, чому збірна Данії грає в три центральні плюс флангові захисники (MG4, 21.11.23, 21:58);

кутовий удар – удар, який регламентує спосіб продовження гри після того, як м'яч покинув поле від гравця команди, що захищалася, і перетнув лінію воріт цієї команди, але при цьому не був забитий гол (Ліверпуль отримує право на **кутовий** (ТК «Футбол 2», 02.05.18, 22:26); *Буде кутовий* для «Манчестер Сіті» (SS, 25.11.23, 14:56); *Асистент Кріса Кавана вказує саме на кутовий* (SS, 25.11.23, 15:45); *Хуліан Альварес готується подавати кутовий* (SS, 25.11.23, 15:53);

одинадцятиметровий удар – штрафний удар із відстані в одинадцять метрів, який відбиває лише воротар без захисників (*Проте цей випадок*

абсолютно точно не тягне на одинадцятиметровий удар, то ж має рацію Дані Маккелі, коли мовчить і дозволяє командам грати далі (MG1, 27.11.22, 21:12);

пенальті – штрафний удар із відстані в одинадцять метрів, який відбиває лише воротар без захисників (*Пенальті ставить Дамір Скоміна* (ТК «Футбол 2», 02.05.18, 23:38);

удар через себе – технічна дія футболіста, коли той, відриваючи своє тіло від землі, з допомогою швидкого схрещування ніг («ножиць») б'є однією з них по м'ячу (що знаходиться приблизно на рівні голови футболіста в положенні стоячи) (*Удар через себе – дуже складний елемент* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:29);

хавбек – півзахисник, в обов'язки якого входить допомога нападникам при атаці та захисникам, при обороні» (*Знаходить простір між двома хавами* (ТК «Футбол 2», 02.05.18, 23:26);

червона картка – друге й остаточне покарання арбітром, що карається вилученням за межі футбольного поля (*Цей момент міг перетворитися у червону картку і пенальті!* (ТК «Футбол 2», 02.05.18, 22:54); *Жовті і червоні картки і різноманітні скандали вони із Родріго де-Подем ідуть пліч-о-пліч* (MG1, 26.11.22, 21:12);

шведа – зовнішня частина стопи, що використовується при ударі чи пасі (*Кріштіано Роналдо шведою пробив у дальній кут* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:47).

2. Екстрагалузеві термінологічні одиниці. «У сучасній українській літературній мові частина словникового складу зазнає переміщення на стилістичній шкалі. У футбольній лексиці також спостерігаємо процес ретермінологізації – перехід термінів із однієї галузі в іншу з частковим або повним переосмисленням» [Струганець 2018, с. 38]:

- із **військового середовища**:

атака (Повільно готує свою **атаку** Рома (ТК «Футбол 2», 02.05.18, 22:05); *Ось ця атака* – найкраща для Аргентини у першій половині матчу (MG1, 26.11.22, 21:52); *Стіна просто виростає перед футболістами збірної Кореї, але атака продовжується* (СК, 28.11.22, 16:50);

бомбардир (Найкращий **бомбардир** Ліги Чемпіонів забиває (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:47);

ветеран (Немає сьогодні **ветерана** Ліхтштайнера (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:46); *Це Жорді Альба* – один із **ветеранів**, з сенаторів, як називають у Іспанії часто футболістів вікових (MG1, 27.11.22, 21:21);

капітан (Бентанкур грає на голкіпера і **капітана** команди – Джанлуїджі Буффона (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:51);

контратака (**Контратака** Ліверпуля на дев'ятій хвилині призводить до забитого голу (ТК «Футбол 2», 02.05.18, 21:56);

наступ: Реал думає про свій **наступ** (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:05);

оборона (Він має відпрацювати і на **оборону**, і на атаку (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:46); *Зараз ми бачимо, як розклеїлася вся оборона* «Уельсу» (MG1, 21.11.22, 21:37);

передова (Скидка на Девіда, той притримав м'яч, віддав на **передову**, прочитав це Йошко Гвардіол (MG1, 27.11.22, 18:31);

перехоплення, перехопити (Навас із труднощами виконав це **перехоплення** (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:54); *Зараз вихід 2 в 2 вимальовувався, але перехопили* м'яч в ногах Енера Валенсії (СК, 20.11.22, 18:27); *Уявляєте собі, команда горить 0:2 і, до того ж, тебе тягають по футбольному полі, не даючи продихнути, не даючи навіть перехопити м'яч (СК, 20.11.22, 19:57);*

постріл (Повз ворота **постріл** Флоренсі (ТК «Футбол 2», 02.05.18, 21:53);

простріл (Класний акцентований **простріл**, але ні Мбапе, ні Алвес до м'яча не дісталися (ТК «Футбол 1», 14.02.18, 23:21);

рикошет (М'яч влучає після **рикошету** від Коларова (ТК «Футбол 2», 02.05.18, 22:59); Пробиває Фоден – **рикошет**, і м'яч у руках Алісона Бекера (SS, 25.11.23, 14:58);

тактична схема (Чотири, чотири, два – така **тактична схема** у Зідана, яка так прекрасно працювала у фіналі в Кардіфі (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:48); Ця **тактична схема** сталася ще в дебюті першого тайму, коли очевидні проблеми були у Фелікса Санчеса і його команди із виходом із власної половини поля (СК, 20.11.22, 19:40);

ударна позиція (Це не **ударна позиція** (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:54);

фланг (Де-Шильйо і Асамоа на **флангах** (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:46); Вдається йому витіснити Воткінса на **фланг** (SS, 18.02.23, 15:49); Змінив **флангами** своїх оборонців Юрген Клоп (SS, 25.11.23, 15:46);

фронт (Реал не атакує широким **фронтом** (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:15); Грати на три **фронти** нелегко для «Айнтрахта» (SS, 25.11.23, 19:40);

- **із галузей науки, техніки і виробництва:**

броунівський рух (**Броунівський рух**, який заважає, який забиває памороки суперникам (ТК «Футбол 2», 10.04.18, 22:30);

вістря (Манджукіч, хоч і не грав на **вістрі**, а розташовувався ближче до флангу (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 23:04);

дисбаланс (Ви подивіться, який **дисбаланс** зараз в обороні Арсеналу! (ТК «Футбол 1», 10.02.18, 15:58);

діагональ (Ловрен віддає **діагональ** на Садіо Мане (ТК «Футбол 2», 02.05.18, 23:21); Красива **діагональ** від Фодена (SS, 25.11.23, 14:49);

екватор (По суті – **екватор** першого тайму (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:05);

комбінація (*Подивіться за цією комбінацією!* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 23:13);

поперечка (*Поперечка після удару Тоні Крооса* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:20);

синусоїда (*Синусоїда «Ліверпуля» зараз потроху наближається до свого максимуму* (ТК «Футбол 2», 24.04.18, 22:19);

- із суспільно-політичної сфери:

арбітр (*Як побачили ми, 4 хвилини компенсували арбітри до першого тайму* (MG1, 21.11.22, 21:47);

кар'єра (*От таких от красенів у кар'єрі Роналдо до цього матчу я не пригадаю* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 23:09); *Модрич, який починав кар'єру у «Динамо Загреб» (але були у нього там сезон-півтора у Боснії), і сам Модрич говорив про те, що Боснія його загартувала, він став чоловіком* (MG1, 27.11.22, 18:39); *Жан-Кевін Огюстен, який сьогодні втретє грає у своїй кар'єрі проти «Ніцци», відзначається голом у чвертьфіналі Ліги Конференцій* (MG6, 20.04.23, 23:41);

лідер (*Лідери грають унічию між собою* (SS, 25.11.23, 16:27);

протест (*Жовта картка Бернардо Сільві за протести* (SS, 25.11.23, 16:17);

рекорд (*Це новий рекорд цього турніру* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:49); *Скільки було пієтетних слів на адресу Альмеза Алі – чинного володаря рекорду* (СК, 20.11.22, 19:38);

- з економічної галузі:

оренда (*П'ять мільйонів євро – оренда із обов'язковим правом викупу* (ТК «Футбол 2», 02.05.18, 23:10); *Було достатньо багато чуток, що там «Мілан» збирається орендувати взимку Зієша* (MG1, 06.12.22, 17:05);

придбання (*Це було придбання Жозе Моурінью* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:54);

трансфер (Йому здалося, що цей **трансфер** був пишком (ТК «Футбол 2», 24.04.18, 22:09);

- **із медичної сфери:**

відновитися (**Відновився** Тоні Кроос (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:55);

лазарет (*Відновились ті, хто донедавна перебував у лазареті* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:11);

пошкодження (*Мав деяке пошкодження* Пабло Дібала (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:52); **Пошкодження** у Жоти, продовжити поєдинок він не зможе (SS, 25.11.23, 15:42);

травма (*Борха Гарсія величезну частину кампанії за межами складу знаходився, була серйозна травма коліна* (MG2, 17.02.23, 22:09).

3. Термінологізовані загальноновживані лексичні одиниці. «Рух зі сфери загальноновживаної лексики до термінологічної відбувається за двома напрямками: розвитку вторинних термінологічних значень у звичайних лексичних одиницях (лексико-семантичний спосіб словотворення), а також шляхом використання загальноновживаних слів у складних термінах» [Струганець 2018, с. 44]. В. Дребет зауважує, що «...значення слова потрібно розглядати як комплекс знань, що за своєю природою не є незмінним і завершеним утворенням. Значення слова представляють собою відкриті і динамічні структури. Отримані знання з часом інтегруються у нові відношення предметно-практичної і комунікативної діяльності людського суспільства» [Дребет 2023, с. 81]. Утворення термінологічних значень, пов'язаних із футболом як видом спорту, на базі загальноновживаних слів спостерігаємо у таких прикладах:

газон (*М'яч вдарився об газон і набув прискорення* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:56); *Подивись, жабкою м'яч пішов низом, газоном, з відскоком, точно в кут* (MG1, 27.11.22, 18:44); *Свистять тут уболівальники, хоч на газоні футболіст саме «Сіті»* (SS, 25.11.23, 16:17);

дубль (На попередній стадії **дубль** зробив Роналдо у Мадриді (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:53); *Гайтан Лаборт націлювався на дубль* (MG6, 20.04.23, 22:22);

заявка (Бернардескі сьогодні поза **заявкою** (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:45);

лава (Олів'є Жиру знаходиться на **лаві** запасних (MG2, 18.11.23, 22:52);

прийом (Дібала – поганий **прийом** (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:28);
Здавалося, що і часу, і простору у нього було достатньо, аби прийняти м'яч, аби прицілитися, однак **прийом** вийшов не найкращий, зрештою, зважаючи з повтору, здається, що кутовий (MG1, 21.11.22, 18:41);

схема (Видозмінив **схему** гри Масиміляно Алегрі (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:46);

форма («Реал» сьогодні в синій **формі** (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:46).

Отже, термінна лексика з різними ознаками (з «певною мірою» вияву футбольного значення) частотна в прямому футбольному репортажі.

2.2. Лексика із семою «дія»

Ключовою у футбольному репортажі є лексика із семою «дія», оскільки саме такий сегмент словникового складу дає змогу відобразити послідовність дій команд чи гравців під час футбольного матчу. Домінантним виразником дії на футбольному полі, безперечно, є дієслівна лексика. У нашій роботі опираємось на класифікацію родів дієслівної дії в сучасній українській мові, яку розробила С. Соколова [Соколова 2021].

Дієслова з ознакою розподілу в часі

Власне фазові значення

Власне фазові значення роду дієслівної дії, на думку С. Соколової, «характеризують дію з погляду фази й перебігу: початку, кінця, певного проміжку (між початком і кінцем). Додаткових семантичних характеристик

(за іншими ознаками) у них немає, проте можливе сполучення двох фазових ознак в одному роді дієслівної дії. Оскільки фазовість є невід'ємною ознакою доконаного виду, усі дієслова фазових родів дієслівної дії належать до нього. Деякі з них мають суфіксальні кореляти недоконаного виду» [Соколова 2021, с. 87].

- **Зі значенням початку дії**

Починальний (інгресивний) рід дієслівної дії. «Починальний (інгресивний) рід дієслівної дії визначає початок дії, що розгортається в реальному часі, або стану, пов'язаного з виявом почуттів особи... Лексичними засобами його передає формула *почати + недоконаний вид* (переважно з неграничним значенням або з потенційною просторовою межею)» [Соколова 2021, с. 87]. Наприклад, у тексті футбольного телерепортажу функціює мовна одиниця *почати найжджати* (*Там відкрито почали найжджати на тренера* (MG1, 26.11.22, 21:11).

Початково-результативний рід дієслівної дії. «Початково-результативний рід дієслівної дії визначає початок стану, пов'язаний із результатом зміни попередньої ситуації» [Соколова 2021, с. 90]. Наприклад: *побачити* (*І зараз ми побачимо, як це тріо центральних захисників збірної Нідерландів, не лишень у власному штрафному діє, а й в чужому штрафному* (MG1, 21.11.22, 18:23); *Як побачили ми, 4 хвилини компенсували арбітри до першого тайму* (MG1, 21.11.22, 21:47).

- **Зі значенням результату (закінчення) дії**

Загальнорезультативний рід дієслівної дії. «Загальнорезультативний рід дієслівної дії, дія якого досягає результату (завершення), який передбачений значенням основи-мотиватора» [Соколова 2021, с. 92-93]. Наприклад: *врятувати, заблокувати, стягнути* (*Захисник постелився у підкаті і врятував ситуацію* (SS, 25.11.23, 20:22); *Здорово захисник заблокував прохід форварда «Наполі»* (MG1, 22.11.22, 19:44); *Слухай, Віні стягнув навколо себе пів команди...* (MG1, 21.02.23, 22:35).

Значення інтенсивності

С. Соколова вважає, що власне-кількісні роди дієслівної дії виділяють на підставі ознаки великої (збільшеної порівняно із звичайною) та малої (зменшеної порівняно із звичайною) інтенсивності, позаяк звичайна інтенсивність не належить до додаткових ознак дії і не може бути параметром для встановлення належності до певного роду дієслівної дії. «Для всіх дієслів доконаного виду обов'язковою додатковою ознакою порівняно з недоконаним видом є фазове значення або значення однократності як поєднання початку та завершення дії» [Соколова 2021, с. 95].

- Роди дієслівної дії великої інтенсивності

Ускладнено-інтенсивний рід дієслівної дії. «Ускладнено-інтенсивний рід дієслівної дії (особливої старанності під час виконання) визначає інтенсивність і ретельність виконання дії» [Соколова 2021, с. 95], як-от у футбольному телерепортажі: *витискувати (Збірна Хорватії за ефективністю, за вмінням десь з блідого футболу може **витискувати** максимум... за рахунок характеру, за рахунок бажання і віри. Це одні з чемпіонів світу просто ментально (MG1, 27.11.22, 18:37).*

- Роди дієслівної дії зниженої інтенсивності

Процесно-супровідний рід дієслівної дії. «Процесно-супровідний рід дієслівної дії означає дію, що виконується як додаткова, неосновна, супровідна» [Соколова 2021, с. 97]. Наприклад: *підігравати (Модрич класно **підіграє** зараз в темп партнера (MG1, 27.11.22, 18:35).*

Процесно-пом'якшувальний рід дієслівної дії. «Процесно-пом'якшувальний рід дієслівної дії визначає дію зниженої інтенсивності» [Соколова 2021, с. 101], зокрема у прямому футбольному телерепортажі виявлено таку номінацію: *накульгувати (Уже **накульгує** цей захисник (MG1, 22.11.22, 19:44).*

Значення кратності

Обов'язковою семантичною характеристикою доконаного виду є фазовість, коли сконцентрована увага на початковому / завершальному моментах дії чи на обох одночасно. «За неактуальності цієї тривалості дію називають як таку, що почалася і закінчилася, тобто відбулася. На перший план висувається сам факт одноразового здійснення дії. Така дія, що її передають дієслова доконаного виду, завжди протиставлена повторюваній, яку виражають базові дієслова недоконаного виду. Підкреслена ознака повторюваності може бути притаманна похідним дієсловам недоконаного виду, мотивованим базовими дієсловами» [Соколова 2021, с. 98]. За ознакою кратності у футбольному телерепортажі виокремлено дієслова із семантикою одноразового та багаторазового вияву дії.

- Зі значенням одноразового вияву дії

Одноразовий (однократний) рід дієслівної дії. «Одноразовий (однократний) рід дієслівної дії вказує на виконання дії один раз, на відміну від можливого повторення, яке передає дієслово недоконаного виду... Серед префіксів це значення регулярно передає префікс з- у сполученні з дієсловами різноспрямованого руху» [Соколова 2021, с. 98]. Наприклад: *зловити, сплутати (Звісно, вони намагатимуться Аргентину **зловити** на фланзі і зараз вони прикипіли до правого (MG1, 26.11.22, 21:08); Розумієте, з такою Саудівською Аравією, що казав Іван, Саудівська Аравія може **сплутати** карти всім (MG1, 22.11.22, 13:45).*

Рід миттєвої дієслівної дії. За С. Соколовою, «рід миттєвої дії передає значення одноразового вияву дії з відтінком раптовості та миттєвості... *штовхнути, грюкнути, стрибнути, крикнути, сіпнути, смикнути.* Формальним засобом вираження цього значення є суфікс *-ну-*» [Соколова 2021, с. 99]. Наприклад, у мові футболу функціює лексична одиниця *розтягнути (Потрібно **розтягнути** цю збиту, міцну оборону «Ель Трі» (MG1, 26.11.22, 21:33).*

Дієслова, орієнтовані на іншу дію

Вторинна (повторна) дія. «Дієслова роду дієслівної дії зі значенням вторинної (повторної) дії позначають дію, виконану повторно, подекуди з метою зміни первинного результату такої самої або іншої дії» [Соколова 2021, с. 100]. У футбольному телерепортажі значення повторного виконання тієї самої дії для зміни результату виражають дієслова з префіксом *пере-*: *перекусити* (*Мексиканці знають, як перекусити подібні випадки від Польщі, але поки що не зрозуміли, як самим користуватися такими гарними шансами* (MG1, 22.11.22, 19:40).

Додаткова дія. «Дієслова роду дієслівної дії на позначення додаткової результативної дії позначають дію, що відбувається після іншої дії для доповнення, збільшення її результату» [Соколова 2021, с. 101]. Наприклад, частотна лексична одиниця *дограти* (*Еквадор... просто дограє цей поєдинок* (СК, 20.11.22, 19:58); *Згідно з буквою футбольних правил, згідно з методологією повинен дати можливість лайнсмен дограти дану ситуацію перед фіксуванням свого бачення* (СК, 20.11.22, 18:22).

Заперечення дії. «Дієслова роду дієслівної дії зі значенням заперечення (знищення) результату дії виражають дію, результат якої скасовує результат попередньої. Таку дію називає префіксальне дієслово із загальнорезультативним значенням, якщо йдеться про власне дію, або зі значенням початку стану» [Соколова 2021, с. 101]. Наприклад: *розблокувати* (*Флот морських дронів захистить акваторію українських морів та мирні міста від крилатих ракет, які російські війська запускають зі своїх кораблів, а також розблокує коридор для цивільних кораблів, які везуть зерно для всього світу.* (MG1, 21.02.23, 22:40).

Порівняння з іншою дією. С. Соколова констатує: «Рід дієслівної дії зі значенням порівняння з іншою дією виражають дієслова з префіксами *з-* і *в-*. Вони вербалізують значення переваги у виконанні якоїсь дії обов'язково порівняно з іншим виконавцем дії» [Соколова 2021, с. 102]. Наприклад:

спливати, спресуватися (83 хвилина нашого матчу спливає... (СК, 20.11.22, 19:47); Команда дуже сильно спресувалася поруч з власними воротами, а ми якраз бачили уже неодноразово, що це сьогодні нікому не допомагало (MG1, 21.11.22, 21:44).

Фазово-інтенсивні роди дієслівної дії

Наступні множини родів дієслівної дії виокремлено, за С. Соколовою, на основі кількох класифікаційних ознак. Зокрема, фазово-інтенсивні роди дієслівної дії – з урахуванням семантики розподілу в часі та інтенсивності. «Усі дієслова фазово-кількісних родів дієслівної дії належать до доконаного виду, оскільки фазове значення є його неодмінною ознакою. Фазовість поєднується в них з інтенсивністю – високою або зниженою» [Соколова 2021, с. 103].

- Великої інтенсивності

На думку С. Соколової, більшість родів дієслівної дії зі значенням великої інтенсивності «має значення результативної фази дії, але інтенсивним може бути також і початок, і певний часовий проміжок у перебігу дії» [Соколова 2021, с. 103]. Відповідно до такого твердження у прямому футбольному телерепортажі виокремлено множини родів дієслівної дії.

Сумарний (кумулятивний) рід дієслівної дії. «Сумарний (кумулятивний) рід дієслівної дії об'єднує дієслова, що вказують на накопичення об'єктів (іноді – суб'єктів) унаслідок виконаної дії» [Соколова 2021, с. 104]. Наприклад: *наварити (На заміну в грі проти Монци вийшов Тінензис і наварив (MG2, 27.11.23, 22:53).*

Дистрибутивний рід дієслівної дії. «Дистрибутивний рід дієслівної дії об'єднує дієслова, дія яких поширена на багато об'єктів... Це значення яскравіше виражене в префіксах *по-* і *пере-*» [Соколова 2021, с. 104-105]. Наприклад: *попсувати (Немає вже автора забитих м'ячів Енера Валенсії,*

але достатньо футболістів, які також можуть **попсувати** нерви і можуть **забити** (СК, 20.11.22, 19:47).

Понаднормативно-тривалий рід дієслівної дії. «Рід дієслівної дії, зокрема надмірної дії (понаднормативно-тривалий), передає значення дії, надмірної самої по собі, без зв'язку з кількістю об'єктів чи суб'єктів... Усі дієслова з префіксом *об-* зі значенням надмірної дії є об'єктними і мають синоніми з префіксом *пере-*, проте зворотна синонімічна заміна можлива не завжди навіть за наявності прямого об'єкта в дієслова з префіксом *пере-*» [Соколова 2021, с. 104]. Наприклад: *оббігти, обіграти, перетерпіти* (Спроба зараз Сіфуентеса **оббігти** там і лайнцмена, і опонента. Але, врешті-решт, не зумів цього зробити Сіфуентес (СК, 20.11.22, 19:48); *Молейро вирішив всіх обіграти, але завдати удару забув* (MG2, 26.11.23, 22:31); *Так, довелося перетерпіти, довелося потерпіти, але вони вже попереду з рахунком 2-1* (MG1, 27.11.22, 18:47).

- **Починально-інтенсивний рід дієслівної дії**

Аугментативний рід дієслівної дії. «Аугментативний рід дієслівної дії передає значення інтенсивного, раптового початку дії, тобто поєднує класифікаційні ознаки початку дії (фазова ознака) та великої інтенсивності» [Соколова 2021, с. 108]. Наприклад: *розкуражитися* (*Німці розкуражилися, і зупинити їх буде важко* (MG3, 26.10.23, 23:32).

- **Рід дієслівної дії зі значенням зниженої інтенсивності**

Атенуативний рід дієслівної дії. С. Соколова вважає, що «атенуативний рід дієслівної дії має значення досягнення незначного (недостатнього) результату, тобто поєднує фазову ознаку результативності з незначною інтенсивністю [Соколова 2021, с. 110]. Наприклад: *підпрацювати, підтримати, підтягнутися* (*Банда під праву собі підпрацював, пробив, але не викрутив м'яч* (MG1, 27.11.23, 20:01); *Підтримаємо український футбол* (MG2, 26.11.23, 19:47); *Кеш просить підтягнутися в штрафний майданчик* (MG1, 22.11.22, 19:46).

Інтенсивно-кратні роди дієслівної дії

Інтенсивно-кратні роди дієслівної дії виокремлено на основі кількох класифікаційних ознак, зокрема з урахуванням семантики інтенсивності та кратності. У зоні перетину з категорією актантного розподілу виявлено **багатократно-дистрибутивний (взаємно-багатократний) рід дієслівної дії**. С. Соколова стверджує: «У дієсловах багатократно-дистрибутивного (взаємно-багатократного) роду дієслівної дії, які вирізняються значенням кратності; поширенням дії на кілька об'єктів, поєднано аспектуальну ознаку кратності з неаспектуальною ознакою взаємної дії, що вказує на інші суб'єктно-об'єктні відношення, ніж у базовому дієслові... Замість одного актанта (суб'єкта) присутні щонайменше два, які виконують взаємну дію, тобто є об'єктами один для одного. Другий учасник дії відповідає непрямому факультативному об'єкту, який може бути в реченні з базовим дієсловом» [Соколова 2021, с. 112]. У джерельному масиві виявили таку лексичну одиницю: *обстукуватися (Він таки віддав на Тімоті Веа, який обстукується з Сержиньйо Дестом (MG1, 21.11.22, 21:33))*.

Отже, у футбольному телерепортажі частотні дієслова різних родів дієслівної дії. Вони увиразнюють усі етапи гри, зокрема процесів атаки та захисту під час матчу.

2.3. Емоційна лексика

У футбольному телерепортажі, в якому коментатор передає вирування емоцій, активно функціює емоційна лексика. М. Жовтобрюх на позначення такої частини лексикону послуговується терміном «емоційно забарвлена лексика» й окреслює її як окрему стилістичну категорію в літературній мові. До цієї множини, за переконанням ученого, належать «слова, які виражають різні почуття, а також емоційні відтінки в оцінці явищ дійсності, осіб, подій та ін. У переважній більшості емоційно забарвлені слова належать до фонду

загальноновживаної лексики» [Жовтобрюх 1972, с. 66-68]. С. Єрмоленко таку частину словникового складу називає емоційною лексикою: «Як виразник емотивної функції мови емоційна лексика характеризує ситуацію спілкування, соціальні відносини, психічний стан мовців» [Єрмоленко 2000, с. 157]. Емоційна лексика виконує роль посередника між денотативним світом (оточенням, об'єктивною реальністю) і внутрішнім світом особистості, спектром її емоційних станів, тобто є посередником між мовою і мисленням.

У футбольному телерепортажі емоційна лексика слугує характеристичі футболістів, вболівальників. Це лексичні одиниці різної частиномовної належності:

- іменники: *радість, сум, втома, жах, гіркота, біль, розпач, агресивність* (*Несамовита **радість** на трибунах «Гран стад де Ніцца» (MG6, 20.04.23, 22:09); Але сьогодні із **сумом** лише поглядає на те, що відбувається на футбольному полі Фелікс Санчес (СК, 20.11.22, 19:39); Ну і **втома** накрила обох суперників (MG1, 22.11.22, 19:44); **Жах!** Тому, звісно, ніхто не робить трагедії з того, що у нас відбувається на футбольному полі, а відбувається у нас повний **жах**, може бути й ще гірше (MG2, 18.11.23, 22:08); А ось стосовно відсутності такого залізного правого оборонця у німців згадує, авжеж, із **гіркотою**, із **сумом** Філіп Лам, який, здається, на десятиліття забронював за собою місце ось це на полі (MG1, 27.11.22, 21:26); Луїс Енріке. Сьогодні у нього день, який він завжди згадує із **болем**, із **розпачем**. Сьогодні могло виповнитися 13 років його донечці Ксані, життя якої обірвала жахлива хвороба (MG1, 27.11.22, 21:24); Сьогодні **агресивність** Тулузи – це спосіб стримувати Ліверпуль (MG3, 26.10.23, 21:14);*

- прикметники: *радий, болісний, жахливий* (*І, до речі, там ми бачимо, трибуна помаранчева, тож вболівальники Нідерландів, я впевнений, **раді** були цей м'яч в руках потримати (MG1, 21.11.22, 19: 53); **Болісний** удар,*

важкий початок, жахливий початок, звичайно, для «Блау грана» (MG2, 12.11.23, 17:17);

- дієслова: *похнюпитися (І Бету ось таким чином похнюпився, зрозуміло, що тренера корейської збірної це не влаштовує (СК, 02.12.22, 17:05);*

- прислівники: *спокійно, нервово (Було б чудово для Англії вже спокійно до цієї гри підійти (MG1, 21.11.22, 16:31); Під тиском суперника Йозуа Кімміх децю нервово відкидає назад на Антоніо Рюдігера (MG1, 27.11.22, 21:27).*

Частотним способом вираження емоційної напруги гри слугують фразеологізми: *залишатися з холодною головою* зі значенням «діяти раціонально, обдуманно, зважено» (*Тренер Тулузи хоче, щоб команда залишилася з холодною головою і не давала волі емоціям (MG3, 26.10.23, 20:37); змахнути сльозу* зі значенням «розчулитися» (*...вболівальники «Барселони» змахнули сльозу (MG1, 28.10.23, 17:48); недовго свято було* зі значенням «недовго раділи» (*Недовго було свято на вулиці Ліверпуля (MG3, 26.10.23, 20:16); бути товстошкірим* зі значенням «якого нічим не можна пройняти; який ні на що не звертає уваги» (*Це товстошкіра команда, це команда, яка може програти, може провалитися, але вона точно не руйнується психологічно: вона грає те, що може (MG1, 21.02.23, 22:40); поробити нерви* зі значенням «подратувати» (*Греки вирішили поробити нерви господарям поля (MG3, 26.10.23, 22:49).*

У футбольному телерепортажі емоційні відтінки передають зменшувально-пестливі суфікси, наприклад, у таких контекстах: *Все таки є у нього талант, а не лише кривенька борідка (ТК «Футбол 2», 17.03.18, 14:05); І швидесенько м'яч переводять на Кейна (ТК «Футбол 1», 13.02.18, 22:21).*

Демінутиви слугують об'єктивній оцінці, зокрема опису позитивних досягнень: *павутинку зняв, павука прибив (ТК «Футбол 2», 24.04.18, 22:22); гаряча водичка, як бачимо, пішла уже під вечір (ТК «Футбол 2», 10.02.18,*

21:01); *головою пробиває під самісіньку стієчку* (ТК «Футбол 1», 10.02.18, 15:30); а також негативних результатів гри (*Поки що це не проблеми, поки що це лише натяки на проблемки* (ТК «Футбол 1», 10.02.18, 15:11); *це жовта, яка не підлягає сумнівам, жовтісінька, я би сказав* (ТК «Футбол 1», 13.02.18, 22:24).

Отже, емоційна реакція коментатора під час трансляції футбольного матчу завжди раціонально детермінована. Наявність емотивності зазвичай передбачає оцінність чи експресивність. Це слугує підставою користуватися термінами «емоційна», «емоційно-експресивна лексика», «емоційно-оцінна лексика», «емотивно-оцінна лексика» як взаємозамінними. Сучасна лінгвістика вважає емотивно-оцінну лексику обов'язковим і важливим компонентом системи виражальних (образних) засобів текстів [Boyko, Kotkova, Prykhodko 2022].

2.4. Іншомовні лексичні ресурси

Незважаючи на те, що мова футболу перебуває в центрі уваги науковців, співвідношення питомої української лексики і запозиченої ще не досліджено, зокрема й у футбольному телерепортажі. У лінгвістиці проблема поповнення словникового складу мови численними іншомовними ресурсами розглядається у багатьох дослідженнях, присвячених лексико-семантичним процесам. Серед наукових розвідок варто виокремити роботи Ю. Жлуктенка [Жлуктенко 1966], С. Семчинського [Семчинський 1974], О. Муромцевої [Муромцева 1995], В. Сімонок [Сімонок 1998; Сімонок 2006], О. Лисенко [Лисенко 1999], Б. Ажнюка [Ажнюк 2001], Л. Струганець [Струганець 2002], О. Стишова [Стишов 2005], Н. Гудими [Гудима 2013], Ю. Молоткіної [Молоткіна 2017; Молоткіна 2019; Молоткіна 2020]. На думку В. Сімонок, «запозичена лексика, взаємодіючи з власне українськими назвами, становить

значний шар слів, що характеризується широким вжитком у носіїв мови» [Сімонок 2015, с. 94].

У контексті нашої студії запозичені з інших мов лексичні одиниці відносимо до розряду слів іншомовного походження, або ж іншомовізмів, водночас вони експлікують процес запозичення – один із шляхів оновлення словникового складу.

У футбольному телерепортажі функціують іншомовні лексичні ресурси двох типів: 1) лексичні одиниці, що належать до футбольної термінної лексики; 2) загальноживані лексичні одиниці.

Іншомовізми у складі футбольної термінної лексики. Футбольна термінна лексика найчастіше походить з **англійської мови**:

асист (Далот оформив **асист** на лідера «Браги» (СК, 02.12.22, 17: 05);

блейнд-пас (англ. *blind pass* – передача наосліп) (Можна було б назвати це **блейнд-пас** (ТК «Футбол 2», 14.03.18, 22:13);

гандикап (Можна сказати, що три швидких голи забиває збірна Франції. Непоганий **гандикап** (MG2, 18.11.23, 22:02);

голкіпер (І буде виносити від власних воріт **голкіпер** (MG2, 18.11.23, 21:59);

дубль (Гайтан Лаборт націлювався на **дубль** (MG6, 20.04.23, 22:22),

корнер (**Корнер** для команди Луї Вангала (MG1, 21.11.22, 18:37);

крос (**Кроси** у штрафний майданчик – це один з показників, чому збірна Данії грає в три центральні, плюс флангові захисники (MG4, 21.11.23, 21:58);

лайнсмен (Згідно з буквою футбольних правил, згідно з методологією, повинен дати можливість **лайнсмен** дограти дану ситуацію перед фіксуванням свого бачення (СК, 20.11.22, 18:22);

рестарт (Рівень травматизму, зрозуміло, що набагато вищий, аніж тоді, коли команди грають на чемпіонаті світу влітку, коли отримали невеличкий перепочинок, по суті, такий **рестарт** у плані підготовки і в плані підведення вже до мундіалю (СК, 20.11.22, 19:26);

*рефери (Ось це рішення вже навряд чи відмінить **рефери** (СК, 20.11.22, 18:17);*

*сейв (Це **суперсейв**, це порятунок, дійсно, в цьому моменті, тому що удар хороший (MG1, 21.02.23, 22:32);*

*форвард (Породистість цього **форварда** – вона видна, це надто, надто очевидно, що це великий клас (MG1, 21.02.23, 22:43),*

*хет-трик (Жонатан Клос там відвернув увагу захисників своїм ривком по правому флангу, а передача пішла у центр, а Мбапе робить **хет-трик** із асистів (MG2, 18.11.23, 23:07);*

*MVP (Most valuable player) (Жеремі Доку, поки що, заслуговує на роль **MVP** цього матчу (SS, 25.11.23, 15:55);*

*VAR (Video Assistant Referee) (Під мікроскопом треба дивитися, а цей мікроскоп – **VAR** (SS, 4.03.2023, 18:40).*

Із французької мови увійшли такі слова із футбольною семантикою:

*дебютант (І сьогодні навіть два таких собі **дебютанти** у нас з'являються (MG2, 18.11.23, 21:47);*

*ліга (Для багатьох футболістів починається важка пора боротьби за вихід в плей-оф **Ліги** чемпіонів (MG1, 21.11.23, 22:09);*

*тур (**Тур** закінчиться у понеділок матчем «Фулгем» - «Вулверхемптон» (SS, 25.11.23, 16:23).*

З італійської мови запозичено *каденція (За його появи, за його **каденції** забито два м'ячі Саудівської Аравії (MG1, 22.11.22, 13:52); фінал (Ти знаєш, в історії Карло Анчелотті був Стамбульський **фінал** із «Міланом»... (MG1, 21.02.23, 22:34).*

Наявні також лексеми з **іспанської мови**: *гранд (Вони з Лаутаро Мартінесом зробили ультимативну зв'язку попереду, і ніхто не може зупинити міланський **гранд** (MG2, 18.11.23, 21:52); мундіаль (І, насправді, дуже тернистий був їхній шлях до того **мундіалю** (MG1, 21.11.22, 21:19).*

Незначну частку складають **грецькі** іншомовізми: *гегемон* (*В нас в Україні колись «Динамо Київ» так само був гегемоном, потім з'явився «Шахтар», а ось в Хорватії, свій «Шахтар» не з'явився* (MG1, 27.11.22, 18:41); *ідилія* (*Карім Бензема поїхав, і знову все – ідилія в команді* (MG1, 26.11.22, 19:06).

Функціують і **германізми**: *бомбардир* (*У нападників збірної Франції утворюється внутрішній челендж: одразу декілька футболістів претендують на статус найкращого бомбардира в історії* (MG2, 18.11.23, 21:53); *парирувати* (*Дістається він м'яча, але **парирувати** його в іншому напрямку голкіперу «Альмерії» не вдається* (MG2, 17.02.23, 22:10).

Причиною запозичування термінних лексичних одиниць частково можна назвати номінативну необхідність – позначати предмети чи поняття футболу як виду спорту. В. Сімонок зауважує: «У кожного народу існує своя картина світу, що значною мірою виявляється у предметній сфері. Слова на позначення конкретних предметів запозичуються не поодинокими лексемами, а цілими лексико-семантичними групами, що виражають відповідний фрагмент мовної картини світу» [Сімонок 2015, с. 91]. У спортивній сфері спостерігаємо таку ж закономірність.

Іншомовні запозичення як загальноживані лексичні одиниці. У мові футбольного телерепортажу загальноживана іншомовна лексика виконує переважно такі функції: номінативну (для номінації предметів, явищ, понять) та експресивну (для створення експресії, передання емоцій, що виникають під час перегляду футбольної гри). Наприклад, інформативну функцію виконують такі іншомовізми:

візаві (*І тут він віддає на Стерлінга, який відклеюється від свого **візаві** і повертає м'яч на п'ятачок* (ТК «Футбол 2», 11.11.18, 19:13);

джокер (*Це може бути такий **джокер*** (ТК «Футбол 2», 11.11.18, 19:01);

імідж (*Поміняв **імідж** Серхіо Кун Агуеро* (ТК «Футбол 2», 11.11.18, 18:54);

мікропауза (У нас *мікропауза* у грі (ТК «Футбол 2», 11.11.18, 19:14);

пролонгувати (Сільва *пролонгувати* цей пас не зумів (ТК «Футбол 1», 04.04.18, 21:58);

рестарт (англ. restart – повторення дії заново) (ТК «Футбол 2», 24.04.18, 22:30);

ростер (англ. roster – реєстр, склад) (*Зараз Вієналдум повернувся до ростеру* «Ліверпуля» (ТК «Футбол 1», 04.04.18, 23:00).

Доволі частотні у футбольному репортажі іншомовізми з експресивною функцією:

аріведерчі (італ. *arrivederci* – прощання): *Аріведерчі* Пабло Дібала! (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 23:09) – футболіст отримав червону картку і був змушений покинути межі поля;

атенціоне (італ. *attenzione* – увага): *Атенціоне*, як говорять в таких моментах італійські коментатори (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:27) – зроблено акцент на конкретну подію на футбольному полі;

вундеркінд (нім., букв. – чудо-дитина): *Двоє суперників стережуть японського вундеркінда* (MG1, 04.11.23, 22:23) – йдеться про дуже здібного молодого гравця;

каполавро (італ. *capolavoro* – шедевр): *В Італії такий м'яч назвали б каполавро* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 23:05) – гравець забив гол неймовірної краси;

квінтесенція (лат. *quinta essentia* – п'ята сутність): *Це квінтесенція цього божевільного першого тайму* (ТК «Футбол 2», 13.02.18, 22:34) – ігровий епізод, що є ключовим у грі;

кросбар (англ. *crossbar* – перекладина): *Навіть Гаррі Лінкер написав: «Тоні Кросбар»* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 23:31) – журналіст використовує прізвище гравця як омонім до футбольного терміна;

мама мія (італ. *madama mia* – мати моя): *Мама мія, мав грати куди краще Бертран!* (MG2, 25.11.23, 22:56) – вислів на позначення сильного вираження емоцій;

перфектно (англ. *perfect* – ідеально): *Ми маємо зіграти **перфектно**, якщо хочемо перемогти* (ТК «Футбол 2», 13.02.18, 22:27) – футболісти зіграли бездоганно в конкретному ігровому епізоді;

резонний (англ. *reason* – причина, підстава для дії): *Хороше, **резонне** переведення м'яча від Де Шильйо* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:19) – футболіст обґрунтовано віддав пас своєму товаришу з команди.

Тележурналісти використовують іншомовізми-експресиви, реалізуючи свої комунікативні наміри, експлікуючи свої емоції. Наші узагальнення корелюють із твердженням Н. Бойко, що «основою експресивності завжди є емоційні переживання комунікантів, що реалізуються через вербалізоване почуття-ставлення, почуття-оцінку, афективні стани суб'єктів мовлення, спрямовані на об'єкт, адресата або власне «я» [Бойко 2005, с. 488].

Слід відзначити дедалі частотніше використання коментаторами неозапозичень, особливо з **англійської мови**:

бекграунд (*Я за французів, у них є **бекграунд** невдалих початків чемпіонату світу. Якраз у 98-мому вони виграли чемпіонат світу, а потім наглухо провалили 2002-ий*) (MG1, 22.11.22, 19:50);

меседж (*Безумовно, – це крута історія, це дуже крутий посыл, дуже крутий **меседж**...*) (MG1, 21.11.22, 21:27);

стрімер (нормативно *стрімер* – П. С.) (*Луїс Енріке – коуч, слеш, **стрімер**. Луїс Енріке опанував незвичну для себе професію на цьому турнірі*) (MG1, 06.12.22, 17:03);

тінейджер (*«Брайтон» достатньо серйозні гроші заплатив за цього **тінейджера***) (СК, 20.11.22, 19:32);

тренд (*Габі у **трендах** зараз*) (MG1, 27.11.22, 21:10);

хейт (Уявіть собі, який *хейт* отримує цей тренер (MG1, 26.11.22, 21:05).

Ю. Молоткіна зауважує, що «через відсутність переважної частини новітніх запозичень у словниках можна натрапити на різні варіанти написання англізмів» [Молоткіна 2020, с. 235]. Чимало неозапозичень мають відповідники в українській мові: *бекграунд* – *досвід*, *меседж* – *повідомлення*. Запозичувати іншомовні слова, за твердженням О. Пономарева, варто тоді, коли мова не має власного відповідника. Замість того, щоб пошукати відповідного слова в далеко не бідній з лексичного погляду рідній мові або надати відомій лексемі нового значення, семантично розширити її, люди бездумно тягнуть чуже» [Пономарів, 2011]. Н. Гудима запропонувала такі критерії доцільності використання іншомовізмів, які необхідно враховувати, запозичаючи мовні одиниці: регулярне вживання запозичення; формальну пристосованість до системи сучасної української літературної мови; громадське схвалення (естетичність слова); мовну традицію; сферу поширення; наявність зв'язку і залежності між способом мовного вираження та позамовною дійсністю; ступінь уживання запозичення у творах сучасних письменників та ін. [Гудима 2011, с. 17].

Отже, мова футбольного телерепортажу відображає динамічні лексико-семантичні процеси, які відбуваються в сучасній українській літературній мові. Активність проникнення неоанглізмів спостерігаємо в медійному дискурсі як найбільш відкритому для всіх інновацій. Постає проблема збереження балансу між питомою та запозиченою лексикою в сучасній комунікації.

2.5. Фразеологізми

Фразеологізми функціують у літературній мові впродовж тривалого часу, увійшли в мовний узус і дедалі більше розширюють сферу активного

вжитку. Фразеологізми – текстотвірний елемент і прямого футбольного репортажу.

«В умовах утвердження антропоцентричної парадигми в гуманітаристиці кінця ХХ – початку ХХІ століть та розвитку культуроцентричних лінгвістичних студій особливого значення набуває вивчення фразеосистем національних мов як сукупності сталих полілексемних утворень, що найповніше відображають культурно-історичний досвід народу (етносу) у розмаїтті його специфічних рис» [Вакарюк 2021, с. 180]. Фразеологізми – це значеннєво неподільні одиниці, які складаються із двох чи більше повнозначних слів і для яких характерна цілісність семантики і відтворюваність. У фразеологізмах «відносна постійність компонентного складу та структури виявляється як діалектична єдність константного (інваріантного) й змінного (варіантного)» [Ужченко, Ужченко 2007, с. 22]. Ще одна ознака фразеологізмів – експресивність – детермінована їхнім призначенням: виражати ставлення до предметів і явищ світу, підсилювати зміст у процесі комунікації, слугувати засобом увиразнення мовлення.

У сучасному мовознавстві є чимало класифікацій фразеологізмів [СУЛМ 1973; УМЕ 2000; Ужченко, Ужченко 2006; Загнітко 2021]. Віднесеність фразеологізму до того чи того типу базується на знакових характеристиках їхніх лексичних компонентів. «З одного боку, лексична і граматична семантика компонентів ніби розчиняється у значенні фразеологічного цілого, а з другого – вона бере участь у вираженні значення цього цілого» [УМЕ 2000, с. 709].

У процесі аналізу фразеологізмів опираємось на класичну класифікацію цих номінацій [Загнітко 2021]: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення.

1. **Фразеологічні зрощення** – це властиві тільки певній мові значеннєво нерозкладні словосполучення, семантика яких не тотожна

значенню окремо взятих його компонентів, тому сприймається як цілком немотивована:

вставити своїх п'ять копійок зі значенням «втрутитися в гру» (пор.: *вставити своїх п'ять копійок* «втрутитися в розмову, висловивши свою думку» [СУМ-20]: *Фернандіньо встиг вставити своїх п'ять копійок* (ТК «Футбол 1», 04.04.18, 22:23);

ловити гаву «виявляти неухважність, бути неухважним» [ФСУМ 1993, I, с. 445]: *Командну загальну гаву зловили підопічні Вальверде* (ТК «Футбол 1», 07.05.19, 23:41);

розпускати руки зі значенням «вдаряти» (не зафіксовано у ФСУМі): *Дібала не вперше вже розпускає руки* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:56).

2. Фразеологічні єдності – стійкі словосполучення, значення яких частково детерміноване семантикою слів-компонентів. Для фразеологічних єдностей характерна омонімічна кореляція з вільними сполуками слів і здатність виступати одним членом речення:

за словом у кишеню не лізти «бути дотепним і метким у розмові» [СУМ-20]: *Оскільки він за словом у кишеню не полізе, він ще й може жорстко зіграти безпосередньо у футбол* (MG1, 29.10.23, 19:13);

злий геній «людина, яка погано впливає на кого-небудь, приносить шкоду комусь» [ФСУМ 1993, I, с. 171]: *Злий геній Роналду для «Ювентуса»* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:50);

не втрачати голову (пор: *втрачати голову* «виявлятися нездатним обдуманно діяти, поводитися» [ФСУМ 1993, I, с. 159]: *В дербі важливо не втрачати голову* (ТК «Футбол 1», 10.02.18, 15:04);

не кривити душею «бути нещирим, лицемірити» [ФСУМ 1993, I, с. 396]: *Але теж вони налаштовані атакувати, не брехав Луїс Енріке, не кривив душею* (MG1, 07.11.23, 22:18);

не пасти задніх (пор: *пасти задніх* «бути позаду всіх, останнім, відставати або поступатися у чому-небудь» [ФСУМ 1993, II, с. 609]: *При*

чому в «Юнайтед» теж Далот там **не пасе задніх** і на поле виходить, користь приносить (СК, 02.12.22, 17:10);

пан або пропав «домогтися усього бажаного чи все втратити» [ФСУМ 1993, II, с. 607]: *Зараз Аргентина налаштована «пан або пропав». Немає другого шансу. Вони вже використали ліміт своїх помилок. Далі Аргентині просто немає куди відступати. І тому ця гра із Мексикою набуває і ще такого забарвлення, забарвлення в дечому кривавого* (MG1, 26.11.22, 21:20);

покласти на вівтар «жертвувати чим-небудь в ім'я чогось» (некодифікований фразеологізм): *Вся логістика клубного футболу, фактично, була покладена на вівтар того, щоб національна збірна підготувалася якнайкраще* (СК, 20.11.22, 19:39);

тихою сапою «приховано або таємно, непомітно, спідтишка» [ФСУМ 1993, II, с. 780]: *Дієго Далот, який знову фланг, Дієго Далот, який тихою сапою опинився у старті збірної Португалії* (СК, 02.12.22, 17:10).

3. Фразеологічні сполучення – стійкі у вживанні словосполучення, до яких входять слова з вільними та фразеологічно зв'язаними значеннями. «Його зміст розкривається через зміст окремих частин з опертям на слово з фразеологічно зв'язаним значенням» [Загнітко 2021, с. 852]:

бути на валізах «чекати від'їзду» [ФСУМ 1993, II, с. 801]: *Збірна Франції давно вже на валізах до Німеччини, вони вже закупили квитки і бронюють номери* (MG2, 18.11.23, 21:46);

взяти ініціативу у свої ноги (трансформований фразеологізм, пор.: *взяти ініціативу у свої руки* «самому братися за керівництво якоюсь справою»): *Зараз «Гранада» взяла ініціативу у свої ноги, команда Пако Лопеса перебуває на чужій половині поля* (MG2, 05.11.23, 17:33);

зоряний час «момент у матчі, коли гравець мав змогу відзначитися голом чи іншими вагомими здобутками» (пор.: *зоряна година* «найсприятливіший момент, період у чиєму-небудь житті» [СУМ-20]): *Третя хвилина матчу – зоряний час Роналду* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 23:11).

Використання загальнономовних фразеологічних одиниць із деякими трансформаціями, але зі збереженням основної семантики, вимагає від коментатора неабиякої майстерності у володінні словом та завжди позначене творчою своєрідністю.

2.6. Субстандартна лексика

Активне вживання субстандартної лексики в масмедіа останніх років детерміноване впливом розмовної лексики, асиміляцією стилістично маркованих елементів у загальнономовному вжитку. На думку Н. Третяк, це стає причиною апеляції до позанормативної лексики як основи створення нових прийомів впливу на адресата для досягнення комунікативно-прагматичних завдань [Третяк 2008, с. 14].

Дослідження прямого футбольного телерепортажу свідчить, що значну частину його лексикону складають професіоналізми. Ф. Бацевич вважає, що в мові спортивних видань, теле- і радіорепортажів більшість професіоналізмів є спортивними жаргонізмами. Вони емоційні, експресивні, образні, а між тематичними групами професіоналізмів відсутні чіткі межі [Бацевич 2006, с. 173-184]. Опираючись на класифікацію науковця, систематизували професіоналізми, які номінують різні реалії, дії спортивного змагання:

1. Організаційно-тактичні дії гравців (команд) та їх оцінка: *читати* (Скидка на Девіда, той притримав м'яч, віддав на передову, **прочитав** це Йошко Гвардіол (MG1, 27.11.22, 18:31); *в'язати* (Гарно себе **нав'язав** Дієго Ріко і заробив кутовий (MG3, 25.11.23, 19:54); *блокувати* (Здорово захисник **заблокував** прохід форварда «Наполі» (MG1, 22.11.22, 19:44); *провалитись* (Ну і дійсно, хто як не капітан має показувати приклад, має вести за собою, ох який **провал** зараз у обороні! (MG2, 10.11.23, 22:16); *закрити* (Мексиканці дуже грамотно організували свою оборону, вони зацементували, **закрили** підходи, уявіть собі, Аргентина вперше зайшла в штрафний майданчик

(MG1, 26.11.22, 21:26); *проспати* (**Проспали** тут вбігання Грассі, і поки перемкнувся Парізі, вже було пізно (MG2, 23.10.23, 22:06).

2. Фізичні дії на полі та їх оцінка: *ставити ногу, корпус* (Захисник, насправді, **вставляє тут ногу**, роблячи підніжку (MG1, 26.11.23, 14:43); (Тут Дюмфріс ставить свій **величезний корпус** задля того, щоб м'яч до Гакпо дійшов (MG1, 21.11.22, 18:18); *розхитати суперника* (Намагається **розхитати** захисників Віктор Циганков (MG2, 17.02.23, 22:09); *працювати з м'ячем* (Банда під праву собі **підпрацював**, пробив, але не викрутив м'яч (MG1, 27.11.23, 20:01); *виграти «другий поверх»* (Ось зараз ще один **другий поверх**, виграний канадцями (MG1, 27.11.22, 18:31); *посадити гравця на «п'яту точку»* (А якби йому ось так **поїздити на п'ятій точці**, як це робить Гвардадо у більшості ігор, то, може, він би й сказав: «Все, дякую!» (MG1, 26.11.22, 21:49).

3. Дії гравців з м'ячем, технічні прийоми та їх оцінка: «Бразилія» (технічна гра окремих гравців і команди загалом) (...**«Бразилія»** теж працює на оборону, зараз немає білих комірців, хто буде просто: «Чекайте, дайте мані нас вперед» (MG1, 21.02.23, 22:36); *обігратись* (із кимось) (Олів'є Жиру намагався **обігратися** з Кіліаном Мбапе (MG2, 18.11.23, 23:09); «свічка» в повітрі (Поки що «свічку» запалює над своїм штрафним майданчиком Салісу (СК, 28.11.22, 16:41); *зіграти на когось* (Модріч так **задумливо зіграв**, що навіть його колега не зрозумів (MG1, 26.11.23, 19:53); *сейв воротаря* (Супер**сейв** у виконанні Войцеха Щенсного після, все ж таки, удару Енрі Мартіна (MG1, 22.11.22, 19:22); *розстріляти* (воротаря) (Вдруге його **розстрілюють** буквально з метра (MG2, 22.04.23, 16:20).

4. Результат гри та його оцінка: «суха» (нічия), «сухарик» (З семи зіграних поєдинків збірною Північної Ірландії було шість **«сухариків»** (MG4, 21.11.23, 21:59); *дати* (хороший) *матч, тайм* (**Хороший перший тайм**. І по динаміці, і по тиску, і по пресингу (MG2, 27.11.23, 22:49); *записати* (на когось) (Тепер, звісно, для Грізмана додаткова мотивація сьогодні також

записати своє прізвище на табло. Як не парадоксально, але його обходить стороною будь-яка статистика, він ані серед асистентів, ані серед авторів забитих м'ячів не значиться (MG2, 18.11.23, 23:16); зачепитись за місце в турнірній таблиці, за очки (Тулуза хоче спробувати зачепитися за очки в цьому матчі (MG3, 26.10.23, 21:16); «дубль» (Гайтан Лаборт націлювався на «дубль» (MG6, 20.04.23, 22:22); «хет-трик» (Чортири «хет-трики» у нього в цьому календарному році (SS, 25.11.23, 14:51).

5. Характеристика фізичного і психічного станів учасників: *бути в формі (Він точно зараз у найкращій формі свого життя (MG1, 27.11.22, 21:11); розкритися (виявити кращі бійцівські чи організаційні якості) (Депай з'являється на полі замість Вінсента Янсена, замість гравця, який зізнався, що навіть не мріяв поїхати на чемпіонат світу, оскільки розумів, що не вдалося йому розкритися в топ клубі (MG1, 21.11.22, 19:23); піймати кураж (Німці спіймали кураж, і зупинити їх буде важко (MG3, 26.10.23, 23:32).*

6. Загальні поняття, пов'язані з організацією гри, її правилами тощо: *«газон» (ігрове поле) (Свистять тут уболівальники, хоч на газоні футболіст саме «Сіті» (SS, 25.11.23, 16:17); «стінка» (Весь «Мілан» стоїть в «стінці», нікого збоку немає (MG2, 25.11.23, 23:04); «дев'ятка» (верхній кут воріт) (М'яч до Родріго ніби прив'язаний, кидалися захисники, не кидалися, але цим ударом Родріго знімає павутинку з дев'ятки (MG1, 26.11.23, 19:46); підкат (Захисник постелився у підкати і врятував ситуацію (SS, 25.11.23, 20:22); пресинг (Пішов пресинг від збірної Франції – це те, чого вони, практично, не робили у перші 20 хвилин (MG1, 21.11.23, 22:15); «сенатори» (старожили команди) (Це Жорді Альба – один із ветеранів, з сенаторів, як називають у Іспанії часто футболістів вікових (MG1, 27.11.22, 21:21).*

Отже, професійні жаргонізми, які властиві мовленню спортивних журналістів, експлікують майже всі етапи футбольної гри. «Вони сприяють поживленню репортажу, активізують сприйняття спортивної події,

апелюючи до уяви, спеціальних знань потенційних адресатів (телеглядачів)» [Бацевич 2006, с. 175].

Висновки до розділу 2

До доміантних лексичних номінацій належать такі сегменти словникового складу: футбольні терміни, лексика з семою «дія», емоційна лексика, питомі та іншомовні лексичні ресурси, фразеологізми, субстандартна лексика.

Футбольні терміни – це лексичні одиниці (однокомпонентні чи аналітичні), які номінують предмет чи поняття сфери футболу, перебувають у системній ієрархії з іншими компонентами терміносистеми і мають чітку дефініцію. Футбольна термінна лексика за ступенем спеціалізації розмежована на загальноспортивні терміни, міжгалузеві спортивні терміни і власне футбольні терміни.

У мові прямого футбольного телерепортажу активно функціують дієслова різних родів дієслівної дії, оскільки саме такий сегмент словникового складу експлікує послідовність дій команд чи гравців під час футбольного матчу. Доміантним виразником дії на футбольному полі слугує дієслівна лексика: 1) дієслова з ознакою розподілу в часі: а) власне фазові значення роду дієслівної дії зі значенням початку дії (починальний / інгресивний рід дієслівної дії, початково-результативний рід дієслівної дії); б) зі значенням результату / закінчення дії (загальнорезультативний рід дієслівної дії); 2) дієслова зі значенням інтенсивності: а) роди дієслівної дії великої інтенсивності (ускладнено-інтенсивний рід дієслівної дії); б) роди дієслівної дії зниженої інтенсивності (процесно-супровідний рід дієслівної дії, процесно-пом'якшувальний рід дієслівної дії); 3) дієслова зі значенням кратності: із семантикою одноразового вияву дії (одноразовий / однократний рід дієслівної дії, рід миттєвої дієслівної дії); 4) дієслова, орієнтовані на іншу

дію (вторинна / повторна дія, додаткова дія, заперечення дії, порівняння з іншою дією); 5) дієслова фазово-інтенсивного роду дієслівної дії: а) великої інтенсивності (сумарний / кумулятивний рід дієслівної дії, дистрибутивний рід дієслівної дії, понаднормативно-тривалий рід дієслівної дії); б) починально-інтенсивний рід дієслівної дії (аугментативний рід дієслівної дії); в) рід дієслівної дії зі значенням зниженої інтенсивності (атенуативний рід дієслівної дії); 6) дієслова інтенсивно-кратного роду дієслівної дії.

Емоційна лексика номінує психічні, внутрішні стани людини, характер, переживання. Експлікують емотивність різні частини мови. Наявні синонімічні відношення: *гіркота, біль, розпач*; антонімічні пари: *радість – сум, спокійно – нервово*. Експлікантів негативних емоцій більше, ніж позитивних емоцій. Функціують фразеологізми із розмовним відтінком (*бути товстошкірим*), фразеологізми-жаргонізми (*поробити нерви*). Емоційне забарвлення лексем часто залежить від контексту, у якому їх ужито.

Під час телетрансляції футбольних матчів у мовленні коментаторів функціують іншомовізми двох типів: лексичні одиниці, що належать до футбольної лексики, і загальноповживані лексичні одиниці. Іншомовна лексика виконує інформативну та експресивну функції. Більшу частину активно задіяних запозичень становлять англізми. Виразна тенденція до інтернаціоналізації лексики і тим самим до загальнозрозумілості спортивного медіатексту.

У футбольному репортажі активно задіяні різні типи фразеологізмів: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення. Функціують як давно усталені, так і некодифіковані фразеологізми, зокрема запозичення з релігійної сфери (*покласти на вівтар*). Більшість фразеологізмів ужито в незміненому фразеологічному значенні і типовій формі. Також виявлено, що у футбольному контексті частина узуальних фразеологізмів видозмінює семантику (*вставити своїх п'ять копійок* зі

значенням «втрутитися в гру»). Виявлено і трансформовані фразеологізми (*взяти ініціативу у свої ноги*). У тексті футбольного репортажу фразеологізми «орозмовлюють» трансляцію матчу, слугують діалогу коментатора з глядацькою аудиторією.

Виокремлено професіоналізми, які номінують та оцінюють різні реалії, дії під час спортивного змагання: організаційно-тактичні дії, фізичні дії на полі, дії гравців із м'ячем, технічні прийоми, результат гри, характеристику фізичного і психічного станів учасників, загальні поняття, пов'язані з організацією гри, її правилами тощо.

Основні положення розділу 2 апробовано в статтях «Типологія лексичних номінацій у футбольному телерепортажі» [Струганець 2023₄], «Позитивно- та негативнооцінна лексика із семою «дія» у сучасному футбольному телерепортажі» [Струганець 2021₂], «Іншомовні запозичення у футбольному телерепортажі» [Струганець 2019₁].

РОЗДІЛ 3. ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ТЕКСТОВИХ СТРУКТУР ФУТБОЛЬНОГО ТЕЛЕРЕПОРТАЖУ У ВИМІРІ ТЕКСТОВИХ КАТЕГОРІЙ

3.1. Текстові структури у площині семантики

Інформативність

Текст – це писемний чи усний потік, «послідовність звукових, графемних елементів у синтаксичних структурах (реченнях), які виражають комплекс пов’язаних між собою суджень» [Ковалик, Мацько, Плющ 1984, с. 7]. Серед ознак тексту чільне місце посідає інформативність.

Р. де Богранд і В. Дреслер у «Вступі до лінгвістики тексту» називають сім ознак, які засвідчують текст як комунікативну одиницю, виділяючи при цьому інформативність. Вважають, що зазвичай це поняття застосовується до змісту тексту [De Beaugrande, Dressler 1981].

На думку А. Загнітка, інформація тексту і його одиниць може виражатися словесно (вербально), експліцитно (відкрито), тобто шляхом зовнішньої структури одиниці, її лексико-семантичних, фразеологічних, граматичних, тропейчних та інших засобів. Науковець послуговується терміном *означувальна одиниця*, якою може бути лексема, фонема, морфема, словосполучення, речення, складне синтаксичне ціле. Повнозначний словесний знак наче схематично відображає життєвий досвід людини, репрезентовані об’єкти, події, процеси, факти, їхні оцінки та ін. Означуване формує зміст і повідомляє основну фактуальну інформацію. Неповнозначні словесні знаки... виконують роль скріп між повнозначними знаками, сприяють передачі інформації про зв’язки між об’єктами у тексті [Загнітко 2006, с. 104].

Під інформативністю І. Кочан розуміє ступінь новизни і несподіваності, що є в елементах тексту, для аудиторії. «Інформативним є

будь-який вид тексту (науковий, публіцистичний, художній). Фактор інформативності пов'язаний з типом інформації» [Кочан 2008, с. 42].

У дослідженнях з лінгвістики тексту інформативність розглядається здебільшого у ракурсі інформації, закладеної в повідомленні; як текстово-дискурсивна категорія, тому що інформаційні плани тексту можуть бути оприявлені тільки через осмислення адресатом. О. Селіванова зазначає, що інформаційний масив тексту є складним і дифузним, його формування здійснюється на підставі діалогічності зв'язків свідомості комунікантів із текстовим смислом, інтеріоризованим у свідомості автора й адресата буттям, семіосферою та семіотичним універсумом культури. На основі узагальнень поглядів науковців вважає, що інформативність має кілька підпорядкованих їй категорій: *фактуальності, підтексту та концепту* [Селіванова 2008, с. 505-506]. Ці ж підкатегорії інформативності Т. Єщенко номінує *концептуальністю, фактуальністю, імпліцитністю* [Єщенко 2021, с. 94]. Спроекуємо такий поділ на текстову тканину футбольного телерепортажу.

Концептуальність

В оновленій парадигмі гуманітарного знання мову трактують як культурний код нації, а текст розглядають як один із репрезентантів культури народу. Текстова тканина футбольного телерепортажу відображає специфіку футболу як соціокультурного феномену. Концепт сформувався як продукт мислення особистості і слугує репрезентантом ідеї, думки, яка узагальнено відображає предмети, явища об'єктивної дійсності та відношення між ними. Для нашого дослідження релевантне таке розуміння концепту: «Як і поняття, концепт вербалізується, матеріалізуючись у вигляді слова. Іншої природи він не має. Концепт не безпосередньо виникає зі значення слова, а є результатом нашарування на словникову семантику слова структури особистого й національного досвіду людини. Отже, концепт становить ментальне утворення, що поєднує в собі не тільки об'єктивний зміст, а й оцінні, модальні, історичні та соціокультурні характеристики відображуваного...»

[Єщенко 2021, с. 235].

У ракурсі когнітивної лінгвістики концептосфера футболу – різнорівневе утворення, яке охоплює різні цінності: спортивні, етичні, естетичні, виховні, а також економічні, політичні, загальнокультурні. Соціум ставиться до футболу як до невід’ємної частини свого існування (беручи участь у футбольній грі, уболіваючи за гру команд, обговорюючи футбольні матчі).

Ядром концептосфери футболу є концепт «змагання». Футбол – це вид спортивного змагання, регламентованого правилами. Кінцевий результат визначають за досягненнями після закінчення визначеного часового інтервалу. Тактичні завдання побудовані на опозиції «свій» – «чужий». Змагання зазвичай передбачає порівняння когось із кимось за певними параметрами (наприклад, двох команд). У футболі переможця визначають за більшою кількістю забитих голів. Дух суперництва та змагальності, яким наповнені всі футбольні матчі, вербалізовано різними текстовими структурами, у яких домінують такі слова (часто однокореневі):

- *боротися, боротьба* (*Ось такий суперник, мабуть, був потрібен «Ліверпулю», зважаючи на серію невдач, – команда, в матчі з якою потрібно грати до кінця, потрібно **боротися** в кожному епізоді до кінця, тому, що це обов’язок* (SS, 13.02.23, 22:46); *Ось тут Давід Раум **боровся** із Дані Карвахалем і отримав болючий удар по нозі* (MG1, 27.11.22, 21:25); *Отже, сьогодні очікуємо на реакцію від обох команд. Останні результати говорять про те, що їм точно не слід забувати про можливу **боротьбу** за виживання* (MG2, 17.02.23, 22:02); *Сьогодні те, що ти зауважив, – **боротьби** не бракуватиме, сенегальці не прибиратимуть ніг, **боротимуться** відчайдушно проти збірної Англії, яка, авжеж, на папері вважається фаворитом...* (MG1, 04.12.22, 21:13);

- *бити, битися, забивати, забити* (*Аргентині тепер потрібно **битися** зі своїм суперником* (MG1, 22.11.22, 13:23); *На тридцятій хвилині матчу*

збірна Франції отримує шанс **забити** із одинадцяти метрів (MG2, 18.11.23, 22:14);

- суперник (Намагається його **суперник** втримати руками, однак Ітакура не встигає цього зробити (MG1, 01.12.22, 21:11); **Суперники** потоптали по ногах футболіста «Дженоа» (MG1, 27.10.23, 22:00); Намагаються вгомонити десь **суперників** і просто в утримання м'яча пограти гості (MG1, 07.11.23, 22:18).

Футбольне протистояння виявляється у нападі та захисті. Наступальні дії вербалізовано такими лексичними одиницями:

- атакувати, атака (**Атакує** дуже гостро Манчестер (SS, 25.11.23, 15:52); **Атака** «Сіті» знову розпочинається через Жеремі Доку (SS, 25.11.23, 15:04); Три стіночки відбулися протягом останньої **атаки** (MG1, 21.11.23, 22:30);

- пресингувати, пресинг (Пішов **пресинг** від збірної Франції. Це те, чого вони практично не робили у перші 20 хвилин (MG1, 21.11.23, 22:15); Продовжуються спроби високого **пресингу** від «Ліверпуля» (SS, 25.11.23, 15:54); Моментальний **пресинг** від Дієго Жоти (SS, 25.11.23, 14:50);

- тиснути, притиснути, затискати, витискувати (**Тисне** «Монпельє». Відчувається цей тиск, відчувається, що вони на піднесенні, вони вдома (MG4, 26.11.23, 17:21); Здавалося б, **притисли** господарів у перші хвилини матчу... (MG2, 17.02.23, 22:10); Ну зараз ось таких помилок не варто допускатися, адже все міцніше і міцніше **затискають** Нідерланди свого суперника (MG1, 21.11.22, 19:25); Збірна Хорватії за ефективністю, за вмінням десь з блідого футболу може **витискувати** максимум... за рахунок характеру, за рахунок бажання і віри. (MG1, 27.11.22, 18:37);

- заганяти (**Заганяють** зараз «орлята» своїх опонентів (MG6, 20.04.23, 23:18);

- не відпускати (Супроводжує його Діало, **не відпускає** «дев'ятку» збірної Англії на волю (MG1, 04.12.22, 21:13);

- *перехопити ініціативу (Але слід було їм вперше перейти в атаку, як відразу **перехопили** вони **ініціативу** (MG2, 17.02.23, 22:10).*

Номінація захисних дій має менший діапазон словесного вираження. Найчастіше використано дієслова *відбиватися* та *захищатися* («Реал» **відбивається**, «Реал» **захищається** і навіть *думає про свої контратаки* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:10); *У будь-якому разі щось змушує канадців опускатися, відбиватися, десь, навіть, і метушитися* (MG1, 27.11.22, 18:35); *Ще одна подача – і знову Уругвай відбивається* (MG1, 02.12.22, 18:45); *М'яч пішов по головах, але хорвати відбиваються* (MG1, 27.11.22, 18:31); *Дуже легко відбивається збірна Канади* (MG1, 27.11.22, 18:45).

Мета футбольних команд – перемога у грі, досягнення кращої спортивної форми, що дає можливість досягти першості у спортивній події, серії матчів, а також забезпечити презентаційність клубу, національної збірної та ін. Загалом система вербалізаторів різної частиномовної належності (здебільшого дієслів та віддієслівних іменників) сприяє активній експлікації концепту «змагання».

Фактуальність

Мовленнєва діяльність футбольного коментатора спрямована на те, щоб оперативно, динамічно та достовірно передати інформацію глядацькій аудиторії про футбольну гру, що відбувається на полі. Обов'язкова умова – присутність (реальна чи віртуальна) репортера на футбольному матчі. Журналіст із коментаторської кабіни спостерігає за розвитком подій, у ролі адресанта вербалізує факти: етапи гри та атмосферу дійства. «Фактуальність в інформаційному просторі, – зазначає Т. Єщенко, – об'єктивується через текст як багаторівневу наративну структуру, виявляється порівнево й має нелінійне вираження. Вербальним маніфестантом факту в тексті, що об'єктивує фактуальну інформацію й реалізує її комунікативну функцію, є фактема... Структура фактеми залежить від способу експлікації її семантичних складників та зв'язків між ними. Організаційним центром

фактеми і виразником фактуальної ознаки є предикат» [Єщенко 2021, с. 245]. Дослідниця вважає, що спектр маркерів фактуальності формують верифікатори та конектори. Верифікатори встановлюють відповідність пропозиційного змісту реальності, а конектори поєднують між собою різні висловлювання (але не входять до складу фактем). Будь-яку фактему Т. Єщенко трактує як вияв фокусної або фонової фактуальності. Фокусна фактема виражає факти, для яких характерна релевантність, а фонова фактема виконує допоміжну функцію, поширюючи інформацію, яка формує контекст фокусної фактеми [Єщенко 2021, с. 245-246]. Вважаємо спортивний репортаж зразком текстового вираження фактуальності, оскільки він відповідає структурі наведеної Т. Єщенко фактеми: містить максимально стисле повідомлення про зміст події (що?), організаторів (хто?), місце події (де?), час (коли?), причину і мету (чому й навіщо?) [Єщенко 2021, с. 247]. У нашій роботі пропонуємо аналіз підкатегорії фактуальності футбольного телерепортажу через систему фактуальних текстових показників, зокрема таких: статус гри, команди-учасники футбольного матчу, процес гри, гравці, арбітри, помічники арбітрів, тренерський склад, уболівальники, умови гри, футбольні новини.

Фактуальний текстовий показник «Статус гри». Для аналізу текстових структур за названим показником важливо врахувати, що футбольні ігри проводяться на рівні аматорських і професійних клубів, а також на рівні національних збірних країн світу. Найважливішими футбольними змаганнями є чемпіонат світу з футболу, чемпіонат Європи з футболу, Кубок України з футболу. Національні футбольні змагання організовані за системою ліг і дивізіонів та охоплюють гравців усіх рівнів. Окрім національних змагань, відбуваються міжнародні клубні турніри, зокрема, транслюються з коментарем українською мовою матчі Ліги чемпіонів УЄФА, Ліги Європи, Ліги конференцій УЄФА. Мають українськомовну трансляцію футбольні чемпіонати і в різних країнах (Англії,

Іспанії, Німеччині, Франції, Італії). Під час трансляції футбольного матчу коментатор зазвичай окреслює статус гри, будуючи текстові структури на основі фонових фактем *чемпіонат світу, Ліга чемпіонів* та ін.: *У збірної Мексики давненько не було вже забитих м'ячів на чемпіонаті світу* (MG1, 26.11.22, 21:21); *Взагалі цей чемпіонат світу аномальний. Багато результатів 0-0. Ніколи ще такого не було* (MG1, 26.11.22, 21:31); *Ти знаєш, в цій Лізі чемпіонів відзначили, що постійно «Реал» ось на тоненького вилазить* (щастить уникнути поразки – П. С.) (MG1, 21.02.23, 22:27).

Фактуальний текстовий показник «Команди-учасники футбольного матчу». У футбольному поєдинку беруть участь дві команди, кожна з яких складається не більше ніж з 11 гравців, один з яких воротар. На початку матчу журналіст, оперуючи фокусними фактемами, представляє склад кожної команди, висвітлює досвід участі команд у змаганнях того чи того рангу: *Звичайно, Аргентина і Мексика – завсідники чемпіонатів світу, вряди-годи ми можемо сказати: немає Аргентини чи немає Мексики. Це виняток із правил, таке нечасто трапляється* (MG1, 26.11.22, 21:13). Репортаж може містити історичний екскурс: *Взагалі, як ми вже казали, протистояння із величезною історією. Вперше Іспанія та Німеччина зустрілися між собою ще 87 років тому. І відтоді вони зіграли 25 поєдинків. В ці поєдинки, звичайно, враховуються зустрічі Західної Німеччини, тобто, Федеративної Республіки Німеччина, коли ця держава була розділена* (MG1, 27.11.22, 21:05).

У футбольному репортажі завдяки фоновим фактемам наявна частотна оцінка рівня гри команди загалом, як-от: *Хоча Іспанія – це така команда, яка може грати без нападника* (MG1, 27.11.22, 21:06). Текстові структури увиразнюють роль кожного із гравців, які разом формують команду: *Зараз, справді, такий підбір іспанців, як подивитися на лаву запасних, там кожен гравець просто фантастичний* (MG1, 27.11.22, 21:03). Команди на футбольному полі можуть бути основними суперниками для виходу в

наступний етап ігор, а така ситуація підвищує градус гри: *Аргентині тепер потрібно битися зі своїм суперником* (MG1, 22.11.22, 13:23).

Фактуальний текстовий показник «Процес гри». Інформація про перебіг гри, яку вербалізують текстові структури, здебільшого денотативна. Журналіст словесно відображає хід матчу: *...коли зараз отак-от захищається Саудівська Аравія, мені здається візуально, що їх більше просто, ніж одинадцять футболістів* (MG1, 22.11.22, 13:35). Текстові структури експлікують фокусні фактеми. Нприклад, наступальні дії команд: *Ніхто не сумнівається в тому, що Аргентина вмє володіти м'ячем, вмє створювати моменти* (MG1, 26.11.22, 21:18); *Мексика намагається атакувати, але ні – знову клінч, знову пауза і знову без моментів* (MG1, 26.11.22, 21:36); *Уявіть собі, Аргентина вперше зайшла в штрафний майданчик* (MG1, 26.11.22, 21:26); захист частини поля: *Мексиканці дуже грамотно організували свою оборону, вони зацементували, закрили підходи* (MG1, 26.11.22, 21:26). Акценти розставлені на елементах техніки гри: *...Саудівська Аравія розтягнула збірну Аргентини* (MG1, 22.11.22, 13:44); *...збірна Аргентини починає грати довгими передачами* (MG1, 22.11.22, 13:44).

Журналіст, задіюючи фонові фактеми, оцінює і стиль гри загалом: *І поєдинок то непростий сьогодні для флангових захисників, як виявилось* (MG1, 22.11.22, 13:34); *І погодьтеся, що не поєдинок, то, насправді, загадка* (MG1, 22.11.22, 13:46); *Ось такий стиль футболу очікуйте. Це буде більше схоже на боротьбу, на битву на вулицях міст, ніж на справжню гру* (MG1, 26.11.22, 21:06). Оскільки у футболі почали застосовувати систему відеодопомоги арбітрам (VAR), то така процедура також знаходить відображення у телерепортажі: *Буцімто система відеоповторів не врахувала позицію лівого захисника зірної Саудівської Аравії, коли міряли офсайд* (MG1, 26.11.22, 21:18); *Під мікроскопом треба дивитися, а цей мікроскоп – VAR* (SS, 4.03.2023, 18.40).

Фактуальний текстовий показник «Гравці». Інформацію про гравців, яку подає коментатор, репрезентують текстові структури, побудовані на основі фокусних фактем про позиції футболістів на полі: *Але голкіпер збірної Аргентини зіграв просто фантастично, він не просто відвів загрозу від своїх воріт, він ще й ефектно зловив м'яч одразу* (MG1, 26.11.22, 21:47); а також низки фонових фактем:

- стилю гри: *Шоумен Еміліано Мартінес. Сьогодні по-серйозному ще ми у роботі його не бачили. Мексиканці не навантажували його як слід* (MG1, 26.11.22, 21:22); *Ді Марія відрізняється. Це гравець неймовірного таланту і великого футбольного виховання. Вміння, техніка на найвищому рівні. Розуміння гри – феноменальне* (MG1, 26.11.22, 21:25);

- досвіду гравця: *Отаменді, Ді Марія – це теж стара школа* (MG1, 26.11.22, 21:25); *Він єдиний в історії канадець, який піднімав над головою кубок Ліги чемпіонів* (MG1, 27.11.22, 18:30);

- віку гравця: *Підстаркуватий Гатчінсон, який давно уже не грає* (MG1, 27.11.22, 18:42);

- біографічних відомостей: *про Афіфа – Його батько родом із Танзанії, але, попри танзанське коріння, він виступав за національну збірну Сомалі, також був професійним гравцем* (СК, 20.11.22, 19:42); *Юнес Мусса – дуже цікавий футболіст, дуже різноплановий гравець, який народився у Нью-Йорку, який так само виростав в Італії, який має й англійське коріння, але зараз виступає в Іспанії...* (MG1, 21.11.22, 21:47);

- особливостей кар'єри: *Марко Лівая... дуже багато клубів змінив. Ось я пам'ятаю, як він з'явився у міланському «Інтері»... Насправді, там на заміну він виходив кілька разів. Ну але потім була «Аталанта». І ще не та «Аталанта», що ми зараз знаємо, а «Аталанта»-середняк. Потім він трохи і «за поребриком» пограв. Ну і далі змінював, змінював клуби: «Емполі», «АЕК», повернення в «Хайдук»* (MG1, 27.11.22, 18:46);

- цікавих фактів про футболіста: *Томас Мюллер – це жива легенда*

німецької збірної, адже він входить до топ-5 за кількістю зіграних поєдинків за «Маншафт» У нього сьогодні 119-ий матч. Попереду нього тільки справжні мастодонти німецького футболу, такі як: Лотар Маттеус, Мірослав Клозе, Лукас Подольські, Бастіан Швайнштайгер. Легендарні футболісти, такі ж точно легенди, як і Томас Мюллер, але Мюллер досі виступає за збірну. Хоча, напевно, ви пам'ятаєте ту історію, коли Йоахім Льов, Олівер Бірхоф – вони вийшли в пресу і сказали, що Мюллер, Боатенг, Гумельс – вони застарі. Так, вони наші герої, вони кували нашу славу в Бразилії у чотирнадцятому році, але прийшов час змін. І потрібно якимось чином впроваджувати молоде покоління у гру, а ось ці троє заважають. Проте, як бачимо, Мюллер пішов, однак повернувся після феноменальних виступів за мюнхенську «Баварію». Він знову отримав виклик, і Льов змушений був публічно визнати, що... погарячкував (MG1, 27.11.22, 21:15).

У текстових структурах спостерігаємо нанизування конструкцій для уточнення, розширення відомостей про гравця: *І ось саме футболіст «Бенфіки», экс-футболіст «Манчестер Сіті», загартований англійською Прем'єр-лігою, прямує до штрафного майданчика* (MG1, 26.11.22, 21:41). Хоч додавання інформації призводить до збільшення обсягу повідомлення і, відповідно, до витрати додаткового часу на сприйняття сказаного, але такі стилістичні прийоми виправдані, оскільки підсилюють прагматичний ефект тексту.

Фактуальний текстовий показник «Арбітри, помічники арбітрів». Арбітр (суддя, рефері) та його помічники покликані стежити за тим, щоби футбольний матч проходив відповідно до правил. Гравці та вболівальники очікують на об'єктивне суддівство, тому журналіст звертає увагу на моменти, коли арбітр не реагує на порушення правил (зазвичай актуалізовано фокусні фактеми): *І дивись – арбітр не дає жовтих* (MG1, 26.11.22, 21:17); *Мовчить асистент головного арбітра* (MG1, 22.11.22, 13:28). Є матчі з багатьма порушеннями, причини такої ситуації висвітлює коментатор: *Ось*

те, що було до цього: така вихолощена гра Франції і Данії, невелика кількість порушень правил. Тут же чекайте на відмашки, лікті, підкати, багато суперечок, криків. Немає мовного бар'єру, футболісти один одного чудово розуміють, знають, що потрібно і що не потрібно казати. І тому в Даніеле Орсато роботи буде більш ніж достатньо (MG1, 26.11.22, 21:07). Буває, що і в журналіста виникають сумніви щодо правильності рішень арбітра (у такому випадку використано фонові фактеми): Штрафний ставить Орсато по ділу? (MG1, 26.11.22, 21:20). Під час репортажу увиразнюється бережливе ставлення арбітрів до здоров'я футболістів. Наприклад, коли суддя фіксує фол на Лео Мессі, коментатор зазначає: «Даніель Орсато береже одного із найкращих футболістів в історії футболу» (MG1, 26.11.22, 21:32).

Фактуальний текстовий показник «Тренерський склад». Безперечно, тренер відповідає за функціонування футбольної команди. Під час футбольного телерепортажу роль тренера зазвичай словесно відображена, а семантика текстових структур (здебільшого з фокусними фактемами) часто детермінована результативністю гри команди, якою опікується тренер. Наприклад, *Там відкрито почали наїжджати на тренера (MG1, 26.11.22, 21:11); Уявіть собі, який хейт отримує цей тренер (MG1, 26.11.22, 21:11).*

Фактуальний текстовий показник «Уболівальники». Кожен футбольний клуб має своїх шанувальників. Кількість уболівальників певним чином визначає статус команди. Чим вищий статус футбольного клубу, тим ширше його визнання і, відповідно, популярність. Журналіст зазначає, як ведуть себе уболівальники на трибунах, де розташувались під час перегляду матчу: *Продовжуються пісні, продовжуються танці і співи ганських уболівальниць на трибунах (ганські вболівальниці радіють, що їхня команда перемагає – П. С.) (СК, 28.11.22, 16.45).* Такі текстові структури відображають фокусну фактуальність. Проте домінують текстові структури для експлікації фонові фактуальності: *Немає межі розчарування в*

катарських уболівальників (СК, 20.11.22, 19:58); *I, до речі, там ми бачимо: трибуна помаранчева. Тож вболівальники Нідерландів, я впевнений, раді були цей м'яч в руках потримати, цей м'яч, який один-єдиний залетів саме в ворота збірної Сенегалу сьогодні* (MG1, 21.11.22, 19: 53).

Фактуальний текстовий показник «Умови гри». Коментуючи умови гри, журналіст звертає увагу на погодні умови (переважно тоді, коли вони несприятливі), на якість футбольного поля. У текстових структурах із фоновими фактемами йдеться про дощ, сніг, спеку, газон, як-от: *Газон сьогодні не надто приємний для обох команд...* (MG1, 05.04.23, 22:34).

Фактуальний текстовий показник «Футбольні новини». До розряду футбольних новин, про які йдеться у текстових структурах на основі фонових фактем, відносимо інформацію про трансфер гравців (*Слухай, там «Реал» підписав Хенріка молодого, під сімдесят мільйонів. Чи там шістдесят п'ять віддали за нього* (MG1, 21.02.23, 22:29); *За нього теж дуже кругленьку суму, близько сімдесяти мільйонів, виклали* (про Дарвіна Нуньеса) (MG1, 21.02.23, 22:31); *До речі, у Модрича теж завершується контракт наприкінці цього сезону* (MG1, 21.02.23, 22:31); анонс наступних турнірів та ін.

Коли розпочинався Чемпіонат світу 2022 року в Катарі, тільки й ходили розмови про спільну світлину давніх суперників форварда «Манчестер Юнайтед» Кріштіану Роналду та нападника «ПСЖ» Ліонеля Мессі. На фото футболісти грають в шахи (рис. 3.1). Це був рекламний знімок дому моди «Louis Vuitton». Таку неординарну подію відобразив і журналіст під час матчу: *Ліонель Мессі, який зі своїм, скажімо так, одвічним суперником Кріштіану Роналду за день до початку Чемпіонату світу просто розірвали, зламали інтернет-трафік усього світу, коли виклали оцю фотку із шаховою партією в рекламних цілях однієї із компаній* (MG1, 22.11.22, 13:32).

Рис. 3.1. Футбольні суперники Кріштіану Роналду та Ліонель Мессі грають у шахи на рекламному знімку дому моди «Louis Vuitton»

Попри різноманітність фактуальних текстових показників та специфіку їхнього вираження, усе ж спільною рисою експлікації показників через текстові структури є стислість, яка детермінована фіксованим часом футбольного матчу, динамікою гри, етапи якої потребують першочергового коментаря.

Для вияву частотності реалізації фактуальних текстових показників телерепортажу проведено контент-аналіз, який передбачає весь цикл дослідницьких процедур: визначення масиву документів, вибірку, формулювання робочих гіпотез, розробку системи категорій, відбір одиниць аналізу, визначення одиниць рахунку, кодування та квантифікацію

документів, оцінювання валідності даних, інтерпретацію результатів [Іванов, Костенко 2023].

Для моніторингу обрано 15 хвилин репортажу під час трансляції футбольного матчу «Україна – Італія» на МG1 20.11.23; початок трансляції – 21:45, період моніторингу – 21:48-22:03; коментатори – Роберто Моралес, Віталій Кравченко. Робоча гіпотеза полягала в тому, що контент-аналіз дасть змогу підтвердити реалізацію всіх фактуальних текстових показників, а також виявити домінантні з них на початку футбольного матчу. Оскільки контент-аналіз слугує переведенню в кількісні результати текстової інформації, для моніторингу усний футбольний репортаж відтворено у писемному вигляді (Додаток А).

Найдавнішою та найпоширенішою процедурою контент-аналізу є «підрахунок частот тих чи інших елементів тексту, що беруться як одиниці аналізу» [Бондар, Допіра 2007, с. 20]. У нашому дослідженні – це фактуальні і нефактуальні текстові показники, які виокремлюємо, поділяючи репортаж ручним способом на відрізки та кодуємо кожний відрізок позначкою відповідного фактуального текстового показника (Додаток А).

Наступним етапом операціоналізації у процесі контент-аналізу був вибір одиниць підрахунку, експлікованих у фізичних одиницях. У нашому випадку одиницею підрахунку слугувала кількість друкованих знаків. Кількісні дані частотності реалізації текстових показників телерепортажу репрезентують таблиця 3.1 та діаграма (рис. 3.1).

Систематизовані матеріали увиразнюють функціональне навантаження фактуальних текстових показників на початку футбольного матчу, співвідношення фактуальних текстових показників телерепортажу, частку текстових структур із нефактуальною інформацією. Контент-аналіз дав змогу інтегрувати якісні та кількісні параметри текстової інформації.

Таблиця 3.1

Кількісні показники реалізації текстових показників телерепортажу (футбольний матч «Україна – Італія», MG1 20.11.23; початок трансляції – 21:45, період моніторингу – 21:48-22:03) (у др. знаках)

№ з/п	Текстові показники	Кількість друкованих знаків
1.	Фактуальний текстовий показник «Статус гри»	59
2.	Фактуальний текстовий показник «Команди-учасники футбольного матчу»	3066
3.	Фактуальний текстовий показник «Процес гри»	3925
4.	Фактуальний текстовий показник «Гравці»	2910
5.	Фактуальний текстовий показник «Арбітри, помічники арбітрів»	235
6.	Фактуальний текстовий показник «Тренерський склад»	579
7.	Фактуальний текстовий показник «Уболівальники»	0
8.	Фактуальний текстовий показник «Умови гри»	0
9.	Фактуальний текстовий показник «Футбольні новини»	620
10.	Нефактуальна інформація	947
Загальна кількість друкованих знаків:		12 341

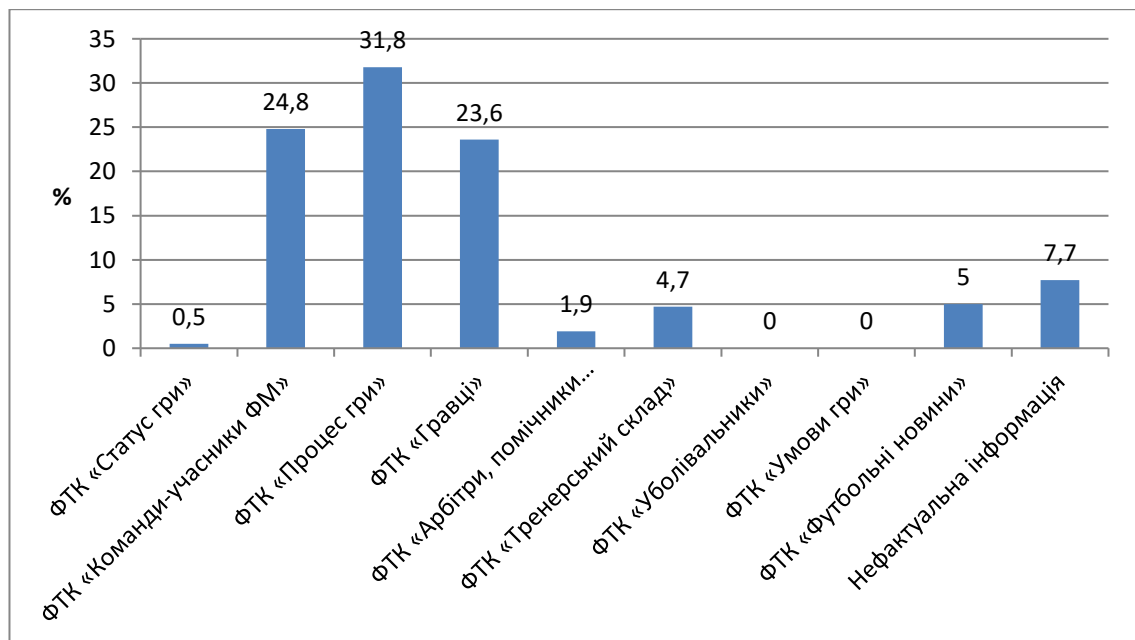

Рис. 3.1. Співвідношення фактуальних і нефактуальних текстових показників телерепортажу (футбольний матч «Україна – Італія», MG1 20.11.23; початок трансляції – 21:45, період моніторингу – 21:48-22:03)

Імпліцитність

Як підкатегорія інформативності імпліцитність є, так би мовити, «прихованою інформацією», «потокком додаткових смислів», «підтекстовою інформацією», яка здобувається з опису фактів, явищ, подій [Селіванова 1999; Самочорнова 2010]. «Для адекватності розуміння змістовно-підтекстової інформації необхідною є наявність певних фонових знань – пресупозиції. Це особлива текстова категорія, ситуативний фон, який забезпечує сприйняття й розуміння тексту, розкриває зв'язки між висловлюваннями» [Самочорнова 2010, с. 226].

Футбольний телерепортаж – динамічний текстовий феномен. Висвітлюючи гру, журналіст намагається через текстові структури відобразити передусім процес гри, тому в пріоритеті фактуальний текстовий маркер «Процес гри», який за будь-якої доречної можливості подає інформацію, що стосується інших фактуальних текстових маркерів. Проте якщо на футбольному полі створюється напружена ситуація, репортер «перемикається» на коментування процесу гри. Тому побудова текстових конструкцій відповідає комунікативній ознаці стислості. При економії мовних засобів деякі елементи змісту представлено імпліцитно. На рівні тексту спостерігаємо зростання його інформаційної насиченості з економним (часто мінімальним) використанням мовленнєвих засобів. На думку Т. Єщенко, імпліцитна інформація ємніша порівняно з інформацією, репрезентованою в експліцитній формі. «Приховані смисли можуть бути пов'язані із семантикою окремого слова» [Єщенко 2021, с. 252]. Наприклад, *турбулентний сезон* (MG1, 18.11.2023, 22:17) – це бурхливий, неупорядкований сезон через великий перелік ігор, нагромадження їх упродовж нетривалого проміжку, отже, без належного відпочинку команд; *заблокована спроба* (MG1, 18.11.2023, 22:28) – це спроба удару по воротах, яка не відбулася.

Відображення журналістом певного фрагмента футбольної гри не є

абсолютно адекватною подіям на полі. Різноманітними мовними одиницями може бути узагальнено передано дії футболістів, оскільки події на футбольному полі відбуваються дуже стрімко. У цьому контексті актуальними є твердження В. Дребета про синергетику генерування змісту відповідно до принципу мінімізації зусиль, який скеровує ментальний лексикон особистості на декодування оптимального інформаційно-семантичного обсягу [Дребет, 2016; Дребет, 2019; Drebet 2021; Drebet, Кіуко, Кіуко 2021; Дребет 2023]. Лінгвосинергетичний підхід із використанням квантитативних методів дослідження дав змогу науковцеві об'єктивно проаналізувати на синхронному зрізі результати саморегуляції й становлення семантичного обсягу полісемних та моносемних іменників з огляду на пройдений ними синергетичний цикл «порядок – хаос – порядок», зокрема й у рамках вибудовування певного модального змісту. «З позицій лінгвосинергетики це означає, що закодована інформація з певним прагматичним змістом репрезентується для декодування на мовленнєвому рівні. Автор письмового чи усного тексту з певною інформацією прагне досягти свого ефекту з найменшою затратою зусиль, а читач чи слухач сподівається сприйняти й опрацювати цю інформацію з якомога меншою затратою енергії. З позицій лінгвосинергетики це доцільно зіставити зі синергетичним законом мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на оптимальне досягнення результату з мінімальними затратами» [Дребет 2023, с. 80].

Коли журналіст характеризує певного футболіста, то не має змоги детальніше прокоментувати його заслуги, повідомити цікаві факти з його біографії, тому чимало текстових структур вербалізують змістово-підтекстову інформацію, як-от: *А зараз втрата – Андрес Гвардадо. Це точно через пошкодження, адже такий легендарний футболіст не пішов би з поля просто так* (MG1, 26.11.22, 21:42); *Гутьєррес – це омолоджена копія Гвардадо, якщо хочете* (MG1, 26.11.22, 21:48); *Верон – це був митець на*

футбольному полі (MG1, 26.11.22, 21:49); *Одна річ із «Баварією» Лігу чемпіонів виграти, так, а ось інша річ – із «Лілем» Чемпіонат Франції, як Джонатан Девіс* (MG1, 27.11.22, 18:30); *Одна річ – мати зріст, інша річ – мати стрибок. І Альфонсо Девіс, коли забивав, насправді вистрибнув у найкращих традиціях знаєте кого? Зараз скажу – Давида Трезаге* (MG1, 27.11.22, 18:31). Для глядача, який добре не знається на футболі, такі текстові структури не несуть повноцінної інформації, а потребують декодування.

Континуум подій

Простір

Категорію простору у лінгвістичних студіях умовно поділяють на об'єктивний простір реального світу, який сприймає суб'єкт-мовець, та концептуальний простір – абстрактний континуум, що виявляється через систему концептів [Єщенко 2021]. У нашій праці найбільшу увагу акцентуємо на географічному просторі, що становить конкретне місце, адже саме він найчастіше згадується у мові прямого футбольного телерепортажу. Ця підкатегорія може мати різноманітні вияви, наприклад:

назви країн: *У нас, в Україні, колись «Динамо Київ» так само був гегемоном, потім з'явився «Шахтар», а ось в Хорватії свій «Шахтар» не з'явився* (MG1, 27.11.22, 18:41); *Бригада арбітрів з Німеччини обслуговує сьогоднішній поєдинок* (MG1, 21.11.23, 21:45). Часто назви країн використано для позначення збірних команд із цих країн: *Вперше Іспанія та Німеччина зустрілися між собою ще 87 років тому* (MG1, 27.11.22, 21:05);

- назви міст: *Просто головне – щоби не википіла вода, щоб оця кришка не вилетіла кудись вбік і вода все не залила від ось того кипіння, яке може трапитися у Лусаїлі* (MG1, 26.11.22, 21:17);

- назви стадіонів: *Вперше в історії 22 листопада на «Маракані» Бразилія програла домашній матч Аргентині* (SS, 25.11.23, 14:36); *У «Ліверпуля» є деякі проблеми з матчами на «Етіхаді»* (SS, 25.11.23, 14:40); *Дві результативні передачі у нього на «Енфілді» є* (SS, 25.11.23, 14:55);

- частину футбольного поля, де відбуваються дії гравців під час матчу: *Карвахаль знову не дав хазяйнувати у себе на фланзі* (MG1, 21.02.23, 22:34); *Лаборт у ближній кут пробив безапеляційно* (MG6, 20.04.23, 22:10).

Прикметники, які утворені від географічних назв, номінують спортивні заходи – футбольні поєдинки різних ієрархічних рівнів, як-от: *стамбульський фінал* (*Ти знаєш, в історії Карло Анчелотті був стамбульський фінал із «Міланом». 3-0, коли вони перший тайм вигравали, і потім це все обернулося кошмаром для Карлето та його команди* (MG1, 21.02.23, 22:34).

Констатуємо, що мовним засобам реалізації просторового континууму у прямому мовленні коментатора не властива жорстка лімітативність, а, навпаки, широкий діапазон просторової варіативності.

Час

У лінгвістиці тексту виділяють чотири види текстового часу: об'єктивний (календарний), концептуальний (подієвий), перцептуальний (емоційно-експресивний) і так званий художній. За Т. Єщенко, об'єктивний (календарний) час – категорія фізична, пов'язана з упорядкуванням об'єктивного світу в людській свідомості. Концептуальний час (подієвий) – це відбиття реального часу на рівні ідеальних сутностей, виведених на базі аналізу реальностей, це система поглядів автора на ті чи ті явища. Ідеться про події, які формують зміст певного тексту [Єщенко 2021, с. 279]. Саме ці два види часу актуальні для нашого дослідження, оскільки в телерепортажі, як авторському творі, час відображається через особисте сприйняття журналіста. Ральний час переплітається з концептуальним часом, що виникає внаслідок сприйняття подій, які відбуваються на полі.

Можливості вираження категорії часу в тексті футбольного телерепортажу різноманітні. Основу складають одиниці, які містять різнобічну темпоральну семантику або мають потенційний зв'язок із часом, зокрема номінують:

- точний час події (наприклад, учора, сьогодні, зараз, тепер, вказівка години, хвилини): **83 хвилини** нашого матчу спливає... (СК, 20.11.22, 19:47); У нього **чотири дні назад** було день народження, ось він собі децю запізнілий, але подарунок робить (MG1, 28.10.23, 17:24); За **вчорашній день** що-що, а годинники точні видали арбітрам (MG1, 22.11.22, 13:49); І лише Саудівська Аравія **сьогодні** королі, просто королі (MG1, 22.11.22, 19:35); Слухай, Віні стягнув навколо себе пів команди, якщо ми подивимося **зараз** (MG1, 21.02.23, 22:35); І як все перевертає Хорватія після пропущеного м'яча **на першій хвилині** (MG1, 27.11.22, 18:47); І нагода у «Ліверпуля» вже **на другій компенсованій хвилині** (SS, 13.02.23, 22:47); Рікурду Орта уже **на 5 хвилині** виводить свою команду вперед (СК, 02.12.22, 17: 05); 2-2. **На 61 хвилині** «Арсенал» зрівнює рахунок і відзначається Олександр Зінченко (SS, 18.02.23, 15:50); **Сьогодні** у «Еспанйолу» день народження. І, звісно, поразка «Барселони», гіпотетична, буде чудовим подарунком для «папуг» (MG1, 28.10.23, 18:39); Вперше в історії **22 листопада** на «Маракані» Бразилія програла домашній матч Аргентині (SS, 25.11.23, 14:36); Було достатньо багато чуток, що там «Мілан» збирається орендувати **взимку** Зієша (MG1, 06.12.22, 17:05);

- протяжність (тривалість) події: Сподіваємося, що на нас очікують ну просто бездоганні **наступні 30 хвилин** (MG1, 22.11.22, 19:17); Дуже впевнений і за природою цього матчу, і за тим, як розвивалися події, за тим, що **протягом всіх 90 хвилин** з гаком, Еквадор ні на мить не випускав важелі впливу на ситуацію зі своїх рук (СК, 20.11.22, 19:56); Я тобі хочу сказати, за **ці сімдесят хвилин** я вже близький до таких думок (MG1, 22.11.22, 13:33); Хорватія виходить вперед з рахунком 2-1 за хвилину **до завершення основного часу першого тайму** (MG1, 27.11.22, 18:44); Слухай, насправді я здивований, як «Реал» вилазить з такої дуже важкої ситуації. І вилазить з неї ще **в першому таймі** (MG1, 21.02.23, 22:39); **В шести поспіль** поєдинках «Ліверпуль» пропускає першим (SS, 25.11.23, 14:59);

- рік події: *Альмез Алі, звичайно, – це один із ковалів успіху Фелікса Санчеса і його команди, зокрема на кубку Азії 2019 року* (СК, 20.11.22, 19:39); *Нагадаю, що під керівництвом Вангала команда стала третьою на чемпіонаті світу 2014 року* (СК, 20.11.22, 19:53); *Із 2010 року, окрім Гани, ніхто не виходив серед африканських збірних до чвертьфіналів, в півфінали – це взагалі зачакловане, заборонене неначе місце для африканців на мундіалях* (MG1, 04.12.22, 21:19); *Немає, звичайно ж, Арена Робена, який робив справу, робив різницю вісім років тому, але є інші футболісти, є Мемфіс Депай...* (СК, 20.11.22, 19:54);

– пору року, місяць події: *Нещодавно, насправді, два роки тому, в лютому 2021, на цьому стадіоні «Евертон» переміг з рахунком 2-0...* (SS, 13.02.23, 22:43); *Борха Гарсія величезну частину кампанії за межами складу знаходився, була серйозна травма коліна, повернувся зовсім нещодавно, фактично в січні почав Гарсія грати, якраз його м'яч у нещодавньому матчі з «Валенсією» приніс перемогу команді Мітчела* (MG2, 17.02.23, 22:09);

– історичну епоху, період, пов'язані з футболом: *Чимось це нагадало такі архаїчні часи 60-х років, як приміром, в радянському футболі* (СК, 20.11.22, 18:24); *Від доби Жозе Моурінью ще Начо працює у «Реалі»* (MG1, 21.02.23, 22:28);

– неозначену темпоральність: *У нас, в Україні, колись «Динамо Київ» так само був гегемоном, потім з'явився «Шахтар», а ось в Хорватії свій «Шахтар» не з'явився* (MG1, 27.11.22, 18:41); *Це, напевно, як свого часу була історія з Шовковським, якого списували, списували, списували, а він ще грав, грав, грав і багатьох хороших воротарів садив на лаву запасних* (MG1, 27.11.22, 21:20);

– події в Україні та світі, за якими можна визначити темпоральний проміжок: *Зараз дуже непроста ситуація в Ірані, це, безперечно, бентежить футболістів...* (MG1, 21.11.22, 16:35).

Спостерігаємо у футбольних репортажах і відображення періоду повномасштабного вторгнення російських військ в Україну, зокрема через такі конструкції:

- експлікацію блекауту: *Шановні друзі, сподіваємося, вам поєдинок подобається, сподіваємось, ви його дивитесь і у вас є світло* (MG1, 27.11.22, 18:44);

- згадки про повітряні тривоги: *Тож йдемо на перерву, не забуваймо дякувати ЗСУ та іншим захисникам нашої держави, не забуваймо реагувати на повітряні тривоги та зустрінемося за 15 хвилин* (SS, 13.02.23, 22:47);

- виголошення патріотичних гасел: *Не забувайте, що народжені українцями – народжені перемагати. Все буде добре, все буде Україна* (СК, 20.11.22, 20:01); *Згинуть наші вороженьки! Слава Україні!* (SS, 31.12.22, 19:05);

- подяку ЗСУ: *Тож йдемо на перерву, не забуваймо дякувати ЗСУ та іншим захисникам нашої держави, не забуваймо реагувати на повітряні тривоги та зустрінемося за 15 хвилин* (SS, 13.02.23, 22:47); *На цьому ми завершуємо трансляцію з Манчестера. Вітаємо з прийдешнім святом та дякуємо Збройним Силам!* (SS, 31.12.22, 19:05);

- рекламні оголошення для благодійних внесків: *Друзі, зараз наш медіасервіс «Мегого» спільно з «United 24» проводять важливу соціальну ініціативу – збираємо кошти на генератори для лікарень* (MG1, 26.11.22, 21:23); *UNITED 24 – фаундрейзингова платформа, створена за ініціативою Президента України. QR-код ви бачите на своєму екрані. Друзі, долучайтеся!* (MG1, 21.02.23, 22:40); *Закликаємо вас жертвувати кошти для того, аби наші співгромадяни могли зустріти цю зиму в нормальних умовах і, звичайно, підтримувати Збройні Сили України в боротьбі із країною-терористом, країною-гноєм, яка прийшла до нас засівати тілами своїх покидьків землю. Сподіваємося, що це буде ненадовго і Збройні Сили*

України їх виженуть за «порєбрік». І поженуть їх іще далі! (MG1, 27.11.22, 21:23).

Отже, рух інформації в часі та просторі, що складають континуум подій у тексті, також визначає специфіку експлікації розвитку дій на футбольному полі, дає змогу чітко окреслювати або «розмивати» хронотопну рамку тексту.

Дискретність

Аналіз футбольного телерепортажу як тексту актуалізує проблему сегментації його змісту, виокремлення та систематизації квантів інформаційного наповнення. Це детермінує звернення до однієї із засадничих текстових категорій – дискретності. На думку О. Селіванової, дискретність – «категорійна ознака комунікації, яка представляє роздільність у часі та / або у просторі фаз породження та сприйняття повідомлення» [Селіванова, 2010, с. 120]. А. Загнітко тлумачить дискретність як текстово-дискурсивну категорію, «що виражає поділ модулів дискурсу та фаз породження й сприйняття тексту» [Загнітко 2020, с. 138]. Ф. Бацевич та І. Кочан акцентують на тому, що дуже важливо встановити типи інформації, яку передають текстові різновиди, котрі обслуговують соціум. Для цього необхідно насамперед звернутися до вирішення проблеми визначення одиниць інформативної організації тексту [Бацевич, Кочан 2016, с. 78].

У мовознавстві інформативний компонент тексту пов'язують із такими поняттями, як *значення і смисл*. «Мова є засобом утілення і «провідником» значень і смислів, носіями яких є передусім найважливіші одиниці мови, до яких належать номінативні й комунікативні; в живій комунікації до них додаються паралінгвальні засоби, інтонація, елементи контексту, ситуації та ін. До номінативних одиниць належать слова і словосполучення. Кожна номінативна одиниця в системі мови має одне або декілька значень. Комунікативна одиниця – відрізок мовлення, здатний самостійно передавати повідомлення за допомогою речення, тексту (дискурсу)» [Бацевич, Кочан

2016, с. 79]. У ракурсі нашого дослідження футбольного репортажу комунікативними одиницями слугують текстові структури як експліканти ознак тексту.

Т. Єщенко стверджує, що зміст тексту відповідає його денотативно-референційній основі, а смисл – інтерпретаційному компонентові семантичного простору (з подвійною інтерпретацією – адресата й адресанта), його концептуальності. Таку бінарність семантики дослідниця пояснює характером співвіднесення означуваного й означального тексту, які перебувають у діалектичній суперечності: лінійно зорганізоване означальне має репрезентувати нелінійне ієрархізоване означуване. Учена вважає, що категорію дискретності тексту можна розглядати на рівні семантичного й фізичного простору тексту; аналізує особливості членування тексту [Єщенко 2021, с. 261].

Є різні способи членування тексту: графічний (на слова, речення, абзаци, розділи, параграфи тощо), композиційно-змістовий (на змістові блоки, надфразні єдності, періоди, топіки, текстами та ін.), комунікативний (актуальне членування речень, надфразних єдностей), когнітивний (на пропозиції, предикатно-аргументні структури, фрейми, макропропозиції, макроструктури, епізодичні та ментальні моделі, сценарії, ментальні простори тощо) [Селіванова 2008, с. 500]. У нашій роботі найбільшою мірою застосовано композиційно-змістовий і комунікативний способи членування усного тексту.

На основі композиційно-змістового членування Ф. Бацевич виокремлює подійний зміст прямого спортивного телерепортажу та його тематичну структуру – три тематичні групи: ознайомлювальну частину, коментування гри та висновкову частину. Дослідник вважає, що в типовому футбольному матчі ознайомлювальна частина складається з таких тематичних блоків: дата, час, місце проведення зустрічі; назви команд, що зустрічаються; кольори форм гравців обох команд, можливі причини зміни

кольорів форм; основний склад команд і гравці запасу; капітани й тренери команд; хто є суддями, як команди грали з їх участю, оцінки суддів у попередніх матчах; кількість глядачів, заповненість стадіону; температура повітря, погода загалом; стан поля; місця команд у турнірній таблиці, набрані очки, забиті й пропущені м'ячі; історія та показники попередніх зустрічей; стан здоров'я гравців команд, причини відсутності окремих гравців; психологічний стан команди, можливі особливі стосунки між гравцями, а також між гравцями і тренером тощо; зміни у командах: нові тренери, гравці тощо; ставлення вболівальників до матчу загалом та до окремих гравців [Бацевич 2006, с. 171]. За нашими спостереженнями, не в кожному матчі в ознайомлювальній частині коментатор озвучує інформацію усіх цих тематичних блоків. Буває, що деякі факти наведено пізніше або й зовсім не згадано.

Розглянемо детальніше фрагменти початкової частини матчу, зокрема коментар журналіста одразу після свистка рефері (до цього часу вже названо місце проведення зустрічі; представлено команди-учасники матчу, форми команд, основний склад команд і гравців запасу; капітанів і тренерів команд; суддів):

Фрагмент 1. *Розпочався матч у Барселоні: «Барса» – «Реал» Мадрид. «Ель Класіко». І тут, як на мене, слушно зауважив спортивний директор «Барселони» (легендарний Деку, португальський футболіст, натуралізований бразилець Португалією), він сказав, що немає фаворитів, це той матч, в якому не виграється чемпіонат. Але немає інших варіантів. Не можна програти «Ель Класіко», разом із тим виграти чемпіонат і вважати, що ти повністю закрив гештальт, ти усе виконав у цьому сезоні. Цей матч – це децю більше за боротьбу за 3 очки, хоча Чаві Ернандес перед матчем запевняв у зворотному, що це всього лише один матч чемпіонату, у якому не вирішуються глобальні завдання (MG1, 28.10.23, 17:16).*

Фрагмент 2. *Поєдинок у нас розпочався. Коментатор ваш сьогодні я, Віталій Зверов. Залюбки із вами цей матч подивлюся. Отож ми на «Кампо-де-Вальєкасі» – стадіоні, який переповнений любов'ю. Так перед цим поєдинком в офіційному журналі іспанської «Ла Ліги» було сказано. Так воно, насправді, є, але все це було до старту поєдинку. Ну а зараз нас цікавить сам футбол. І на полі навряд чи буде ось ця любов. Бачимо перше жорстке зіткнення. Майже немає проблем зі складом у Франа Родрігеса. І має він всіх доступних футболістів. І це вже не перший тур. Єдине питання було стосовно албанського правого оборонця – Івана Балью. І він залишився на лаві запасних (MG1, 11.11.23, 15:02).*

Фрагмент 3. *Поєдинок у нас розпочався. Гуріді віддає на фланг, Хаві Лопес – простріл! І у нас гол на 17-ій секунді поєдинку! «Алавес» виходить вперед. Саму Омородіон! Ось робота Луїса Гарсії Пласи, ось його рішення, яке приносить результат на 17-ій секунді гри! «Алавес» шокує «Барселону», Чаві Ернандес не приховує свого розчарування. І просто шалений старт на олімпійському стадіоні, де гості шокують «Барселону», яка повинна продемонструвати, що вони не в кризі. Болісний удар, важкий початок, жахливий початок, звичайно, для «Блау грана» (MG2, 12.11.23, 17:17).*

Згідно з композиційно-змістовим способом членування спостерігаємо такі тематичні блоки: у фрагменті 1 – «назви команд, що зустрічаються», «очікування від матчу в контексті чемпіонату»; у фрагменті 2 – «самопрезентація коментатора», «характеристика стадіону», «характеристика складу команд» і «коментування гри» (як початок наступної частини репортажу); у фрагменті 3 – одразу «коментування гри» (як початок наступної частини репортажу). На основі зіставлення можна стверджувати, що ознайомлювальна частина завершується на перших хвилинах гри після свистка арбітра, а далі розпочинається наступна частина – коментування гри.

За Ф. Бацевичем, коментування гри передбачає такі теми: інформацію про те, з якого боку футбольного поля знаходяться ворота команд; аналіз

схеми гри кожної команди; відомості про заміни гравців у командах; аналіз дій гравців, коментування епізодів гри, взяття воріт тощо; статистику голів, різноманітних тактико-технічних дій, порушень правил тощо; підсумки першого тайму, а також гри загалом [Бацевич 2006, с. 171-172]. На нашу думку, основну частину матчу, коли відбувається коментування гри, цілісно відображає текстова підкатегорія фактуальності, яку ми розглянули вище.

У висновковій частині можуть бути розкриті такі теми: оцінка гри фахівцями та коментатором; результат і його вплив на турнірні позиції обох команд; розклад подальших ігор, аналіз перспектив команди (команд); оцінка дій суддів і тренерів; можливий показ прес-конференції тренерів і коментарі керівництва клубу [Бацевич 2006, с. 171-172], як-от: *І цей свисток фінальний. Мічел Санчес перемагає у своєму рідному районі, на своєму рідному стадіоні свою рідну команду, очолюючи лідера «Ла Ліги». І це беззаперечний лідер, який залишиться таким після тринадцятого туру. «Жирона» здобуває одинадцятую перемогу. Артем Довбик із передачі Віктора Циганкова зрівняв рахунок у першому таймі після голу Альваро Гарсії. Савіо після роботи українського дуету відправив м'яч у порожні ворота. Ну і ось вона – радість MVP (Most Valuable Player / нагорода «Найцінніший гравець матчу» – П. С.) поєдинку. Савінью – він герой цього матчу. А як же українські футболісти? Ми їх чекаємо у збірній України на матч проти збірної Італії. І перемога «Жирони», яка станом на зараз випереджає мадридський «Реал», найближчого переслідувача, на 5 очок. Чудовий поєдинок, ще один. Чудова інтенсивність! І сьогодні можемо сказати «браво» як «Жироні», так і «Райо Вальєкано». Попереду ще багато класних матчів (MG1, 11.11.23, 17:02).*

Завершується прямий футбольний телерепортаж інформацією про коментатора / коментаторів (може бути згадано й інших організаторів прямої трансляції): *Цю гру для вас коментував я, Віталій Зверов. Залишайтеся із «Megogo». І я ж говорю вам: «На все добре!»* (MG1, 11.11.23, 17:02). Під час

воєнного стану в Україні в останні хвилини трансляції журналісти часто висловлюють вдячність Збройним силам України за захист, зичать усім глядачам *доброї / тихої / спокійної ночі*, виголошують національні гасла, закликають донатити кошти: *Тихої та спокійної всім ночі* (MG1, 02.09.23, 21:27); *На цьому ми завершуємо трансляцію з Манчестера. Вітаємо з прийдешнім святом та дякуємо Збройним силам. Згинуть наші вороженьки! Слава Україні!* (SS, 31.12.22, 19:05); *І на цьому ми ставимо крапку. Для вас цей матч коментував Віталій Кравченко. Дякую вам за увагу, колегам подяка за роботу. І найбільша подяка нашим захисникам і захисницям, Силам безпеки й оборони. Допомогаймо їм і надалі! Добраніч! І тихої ночі* (MG1, 11.11.23, 23:55).

Комунікативний спосіб членування тексту передбачає актуальне членування речень, виокремлення надфразних єдностей. Актуальне членування речення полягає в смисловому поділі речення в контексті або в ситуації. А. Загнітко зазначає, що речення (висловлення) поділяється на дві частини: на вихідну точку, або основу, тобто те, від чого відштовхується мовець і що повинно бути зрозумілим слухачу (тобто тема), і на те, що повідомляється про цю основу (рема / нове) [Загнітко 2020, с. 906]. Як-от у футбольному репортажі: *Він дає фінальний свисток* (тема – П. С.) – *пенальті не буде* (рема – П. С.) (MG2, 12.11.23, 19:08).

І. Кочан називає засобами втілення актуального (тема-рематичного) членування інтонацію (інтонаційний контур, особливість наголосу, пауз) (що особливо важливо в нашому дослідженні футбольного телерепортажу – П. С.), а також позицію у висловленні (зазвичай тема подана на початку, а рема – наприкінці), певні прислівники, частки (*саме, лише, навіть* тощо) та ін. [Бацевич, Кочан 2016, с. 81-82]. Наприклад, спостерігаємо у джерельному матеріалі варіативність часток: *Все ж таки Пікфорд не дуже вправно вміє саме ногами грати* (MG1, 21.11.22, 16:28); *Якщо казати про Асенсіо, який уже в другому матчі виходить саме на цій позиції, то цей футболіст у*

*«Мадридському Реалі» не особливо грає, це футболіст, якого використовують вряди-годи (MG1, 27.11.22, 21:06); Ріцу Довн з «Фрайбурга» та Такуна Асано із «Бохума» зіпсували настрої німецьким уболівальникам, хоча є представниками саме цього чемпіонату (MG1, 27.11.22, 21:21); Я тобі хочу сказати, що якщо думати ще про дві заміни, які залишилися у Леонеля Скалоні, і говорити про атаку, то там, насправді, лише два варіанти (MG1, 22.11.22, 13:27); Олів'є Жиру намагався обігратися з Кіліаном Мбапе, не пройшла його передача, але це лише перша його дія у нашій грі (MG2, 18.11.23, 23:09); Ще один елітний німецький арбітр сьогодні працює **навіть** не асистентом, а на VARi (MG1, 21.11.23, 21:46); Модріч так задумливо зіграв, що **навіть** його колега не зрозумів (MG1, 26.11.23, 19:53); Ми знаємо, що Уельс **навіть** доходив до півфіналу чемпіонату Європи (MG1, 21.11.22, 21:40).*

На нашу думку, у футбольному репортажі текстом можна назвати і окреме висловлення, надфразну єдність і повністю завершений репортаж. Висловлення переважно корелює з реченням. У футбольному репортажі потік мовлення інколи складно однозначно розділити на речення (відповідно – записати для наукового аналізу), тому те чи те явище проілюстровано не одним реченням, а висловленням. А. Загнітко вважає, що висловлення не можна ототожнювати з реченням. Науковець кваліфікує висловлення як структурно-семантичну і комунікативну одиницю, яка концептуально об'єднує значення лексичних, граматичних, логіко-семантичних, комунікативних її рівнів, співвіднесених з контекстом, з конкретними ситуаціями, з національно-мовними, фоновими знаннями адресантів й адресатів, з лінгвістичною і змістовою пресупозицією (передзнанням), з мовною картиною світу учасників комунікації. А надфразна єдність, або складне синтаксичне ціле, є структурно-смісловою одиницею тексту. Структурно надфразна єдність, або складне синтаксичне ціле, здебільшого складається з трьох компонентів: зачину, розгортання і кінцівки [Загнітко

2006, с. 56-58]. Розглянемо, для прикладу, надфразну єдність, яку, в ракурсі композиційно-змістового способу членування, назвали б висновковою частиною футбольного репортажу: (Зачин – П. С.) *Фінальний свисток. Пенальті не буде.* (Далі розгортання – П. С.) *«Алавес» поступається «Барселоні» на виїзді 2-1, відкривши рахунок на 18-ій секунді. Омородіон зробив це. Але Роберт Левандовські, його дубль, він MVP цього поєдинку. Гол на 53-ій і гол на 78-ій із пенальті приносять перемогу. Знову складну, але це важлива.* *«Золоті три бали були здобуті проти "Реала Сосьєдада", такі ж золоті і зараз проти "Алавеса"», – це слова Чаві Ернандеса про «Реал Сосьєдад».* *Про «Алавес» – це вже від мене.* (Далі кінцівка – П. С.) *Дякую, друзі, що були із нами. Попереду – «Ель Гран Дербі», поєдинок, який не можна пропустити. «Севілья» – «Бетіс». Увечері – «Атлетико» Мадрид – «Вільярреал». Цю гру для вас коментував я, Віталій Зверов. Гарного вечора!* (MG2, 12.11.23, 19:08).

На думку мовознавців, членування тексту здійснюється і на етапі породження, і на етапі сприйняття, має горизонтальну й вертикальну площину. Перша є лінійною, друга – наскрізною. Автор підпорядковує дискретність тексту власному задуму, інтенції [Селіванова, 2008, с. 501].

Кожен футбольний репортаж постає як відносно закрита знакова система, забезпечена інтеграцією мовних одиниць усіх рівнів лінгвальної ієрархії, що є носіями актуалізованих смислів. Актуалізатори – це «елементи, які «прив'язують» значення мовних висловлювань до конкретних умов спілкування, знань, психічних та інших станів учасників конкретного мовленнєвого акту (конкретної текстової ситуації)... Смысл та його актуалізатори виявляються також у межах комунікативних одиниць і структури тексту загалом. У смисловому сприйнятті тексту значна роль належить таким актуалізаторам, як текстова (дискурсивна) ситуація, загальний контекст спілкування, соціальні ролі учасників текстового спілкування тощо» [Бацевич, Кочан 2016, с. 80]. У футбольному

телерепортажі текстова (дискурсивна) ситуація залежить від подій на полі, від рішення тренера, арбітрів та ін. Текст коментаря детермінований і професійною компетентністю журналіста, його мовним репертуаром для процесу коментування.

Зв'язність

Цілісність і членованість тексту футбольного телерепортажу зумовлена передусім його зв'язністю. Ця текстова категорія «опосередкує розвиток тем тексту, формування його інформаційного масиву й забезпечує інтеграцію всіх текстових рівнів із метою створення цілого та сприйняття й розуміння тексту адресатом» [Селіванова 2008, с. 501]. Зв'язність представлена на формальному і смисловому рівнях тексту. Тип зв'язності залежить від ознак класифікації. За структурою виокремлюють такі типи зв'язності: радіальна – лінійна, послідовна – перервана й контактна – дистантна; за спрямованістю: однобічна та двобічна; за глибиною: багатопланова – багат шарова – глобальна зв'язність; за представленістю: імпліцитна й експліцитна тощо [Селіванова 2008, с. 502].

Види зв'язку, які формують континуум, а саме логічну послідовність (часову або просторову), взаємозалежність повідомлень, фактів, називають когезією [Загнітко 2006, с. 132]. Внутрішньотекстові зв'язки простежуються у футбольному репортажі на всіх мовних рівнях: на рівні семантики, коли внутрішньотекстові зв'язки детерміновані концептуальністю тексту і його співвідношенням із дійсністю (у нашому випадку – із футбольним матчем та навколофутбольними подіями); на рівні граматики, коли внутрішньотекстові зв'язки визначені особливостями граматичного узгодження; на рівні прагматики, коли внутрішньотекстові зв'язки зумовлені специфікою індивідуально-авторського стилю коментатора, його мовним репертуаром. До граматичних засобів вираження когезії А. Загнітко відносить: повтор граматичної семантики, граматичне узгодження словоформ і синтаксичних конструкцій (узгодження граматичної семантики дієслів, синтаксичний

паралелізм та ін.), займенники, прислівники, сполучники і сполучні слова, усі дейктичні засоби, прислівники [Загнітко 2006, с. 132].

Наприклад, прислівники з темпоральними параметрами конкретизують час, коли щось відбувалося / відбувається / відбудеться: *тоді* (*Тоді* у перерві змінив його Юрген Клоп (SS, 25.11.23, 15:16); *Дуже сонним тоді* був Алексіс (SS, 25.11.23, 15:16); *тепер* (Аргентині *тепер* потрібно битися зі своїм суперником (MG1, 22.11.22, 13:23); *На ближню штангу навес – і тепер* можлива позиційна контратака (MG1, 21.11.23, 22:13); *якраз* (Вилучення *якраз* за фол проти Заїра-Емері, коли влучили йому у гомілокостоп прямою ногою, буквально шипами (MG2, 18.11.23, 22:48); *Дуже розумний гравець в центрі захисту, футболіст на піку своїх можливостей. Це якраз* Хосе Хіменес (MG1, 28.11.22, 21:12); *потім* (У нас, в Україні, *колись* «Динамо Київ» так само був гегемоном, *потім* з'явився «Шахтар» (MG1, 27.11.22, 18:41); *Ти знаєш, в історії Карло Анчелотті був стамбульський фінал із «Міланом». 3-0, коли вони перший тайм вигравали, і потім* це все обернулося кошмаром для Карлето та його команди (MG1, 21.02.23, 22:34). Прислівник *тоді* відображає лівобічний зв'язок, оскільки вказує на те, що було раніше, а прислівник *потім* – правобічний зв'язок, тому що акцентує на подальшій дії.

Займенники активно задіяні для творення ланцюгового зв'язку – лінійної послідовності поєднаних компонентів, «внаслідок чого створюється кумулятивна семантика єдності (зміст одного речення входить складником до смислового тла іншого речення: перше речення до наступного) [Загнітко 2006, с. 134]: *Довбик, йому* (тобто Довбику; тут займенник входить до наступної предикативної частини речення – П. С.) *потрібна допомога. Треба альтернатива, треба адресат для пасу. Ось він* (тобто Довбик – П. С.) *знаходить людину. І далі Зінченко. Проти нього* (тобто Зінченка – П. С.) *вступають в боротьбу, відбирають чисто м'яч, тут питань немає* (MG1, 20.11.23, 21:47).

Розгортанню ланцюгового зв'язку, тобто лінійній послідовності, слугують сурядні сполучники. Часто ними розпочинаються речення, формуючи надфразну єдність. Наприклад: *Тож свистить рефері про завершення першого тайму. Перший тайм, який абсолютно відповідав статусу «Ель Класіко». Дві прекрасні команди, які демонструють футбол надзвичайно високого рівня. І наразі по цьому космічному футболу «Барселона» веде у рахунку 1:0. Ілкай Гюндоган відзначився дебютним своїм голом за каталонців і перший тайм для своєї команди виграє. І ще раз нам акцентують увагу на боротьбі проти Араухо у штрафному майданчику. І Чуамені дійсно діяв необережно, щонайменше. Нагадую, що спонсор показу – «Фавбет». Підтримуємо український футбол. І, дійсно, погоджуюся з тобою, Сергію, перший тайм не розчарував аж ніяк, а Вінісіус вимагає від четвертого арбітра більшого втручання, бо саме біля нього розгорталася уся боротьба Віні із суперниками. Нерви, емоції – усе це притаманно «Ель Класіко». І сподіваємося, що другий тайм – він тільки перевершить наші очікування. Наразі на олімпійському стадіоні у Барселоні перерва (MG1, 28.10.23, 18:05). У цій висновковій частині репортажу наприкінці першого тайму повторення сполучників і підсилює динаміку й увиразнює підсумок тайму.*

Радіальні зв'язки спостерігаємо в складнопідрядних реченнях з кількома підрядними: *Це могло пройти, коли Джордж Сарджент на старті зустрічі був якраз адресатом цих передач, коли не так багато було гравців, коли він навіть мав трошки простору між двома центральними захисниками. Зараз така історія не пройде (MG1, 21.11.22, 21:36). «Дане» залишається одним і тим же, а підрядні предикативні частини доповнюють, уточнюють смисл першої частини.*

У футбольному телерепортажі зв'язності тексту слугують синтаксичні конструкції різних типів. Структурно-семантичну організацію спортивного дискурсу детально проаналізували І. Бабій та Н. Свистун, зокрема засвідчили

репрезентативність груп односкладних конструкцій, неповних речень, речень з ускладнювальними компонентами, зокрема вставними словами [Бабій, Свистун 2023₁]. Н. Костусьяк, І. Поляк зосередили увагу на синтаксичних особливостях футбольного телерепортажу, зокрема на структурній асиметрії головних членів речення, скерованій на виокремлення інформативно важливої частини повідомлення. Таким висловленням переважно властива підвищена експресія, яка корелює з емоційним станом коментатора. До важливих засобів реалізації репортерської інтенції зараховано нанизування дієслівних присудків, які надають оповіді динаміки. Залучення односкладних називних, двоскладних неповних та нечленованих конструкцій пояснено потребою оперативно реагувати на швидкі зміни під час матчу [Костусьяк, Поляк 2024].

3.2. Текстові структури у ракурсі комунікативності

Антропоцентричність

Одним із значущих виявів антропоцентризму в сучасній науці є осягнення тексту як комунікативної одиниці. Дослідники мови розуміють антропоцентризм як онтологічну сутність, тобто ознаку мови [Єщенко 2021, с. 101].

Антропоцентричність і труднощі комунікативної взаємодії між адресантом та адресатом проаналізувала О. Селіванова, яка стверджує, що дослідники тексту виокремлюють антропоцентричність як одну з найважливіших текстових категорій, яка є різноплановою й багат шаровою через розщеплення адресанта й адресата в дискурсивному просторі. Антропоцентричності підпорядковані текстові підкатегорії адресантності й адресатності [Селіванова 2008, с. 511].

Адресантність

У футбольному телерепортажі коментатор як адресант є антропоцентром комунікації. На думку Т. Єщенко, адресант концентрує всі

категорії тексту, зокрема когезію, часовий і просторовий континуум, що є організувальною силою, яка інтегрує його окремі частини, пронизує текст єдиним світоглядом, визначає його композиційно-структурну форму. Саме він визначає власну присутність у мовленнєвому витворі, локалізує ситуацію в часі та просторі...» [Єщенко 2021, с. 103]. Ф. Бацевич вважає, що комунікативна мета коментатора спортивного телерепортажу – передавати інформацію про перебіг футбольного матчу; створити емоційне та символічне тло, ефект безпосередньої присутності аудиторії на спортивному змаганні; сформувати ефект співучасті глядача у футбольному дійстві. Адресант (коментатор) постає як виконавець таких ролей: уповноважений керівництвом телеканалу, тобто має право, є офіційною особою; фахівець, який розбирається в футболі, знає те, що не відомо глядачеві; «гід» по футбольному матчу; «свій» для глядача (слухача), тобто переживає подібні емоції стосовно перебігу спортивної події [Бацевич 2006, с. 170].

Журналіст як головний мовець у репортажі виражає свою позицію у тексті, озвучуючи ігрові елементи, але в той же час йому може належати опис футболістів, тренерів, арбітрів, їхнього психологічного стану та можливих реакцій на події: *Уявляю собі, які емоції зараз переповнюють серце... іспанського фахівця* (СК, 20.11.22, 19:46); *Дуже впевнений і за природою цього матчу, і за тим, як розвивалися події, за тим, що протягом всіх 90 хвилин з гаком Еквадор ні на мить не випускав важелі впливу на ситуацію зі своїх рук* (СК, 20.11.22, 19:56); *Хотілося б відзначити два моменти: Ван Дейк, на здивування моє, не чекав на цей пас, а другий – хто заблокував зрештою удар?* (MG1, 21.11.22, 18:31); *Не скажу, що це напрошувалося раніше, але Гарет Бейл одного разу так неприязно спілкувався із головним арбітром* (MG1, 21.11.22, 21:41).

В. Лизанчук звертає увагу на авторське «я». На його думку, разом із «я» журналіста вливається живий інформаційно-публіцистичний струмінь: безпосередні відчуття, враження, переживання спостерігача події, оцінка,

роздуми, коментарі. Усе це разом створює в слухача «ефект присутності». «Однак участь репортерського “я” у структурі радіорепортажу не безмежна. Йому протистоїть вимогливість до документально точного зображення події, яка не залишає багато місця для особистого, суб’єктивного» [Лизанчук 2013, с. 146]. Наприклад: *Я думав, там Іван Саморано буде* (MG1, 27.11.22, 18:31); *Я, чесно кажучи, трошки здивований від того, як Сенегал сьогодні захищався якісно* (MG1, 21.11.22, 19:46); *А я сумнівався в цьому футболістові, а він багато забиває* (MG1, 27.11.22, 18:44); *Зараз буде передивлятися цей момент із помічниками головного рефері, бо, наскільки я розумію, гра рукою була* (MG2, 18.11.23, 22:14).

Адресант у телерепортажі може бути і колективним, коли два журналісти по чергово коментують матч, як-от:

Віталій Кравченко: *Потрібно зараз відзначити, що була зона для цього удару у Циганкова. Те, що було у Північної Македонії в другому таймі, те, що Україна також намагалася для себе знаходити. І Україна забила тоді італійцям у вересневому матчі, коли атакувала п’ятьма гравцями. Можливо, це теж допоможе: така ціла група атаквальних футболістів. Але, безумовно, Роберто, ти правий, що потрібно бити, якщо є така гарна позиція, а це, дійсно, дуже непогане місце для удару від Циганкова, тим паче, що здалеку він так само здатний забивати.*

Роберто Моралес: *Отже, дивимося, як збірна України буде протидіяти, зокрема тут, на цьому фланзі, зліва, де італійці непогано дуже розігрують. Спроба прострілу, і тут добре блокуємо – Забарний.*

Віталій Кравченко: *Але стандарти, стандарти – це місце, яке дуже є сильним у Лучано Спалетті та в усіх його команд. Пригадати хоча б минулорічний «Наполі», який був найкращим у серії А за забитими штрафними та кутовими. Збірна Італії, яка забивала теж після кутового у ворота Північної Македонії. І середній зріст італійців, він на декілька сантиметрів вищий ніж в Україні. Але це теж відіграє певну роль.*

Роберто Моралес: *Отже, готуються розіграти цей кутовий італійці, так, вони ось подають...* (MG1, 20.11.23, 21:55).

Самопрезентацію коментатора спостерігаємо на початку матчу і наприкінці: *Поединоку у нас розпочався. Коментатор ваш сьогодні я, Віталій Зверов* (MG1, 11.11.23, 15:02); *Тепер до самого матчу! Для вас його коментуватиме Віталій Кравченко. Дивимося за цим протистоянням, за 211-им протистоянням «Реала» та «Валенсії»* (MG1, 11.11.23, 22:02); *Цю гру для вас коментував я, Віталій Зверов. Гарного вечора!* (MG2, 12.11.23, 19:08).

Самопрезентація двох журналістів побудована у формі діалогу, як-от наприкінці футбольного матчу:

Віталій Кравченко: *Що ж, друзі, на цьому наша частина роботи з Роберто завершена. Для вас цей матч коментували Віталій Кравченко...*

Роберто Моралес: *І Роберто Моралес.*

Віталій Кравченко: *Дякуємо вам за увагу, повертаємося до студії і вболіваємо далі за збірну України. І найголовніше – дякуємо нашим захисникам і захисницям за те, що вони дають таку можливість нам дивитися за матчами нашої головної команди. Але найголовніша команда – там, тому вболіваємо і за неї* (MG1, 20.11.23, 23:59).

Загалом «студіювання тексту в комунікативно-прагматичному й семантичному аспектах неможливе без урахування комуніканта, усього спектра людинотипів, які він акумулює» [Єщенко 2021, с. 129].

Адресатність

Урахування футбольним коментатором глядацької аудиторії детермінує таку організацію тексту, яка оптимальна для адресата. «Адресатність як текстова категорія представлена вбудованою до тексту програмою адресованості гіпотетичному читачеві, яка повинна сприяти оптимізації розуміння й інтерпретації тексту реальним читачем» [Селіванова 2008, с. 512]. Для номінації адресної особи у лінгвістиці функціонує низка

термінів: «адресат», «отримувач мовлення», «рецептор», «реципієнт», «інтерпретатор», «слухач», «авдиторія», «декодувальник», «інтерактант», «партнер з комунікації» та ін. [Єщенко 2021, с. 130].

Звертання до глядацької аудиторії часто експліковане займенником *ви*. Категорія пошанності є «способом вираження позитивної ввічливості та розкриває наміри мовця передати шанобливе або ж регламентоване етикетом ввічливе ставлення до адресата мовлення й фіксується системою спеціалізованих звертань...» [Халіман 2019, с. 191-192]. Наприклад: *QR-код ви бачите на своєму екрані* (MG1, 21.02.23, 22:40); *Ми вам казали, що у нас насправді дуже солідна група С* (MG1, 22.11.22, 13:45); *Вже анонсуємо вам тайм номер два, в якому буде дуже гаряче* (MG1, 27.11.22, 18:50)

Форма множинного звертання до мовця є найуживанішим засобом у футбольному телерепортажі, що передає органічну взаємодію з глядачами. Передбачається, що коментатор має бути неупередженим, проте такими коментатори бувають дуже рідко. Навіть тоді, коли у матчі зустрічаються представники різних клубів, але однієї країни, справедливе та неупереджене ставлення коментатора до них обох викликає роздратування глядача. Якщо команда, коментатор та аудиторія представляють одну країну в міжнародній зустрічі, відбувається зворотне. Їхні дії – перемоги та поразки – співмірні ідеалу чи почуттю національної спільності, що зумовлює появу в коментарі трансцендентального «ми» [Raunsbjerg, Sand 1998].

Адресат під час телетрансляції постає активним споживачем інформації, особистістю, від якої залежить успішність комунікації. «Комунікативні стратегії адресанта залежать від особи адресата, його готовності чи неготовності саме до запропонованого адресантом типу, наряду, тональності спілкування. З адресатом пов'язані такі аспекти: 1) інтерпретація мовлення, зокрема правила встановлення непрямих і прихованих смислів...; 2) вплив висловлення на адресата (перлокутивний ефект). Мова йде про готовність чи неготовність, спроможність чи

неспроможність адресата до сприйняття саме такого типу висловлення; 3) тип мовленнєвого регулювання на отриманий стимул...» [Загнітко 2006, с. 129]. Ф. Бацевич моделює адресата у спортивному телерепортажі. Така модель глядача чи слухача об'єднує низку характеристик: «для адресата перегляд спортивної події є відпочинком; людина, яка зацікавлена в перегляді цієї спортивної події (болільник), з нетерпінням очікувала матч; особа, що випадково «наштовхнулася» саме на цей матч, перемикаючи телеканали; людина обізнана, якій відомі (у більшості випадків) правила гри в футбол, ситуація в турнірній таблиці, важливість цього матчу; згідний з тим, що коментатор буде його «гідом» по матчу; у ряді випадків оцінює дії коментатора, помічає неточності і промахи, погоджується або не погоджується з його оцінками» [Бацевич 2006, с. 170-171]. Суголосні з позицією науковця, позаяк перебували в ролі адресата, переглядаючи футбольні матчі для нашого дослідження.

Діалогічність

Однією з важливих дискурсивних характеристик спортивного репортажу є його діалогічність. «Використання мовного ресурсу завжди спрямоване на партнера в комунікації, який може бути реально присутнім, уявним, колективним, одноосібним, може ототожнюватися з адресантом тощо. У цьому розумінні всі тексти підведені під функційно діалогічний знаменник, щоправда, вони не завжди реалізуються формально як діалог, тобто дискурс будь-якого тексту є функційно діалогічним за своєю природою» [Єщенко 2021, с. 150]. Адресованість тексту телерепортажу гіпотетичному адресатові служить основою для виокремлення в діалогічності підкатегорії інтерактивності, яку О. Селіванова кваліфікує як текстово-дискурсивну, представлену суб'єктно-об'єктно-суб'єктною взаємодією адресанта й адресата на підставі знакового континууму тексту, інтенцій, стратегій, тактик комунікації та програми адресованості тексту [Селіванова 2008, с. 513].

Інтерактивність

Інтерактивність як підкатегорію діалогічності у футбольному телерепортажі можна потрактувати у двох ракурсах. По-перше, частину спортивних змагань сьогодні коментують двоє журналістів. Фактично це діалог двох партнерів. Співкоментатори футбольного репортажу своєрідно роблять свій внесок у презентаційний потенціал спортивної події, яка відображається засобами електронних медіа. У їхньому мовленні є звертання не лише до глядацької аудиторії, але й один до одного. Наприклад: *На старті нашого репортажу ви так скептично сказали про Англію, що подивимось, що буде* (MG1, 21.11.22, 16:44).

Інколи співкоментатором може бути колишній відомий футболіст. Саме присутність знаменитості додає репортажу оригінальності, діалог основного коментатора та запрошеного партнера забезпечує репортажу необхідну додаткову інформативність. Буває, що співкоментатор розкриває таємниці футбольного закулісся. Здебільшого переважає інформація тактичного характеру, зокрема це пояснення, як і чому вчинив спортсмен, чим вигідні ті чи інші заміни на полі, доцільність футбольних трансферів та ін.: *Я тобі хочу сказати, що якщо думати ще про дві заміни, які залишилися у Леонеля Скалоні і говорити про атаку, то там, насправді, лише два варіанти* (MG1, 22.11.22, 13:27); *Ну, тут досвід виходить, ти знаєш, на лівий фланг* (MG1, 22.11.22, 13:34); *Зверни увагу, як Саудівська Аравія розтягнула збірну Аргентини, що збірна Аргентини починає грати довшими передачами* (MG1, 22.11.22, 13:44); *Сьогодні те, що ти зауважив, – боротьби не бракуватиме, сенегальці не прибиратимуть ніг, боротимуться відчайдушно проти збірної Англії...* (MG1, 04.12.22, 21:13).

Партнер коментатора може робити екскурси в історію та розповідати глядачеві про цікаві футбольні факти чи події. Наприклад: *Одна річ – мати зріст, інша річ – мати стрибок. І Альфонсо Девіс, коли забивав, насправді вистрибнув в найкращих традиціях знаєте кого? Зараз скажу – Давид*

Трезаге (MG1, 27.11.22, 18:31); *Хоча, коли Гарет Бейл був у своїй праймовій формі, коли виступав за мадридський «Реал», перед тим ще за «Тотенхем», то ми пригадуємо, наскільки він був швидким футболістом* (MG1, 21.11.22, 21:28); *Сотий матч, як ми вже сьогодні проговорювали це, за збірну Польщі у Каміля Гліка* (MG1, 22.11.22, 19:43).

Інсайдерський характер інформації співкоментатора зводиться до задоволення інтересів публіки розповідями про приватне життя футболістів. Така інформація, з одного боку, підтримує відтінок міфологічності спортивного середовища, з іншого ж – виконує в медіаподії функцію заповнення паузи, яка необхідна для якісного коментаря: *Кажуть, що все ж таки старий трішки не тягне, що все ж таки необхідно йому задуматися над тим, аби йти на пенсію...* (MG1, 21.11.22, 18:18); *Так, ми обмовилися про те, що загалом ФІФА не дозволяло виходити з пов'язками на підтримку ЛГБТ* (MG1, 21.11.22, 21:20).

По-друге, з огляду на специфіку коментування футбольних матчів переважає присутність лише одного репортера під час телерепортажу. У таких ситуаціях маємо змогу спостерігати форму мовлення, спрямовану безпосередньо на глядацьку аудиторію: *Подивіться, як проноситься Ентоні Робертсон із м'ячем* (MG1, 21.11.22, 21:22); *І погодьтеся, що не поєдинок, то, насправді, загадка* (MG1, 22.11.22, 13:46); *Ось такий стиль футболу очікуйте, це буде більше схоже на боротьбу, на битву на вулицях міст, ніж на справжню гру* (MG1, 26.11.22, 21:06); *Пригадуєте Джеймі Варді? Пригадуєте його гол десь шестирічної давнини в ворота «Ліверпуля»?* (СК, 20.11.22, 19:50); *Уявляєте собі, команда горить 0:2 і, до того ж, тебе тягають по футбольному полі, не даючи продихнути, не даючи навіть перехопити м'яч* (СК, 20.11.22, 19:57).

Як зауважує З. Висоцька, «сталою диференційною семантичною ознакою займенника *ми* є адресант, або мовець, а змінною – адресат. Актуалізована в конкретних контекстах семантика займенника *ми* часто

поєднує в одній вербальній формі обох актуальних учасників комунікації: адресанта й адресата. За бажанням / наміром автора у визначений момент текстової комунікації відбувається ототожнення «я»-адресанта з «він»-адресатом. Результатом стає «ми»-колективне, семантичні варіанти якого залежать від семантики змінного компонента «він» [Висоцька 2016, с. 127]. Наприклад: *Це те, що ми звикли бачити від них у клубному футболі – вони просто живуть у чужому штрафному майданчику, на чужій половині поля* (MG1, 26.11.22, 21:26); *Слухай, Віні стягнув навколо себе пів команди, якщо ми подивимося зараз* (MG1, 21.02.23, 22:35). «Саме його (коментатора – П. С.) вживання слова «ми» скорочує дистанцію між глядачем і ним самим, а в силу його позиції на узбіччі поля – і з гравцями. Гравці, які спочатку були об'єктами симпатії глядачів, стають, так би мовити, ідентичними глядачами, так що симпатія більше не перетікає лише від глядача чи коментатора до гравців, але й від коментатора до глядачів» [Raunsbjerg, Sand 1998, p. 169].

Вираженню діалогічності слугують текстові структури-адресації, які орієнтовані на глядача і виконують текстотвірну роль. «Така функція покладена на дієслова наказового способу – лексеми у формі 1-ої та 2-ої особи множини як вербалізатори безпосереднього звертання» [Висоцька 2016, с.1 31], як-от: *згадайте, погляньте (Якщо вірити пресі, найбільша зарплатня саме у Ганса-Дітера Фліка. Він це заслужив своєю самостійною клубною кар'єрою. Згадайте його непереможну «Баварію»* (MG1, 27.11.22, 21:17); *Погляньте лише на цю зразкову атаку від Іспанії!* (MG1, 27.11.22, 21:06).

Із функційного ракурсу футбольний телерепортаж як текст є результатом діалогічної взаємодії адресанта (коментатора / коментаторів) і адресата (глядацької аудиторії).

Інтертекстуальність

Діалогічний зв'язок тексту в семіотичному універсумі з попередніми текстами та з подальшим текстотворенням номінують інтертекстуальністю.

Виявами інтертекстуальності О. Селіванова вважає цитати (точні та приблизні); алюзії (від лат. *alludo* – натякати, жартуючи) як прийоми художньої виразності, що змістовно збагачують текстову інформацію, створюючи численні асоціації за рахунок натяку на події, факти, персонажів інших текстів; ремінісценції (від лат. *reminiscentia* – спогад), що передбачають уведення до певного тексту фрагментів, які нагадують адресатові події, факти, героїв, стилістичні прийоми, мотиви іншого тексту, мандрівні сюжети; запозичення світоглядного способу естетичної фіксації світу, парадигматики асоціацій, синкретизм функціональних стилів тощо [Селіванова 2008, с. 516].

У процесі текстотворення футбольного телерепортажу спостерігаємо реалізацію інтертекстуальності як підкатегорії діалогічності «у вертикальній площині, що передбачає зв'язок словесних цілих різних адресантів, мовленнєвих витворів відмінних часових і стильових належностей» [Єщенко 2021, с. 169]. Зокрема виявлено:

- найменування персонажів художніх текстів світової літератури: *Туре на полі, як Гулівер в країні ліліпутів* (ТК «Футбол 2», 06.12.17, 22:18) – порівняння футболіста Туре із Гулівером, героєм книги Джонатана Свіфта «Мандри Гулівера»); *Карлсон, який живе на криші* (передано дослівно – П. С.), *а сьогодні проживає футбольне життя* (ТК «Футбол 1», 25.03.19, 13:03) – порівняння футболіста Карлсона з однойменним героєм книги Астрід Ліндгрєн «Малий та Карлсон, що живе на даху»;

- цитати із текстів національної словесної творчості: *І мертві, і живі, і ненароджені побіжать вперед* (ТК «Футбол 1», 31.03.18, 16:16) – алюзія на поезію Тараса Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнє посланіє»;

- найменування казкових персонажів: *Випускають джинна з пляшки* (ТК «Футбол 2», 03.03.19, 22:10) – порівняння футболіста із джином, який виконує бажання, із арабської казки «Про Аладдіна і чарівну лампу»;

- згадку на рекламу, яка транслювалась у той період на телебаченні: *Це Ельмас* (футболіст – П. С.), *йому нормас* (ТК «Футбол 2», 06.12.17, 22:18) – пор.: *Це – Тарас, йому нормас, а це – Сава, завжди красава!*

Інтертекстуальність як підкатегорія діалогічності увиразнює текстотвірну діяльність коментатора, який розгортає текст телерепортажу: творить асоціативно-сміслові поля на основі мовних одиниць, маркованих культурним контекстом.

3.3. Текстові структури на рівні прагматики

Модальність

Референційність

Текстова підкатегорія референційності базується на кореляції «породженого авторською свідомістю текстового світу з реальною дійсністю, її подіями, ситуаціями, фактами, предметами й особами» [Селіванова 2008, с. 508]. О. Селіванова вважає, що референційність опосередкована кількома ракурсами: авторським баченням подій у тексті, проєкцією текстового світу на реальну дійсність, читацькою рецепцією першого і другого [Селіванова 2008, с. 509]. А. Загнітко, Т. Єщенко розмежовують референційність реальну, коли викладене в тексті є максимально наближеним до дійсності; рефлексивну, яка слугує відтворенню особистісного світогляду автора, його переживань; ірреальну, коли викладене в тексті демонструє нову модель реальності, яка не тотожна реальному світові [Загнітко 2020, с. 630; Єщенко 2021, с. 301-302]. Т. Єщенко виокремлює ще вигадану референційність, що опирається на загальний стан речей у реальному світі, але повністю змодельовану авторською свідомістю [Єщенко 2021, с. 303].

Розглядаючи прямий футбольний телерепортаж крізь призму текстової підкатегорії референційності, спостерігаємо в текстовій тканині цього масмедійного жанру кілька видів референційності.

Домінує **референційність реальна**, коли журналіст коментує реальні події футбольного матчу:

- процес гри: *Гакпо швиденько виконує цей аут* (MG1, 21.11.22, 18:37); *Зверни увагу, як Саудівська Аравія розтягнула збірну Аргентини, що збірна Аргентини починає грати довгими передачами* (MG1, 22.11.22, 13:44);

- час гри: *У нас уже тишком-нишком шістдесят хвилина пішла у поєдинку* (СК, 20.11.22, 19:24); *А у нас тим часом вже сімдесят хвилина йде* (СК, 20.11.22, 19:34);

- атмосферу на трибунах: *Трибуни вимагають тиснути далі, трибуни вимагають 24-ї перемоги* (SS, 25.11.23, 16:23); *Жонатан Клос розкішним дальнім ударом приводить у шаленство трибуни «Альянц Рив'єри»* (MG2, 18.11.23, 22:18); *Женуть трибуни свою команду вперед* (SS, 25.11.23, 16:22) та ін.

Частотні приклади реалізації **рефлексивної референційності**, коли телерепортер вербалізує особисті переживання, передаючи напругу матчу, висловлює своє ставлення: *Досі немає ударів в площину, а як вигравати без цього?* (MG1, 21.11.22, 19:44); *Я думаю, в найчорніших жахіттях Фелікс Санчес не бачив такого початку чемпіонату світу, домашнього чемпіонату світу* (СК, 20.11.22, 19:39); *Мені здається, що немає йому на що жалітися* (MG1, 21.11.22, 18:28).

На нашу думку, елементи **ірреальної референційності** наявні у таких випадках:

- коли журналіст моделює ситуацію, яка могла б бути, якби футболіст чи команда зіграли по-іншому: *Якби технічніше, якби краще обслужив партнера, був би чистий вихід один на один* (СК, 20.11.22, 19:50); *Якби Рабьо зараз зумів не лише прийняти цей м'яч, а й обдурити двох захисників і пробити, що ж, я думаю, Карім Бензема змушений був би прилетіти сюди в Катар із своїм золотим м'ячем і віддати його цьому молодик* (MG1, 26.11.22, 19:05);

– коли журналіст висловлює свої прогностичні міркування: *Я собі уявляю, який тиск і яка критика буде на адресу Фелікса Санчеса після сьогоднішнього поєдинку* (СК, 20.11.22, 19:39);

– у розгорнутих метафоричних комплексах, які без футбольного контексту мають інше значення або ж генералізоване значення: *Сьогодні Алі промовчав* (СК, 20.11.22, 19:38) – зі значенням «не забив гол»; *Ось так, молодий на молодому і молодим поганяє* (СК, 20.11.22, 19:54) – про перехід капітанської пов'язки молодшому футболісту Еквадору; *Всі ваші старання зараз коту під хвіст* (MG1, 21.11.22, 19:47) – футболісти пропустили гол наприкінці матчу; *Це те, щоб 39-річний дід грав ногами* (MG1, 21.11.22, 19:49) – про гру воротаря.

Вивчення засобів вираження суб'єктивності в мові тісно пов'язане з граматичною категорією модальності. Через модальність відображається позиція мовця в тексті, що може виявлятися як на рівні окремого речення, так і на рівні тексту. На думку В. Дребета, «мовленнєва дія проходить за відповідними прагматичними правилами, а тому прагматичність і модальність текстів вибудовуються з речень різних синтаксичних структур та різних лексем» [Дребет 2023, с. 81].

До експліцитних засобів вираження модальності відносять модальні слова – «лексико-граматичний клас незмінних слів, які виконують функції вставних і надають висловленню змісту реальності / ірреальності відносно дійсності або оцінно-емотивного ставлення мовця до повідомлення. Головними ознаками модальних слів вважають кореляційний синтаксичний зв'язок із реченням або окремим його членом, пунктуаційне виділення, особливу інтонаційну оформленість. Модальні слова дуже різноманітні за типом додаткової інформації, яку вони вносять до повідомлення. Ядром модальних слів як можливої частини мови є засоби реального й ірреального проектування висловлення на ситуації дійсності, а також оціночного ставлення до повідомлення, адже до модальних слів залучаються ще й

одиниці зі значенням вказівок на джерело інформації, упорядкування та зв'язку думок, апеляції до співрозмовника. Модальні слова можуть формувати окремі речення. Межі модальних слів чітко не окреслені, оскільки серед них чимало словосполук...» [Селіванова 2010, с. 461-462].

Найчастотніші у прямому футбольному репортажі текстові структури, які слугують вираженню модальності, виконують такі функції:

1. Вказують на джерело інформації:

- *на думку когось* (**На думку Фрапар**, не фолили і, на думку її VAR-асистента, також (MG4, 22.04.23, 18:16);

- *по-моєму* (*Хорвати пожвавилися на трибунах, хоча тут, по-моєму, всі змішалися і всі сидять гуртом* (MG1, 27.11.22, 18:41);

- *кажуть* (**Кажуть**, що все ж таки старий трішки не тягне, що все ж таки необхідно йому задуматися над тим, аби йти на пенсію... (MG1, 21.11.22, 18:18);

- *як ми казали* (*Взагалі, як ми вже казали, протистояння із величезною історією* (MG1, 27.11.22, 21:05);

- *як говорили* (*Такий футбол нам не потрібен, як колись говорили аксакали коментаторської справи* (СК, 20.11.22, 19:58).

2. Виражають послідовність думок:

- *по-перше* (**По-перше**, положення поза грою фіксує рефері (СК, 20.11.22, 18:21);

- *нарешті* (*Дивимося на Очоа і дивимося на те, чи буде, нарешті, удар у площину його воріт* (MG1, 22.11.22, 19:07);

- *отже* (**Отже**, сьогодні очікуємо на реакцію від обох команд, останні результати говорять про те, що їм точно не слід забувати про можливу боротьбу за виживання (MG2, 17.02.23, 22:02); *Пролунав гімн Ліги Європи, а отже, саме час ознайомитися із стартовими складами команд...* (MG3, 20.04.23, 22:00);

- проте, однак (**Проте**, як бачимо, Мюллер пішов, **однак** повернувся після феноменальних виступів за мюнхенську «Баварію» (MG1, 27.11.22, 21:15);

- до речі (**До речі**, у Модрича теж завершується контракт наприкінці цього сезону (MG1, 21.02.23, 22:31).

3. Демонструють ступінь вірогідності висловленого:

- справді (Ну, даруйте вже за цей коментаторський штамп, але й **справді**, ну що тут ще скажеш, окрім як розвів м'яч і голкіпера по різних кутах (MG3, 21.04.23, 23:00); Зараз, **справді**, такий підбір іспанців, подивитися на лаву запасних – там кожен гравець просто фантастичний (MG1, 27.11.22, 21:03);

- насправді (Ну, **насправді**, за статусом – це третій нападник (СК, 20.11.22, 19:51); **Насправді**, це дуже вагоме досягнення для Еквадору (СК, 20.11.22, 19:52); І, **насправді**, дуже тернистий був їхній шлях до того мундіалю (MG1, 21.11.22, 21:19);

- щоправда (4 м'ячі забив вже Нкетія, **щоправда**, не відзначався в трьох останніх поєдинках (SS, 18.02.23, 15:46);

- може (Звичайно, Антоні Тейлор додасть хвилин п'ять, а, **може**, і більше (СК, 28.11.22, 16:44);

- можливо (**Можливо**, насправді, і Ромеро грав на одній нозі (MG1, 22.11.22, 13:28),

- очевидно (Звісно, передача Бергвейна – це цукерка, **очевидно**, що шоколадна, як мінімум (MG1, 21.11.22, 18:21);

- вочевидь (Дуже незадоволений він своєю командою, **вочевидь**, тому що тільки Ніколас Отаменді зберіг своє місце на полі (MG1, 26.11.22, 21:24);

- напевно (Це, **напевно**, як свого часу була історія з Шовковським, якого списували, списували, списували, а він ще грав, грав, грав і багатьох хороших воротарів садив на лаву запасних (MG1, 27.11.22, 21:20); Ну і запалюються трибуни корейські, розуміють вони, що, **напевно**, буде додано

хвилин вісім до другого тайму цього поєдинку (СК, 28.11.22, 16:50); *Начо, напевно, будуть випускати, кидати в бій людину, яка від «Кастільї» пройшла до першої команди, від доби Жозе Моурінью ще Начо працює у «Реалі»* (MG1, 21.02.23, 22:28);

- *мабуть (Мабуть, старі методи уже не діють* (MG1, 21.11.22, 16:38); *Ось такий суперник, мабуть, був потрібен «Ліверпулю», зважаючи на серію невдач, команда, в матчі з якою потрібно грати до кінця, потрібно боротися в кожному епізоді до кінця, тому що це обов'язок* (SS, 13.02.23, 22:46).

4. Вказують на спосіб оформлення думки або на характер висловлення:

- *відверто кажучи (Мінімальна кількість часу буде у Фелікса Санчеса задля того, щоб ну хоча б якось реанімувати свою команду, яка мертвою є у сьогоднішньому поєдинку і, відверто кажучи, неочікувано слабо виглядає* (СК, 20.11.22, 19:45);

- *чесно кажучи (Я, чесно кажучи, трошки здивований від того, як Сенегал сьогодні захищався якісно* (MG1, 21.11.22, 19:46).

5. Уточнюють інформацію: *можна сказати (Атмосфера на стадіоні, можна сказати, театральна* (MG2, 27.10.23, 22:15); *Можна сказати, що три швидких голи забиває збірна Франції* (MG2, 18.11.23, 22:02).

6. Окреслюють ступінь звичайності викладених фактів: *як завжди (Як завжди, гучна, яскрава підтримка у будь-якої африканської збірної, але сенегальці, мені здається, тут можуть фору дати будь-кому* (MG1, 04.12.22, 21:19).

7. Виражають суб'єктивне ставлення мовця, його емоційну реакцію, інтелектуальну оцінку: *на диво (Вже не вперше він грає за межею агресивності, але, на диво, Даніель Орсато обмежується* (MG1, 26.11.22, 21:34).

На думку Ф. Бацевича та І. Кочан, модальність тексту відображає ставлення адресанта до повідомлюваного. Це авторська «точка зору, емпатія,

позиція та ціннісні орієнтації, сконцентровані в одній категорії. У тексті вона може виступати як пресупозиція, під радикалом якої розгортаються текстові події (у широкому сенсі слова) [Бацевич, Кочан 2016, с. 239]. Модальні слова і вирази експлікують семантику, що має прагматичну природу, тому вони «своєрідно моделюють нові смисли в певному комунікативному просторі» [Космеда, Олексенко, Павлова 2019, с. 269].

Загалом у мові прямого футбольного телерепортажу засвідчуємо широкий діапазон текстових структур із модальним наповненням, які утворюють часто взаємозамінні, синоніміїні, структурно варійовані ланцюжки. Це є свідченням як стилістичної традиції в мові, так і лінгвальної компетентності журналістів.

Оцінка

Т. Космеда зауважує: «Світ, що пізнається, завжди оцінюється, оцінка – свідчення ступеня пізнаності світу» [Космеда 2000, с. 92]. Н. Бігунова додає: «Усе, що потрапляє у сферу інтересів індивіда, стає об'єктом оцінки, формуючи оцінне судження» [Бігунова 2017, с. 10]. І. Онищенко вважає, що позитивне чи негативне ставлення до об'єкта, який оцінюємо, постає на основі його порівняння з обраним еталоном [Онищенко 2005, с. 4]. Лінгвальні механізми оцінки, а також емотивності та експресивності як семантико-стилістичних засобів суб'єктивного увиразнення мови студіюють здебільшого в синхронії на різних рівнях мовної ієрархії (Т. Космеда [Космеда 2000; Космеда, Халіман 2013], Ж. Краснобаєва-Чорна [Краснобаєва-Чорна 2016], О. Халіман [Халіман 2019] та ін.

Ф. Бацевич та І. Кочан текстову оцінку трактують як глибинний синтез різнорівневих мовних одиниць, об'єднаних вираженням семантики і прагматики особистісного безпосереднього або опосередкованого, позитивного або негативного ставлення адресанта (автора, мовця) до повідомлюваного. «Це подання текстових повідомлень через призму понять “хороше / погане”, “прийнятне / неприйнятне”, “красиве / некрасиве”,

“естетичне / неестетичне” тощо» [Бацевич, Кочан 2016, с. 218]. Т. Вільчинська дотримується трьохелементної структури оцінки (– / 0 / +), наприклад, оцінні назви осіб у сучасній українській мові розподілила на такі групи: нейтрально-оцінні (потенційно оцінні), негативнооцінні і позитивнооцінні (актуально оцінні або оцінно-марковані), а на основі розрізнення двох видів модальності (денотативно-оцінної та емотивно-оцінної) поділила на власне оцінні й емотивно-оцінні [Вільчинська 1996, с. 13].

У футбольному телерепортажі, безперечно, є нейтрально-оцінні конструкції, як-от: *Отже, готуються розіграти цей кутовий італійці, так, вони ось подають... Розіграш кутового... Віктор Циганков, зокрема він поруч із м'ячем. Довбик у штрафному. Циганков навішує...* (MG1, 20.11.23, 22:02). Проте домінують оцінні. Коментатор оцінює матч, гру команд, дії гравців під час матчу чи у футбольному сезоні, якість поля, погоду (частково це висвітлено в аналізі фактуальності – П. С.) і т. д.

Позитивнооцінні текстові структури. Виявлено групи текстових структур, які слугують вираженню інформації зі знаком «+»:

- оцінка футбольної команди: *Які ж вони молодці, як же вони вилетіли у контратаку!* (MG1, 21.11.22, 18:20) – оцінні маркери: конотована лексична одиниця *молодці*, оклична інтонація;

- оцінка матчу, тайму: *Прекрасний поєдинок, прекрасний перший тайм* (MG1, 27.11.22, 18:44) – оцінні маркери: повторення епітетів *прекрасний*; *Це космос-поєдинок, і це лише його старт* (MG1, 21.02.23, 22:39) – оцінні маркери: порівняння у формі прикладки *космос-поєдинок*; *Просто супергра!* (MG2, 27.11.23, 20:41) – оцінні маркери: лексична одиниця з іншомовним компонентом *супер-*, що визначає дуже високий вияв чого-небудь, оклична інтонація;

- оцінка окремих дій під час гри: а) створення гольового моменту (*Тайсон дуже серйозну кашу заварив, смачну кашу* (ТК «Футбол 2», 6.12.17,

22:14) – оцінні маркери: фразеологізм *заварити кашу* з епітетами *серйозну кашу, смачну кашу*; б) удар по воротах (*Ось він перший сейв від справжнього маестро* (MG2, 22.04.23, 22:27) – оцінні маркери: числівник *перший*, що увиразнює тривале очікування результату; *А я сумнівався в цьому футболістові, а він багато забиває. І зараз як породисто пробиває він з-під захисника* (MG1, 27.11.22, 18:44) – оцінні маркери: прислівники *багато, породисто*); в) гри головою (*Ван Акен всіх перевисів на другому поверсі* (MG3, 26.10.23, 20:02) – оцінні маркери: префікс *пере-*, який виражає вищу міру якості, і т. д.;

- загальна оцінка гравців: *Джуст Беллінгем просто нестримний, фантастичний і найкращий* (MG1, 28.10.23, 19:19) – оцінні маркери: епітети *нестримний, фантастичний і найкращий*, які виражають найвищу міру якості; *І цей футболіст ідеально підходить під стиль гри Дієго Семіоне. Максимально цупкий, максимально непоступливий, про такого опорника багато тренерів мріють* (MG2, 12.11.23, 19:36) – оцінні маркери: прислівники *ідеально, максимально*; конотована лексична одиниця *мріяти*;

- оцінка дій гравців за певними характеристиками, наприклад швидкістю, рухливістю: *І знову перехоплення, Коман вмикає свою фірмову десяту швидкість* (MG2, 18.11.23, 22:21) – оцінні маркери: метафора *фірмова десята швидкість*; *Називають його легенями мадридського «Реалу», так багато він дихає, рухається на полі. Окрім того, його прізвисько – «ель пахаро», тобто пташка, він наче полетів щойно на ворота «Барселони»* (MG1, 28.10.23, 18:51) – оцінні маркери: метафоричні комплекси *легені мадридського «Реалу», дихає, рухається; пташка, полетів*.

Негативнооцінні текстові структури. На противагу позитивнооцінним структурам функціують групи текстових структур, які виражають інформацію зі знаком «–»:

- оцінка футбольної команди: *Це катастрофа, а не «Лас-Пальмас», це ганьба, а не команда!* (ТК «Футбол 1», 08.04.18, 14:48) – оцінні маркери: конотовані лексичні одиниці *катастрофа, ганьба*;

- оцінка матчу, тайму: *В першому таймі «Мілан» був бліденький, але Пулішич в ньому виділявся* (MG2, 25.11.23, 23:08) – оцінні маркери: прикметник *бліденький* із конотованим значенням «невизначний», зменшено-пестливий суфікс *-еньк-* підсилює негативну оцінку; *І загалом бачимо не такий, можливо, рівень футболу, як ми хотіли на старті цього матчу* (MG1, 21.11.22, 21:24) – оцінні маркери: займенник *такий* із заперечною часткою *не*;

- оцінка окремих дій футбольної команди: *Сьогодні дуже важко знайти якісь світлі плями у грі катарської команди* (СК, 20.11.22, 20:00) – оцінні маркери: прислівник *важко*, метафорична конструкція *знайти світлі плями*; *Однак, зараз вони змушені перепасовуватися в обороні, адже варіантів особливо немає* (MG1, 21.11.22, 21:23) – оцінні маркери: конотоване дієслово *перепасовуватися* зі значенням повторюваної безрезультативної дії; *Це пародія, а не удар!* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:59); оцінні маркери: конотована лексична одиниця *пародія*, оклична інтонація; *Ось так безславно завершується ця атака!* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:08) – оцінні маркери: прислівник *безславно*;

- оцінка дій гравців: *Голкіпер невдало вибаває, суперник отримує м'яч, тікає від захисників і пробиває* (SS, 26.11.23, 14:36) – оцінні маркери: прислівник *невдало*, що вказує на помилкову дію; *Він не розбирав, де тут м'яч, де тут ноги* (MG3, 11.11.23, 17:42) – оцінні маркери: частка *не* з дієсловом, опозиційна пара іменників *м'яч – ноги*; *Він із м'ячем і Горосабеля скосив* (MG3, 11.11.23, 17:42) – оцінні маркери: метафора *він скосив* із значенням грубого порушення правил, що призвело до падіння футболіста.

Оцінка часто є градуйованою. Нижчий рівень позитивної оцінки зі значенням «непогано» експлікує текстова структура *не так і погано: Мюллер,*

в принципі, попри свій вік біжить не так і погано (MG1, 27.11.22, 21:14). Часткове підвищення оцінки виражає лексема *дещо*: *Капітан «Мілану» дещо оживив «Сан Сіро»* (MG2, 04.11.23, 22:10). Вищу оцінку порівняно з іншими об'єктами оцінювання передає лексема *переграти*: *Хоча, знаєте, Олів'є Жиру, дивлячись на його результативність і його гру, таке враження, що ще переграє усіх* (MG2, 18.11.23, 21:54); виражає повторення прислівника *дуже*, сленгової одиниці *крутий*: *Невеш дуже цікавий гравець – диригент атак, гравець із дуже крутим пасом та крутим відчуттям простору у центрі поля* (СК, 02.12.22, 17:08). Найвищий рівень оцінки ословлює конструкція *на найвищому рівні*, прикметник *феноменальний*: *Техніка на найвищому рівні, розуміння гри – феноменальне* (MG1, 26.11.22, 21:25); конструкція *у найкращій формі*: *Він точно зараз у найкращій формі свого життя* (MG1, 27.11.22, 21:11), іншомовний компонентом *супер-*, що визначає дуже високий вияв чого-небудь: *Це суперсейв, це порятунок, дійсно, в цьому моменті, тому що удар хороший* (MG1, 21.02.23, 22:32). Тривалість, сталість позитивної ознаки увиразнює прислівник *знову*: *Карвахаль знову не дав хазяйнувати у себе на фланзі* (MG1, 21.02.23, 22:34).

Отже, текстові структури для вираження оцінки функціують у футбольному телерепортажі згідно з мовними текстотвірними принципами і напряду залежить від контексту зображуваних подій під час футбольного матчу. Підкатегорія оцінки експлікована частотними позитивнооцінними / негативнооцінними та нечастотними нейтрально-оцінними конструкціями. Діапазон оцінки від «+» до «-» виражено текстовими структурами з одиницями – носіями оцінного значення – різних ярусів мовної системи: лексико-семантичного, фразеологічного, морфологічного, словотвірного, синтаксичного, стилістичного. Конструкції з градуйованою оцінкою відображають перебіг протистояння на футбольному полі, зміну ситуації під час гри [Струганець 2021₁; Струганець 2021₂].

Експресивність

Експресивність – текстова підкатегорія модальності [Єщенко 2021], «ознака інтенсифікації значення слів за шкалою зменшення та збільшення різних денотативних і конотативних ознак, зокрема логічного змісту, оцінок й емотивності. Експресивність переважно пов’язана з різними видами оцінок й емоціями суб’єкта мовлення й виступає засобом увиразнення тексту. Експресивність в цьому значенні вважається ширшою за емоційність за рахунок експресивізації логічних компонентів» [Селіванова 2010, с. 149].

У кожному окремому випадку експресивність може бути виражена різноманітними мовними засобами, а будь-яка лінгвальна одиниця в тому чи тому контексті може експресивізуватися і стати засобом увиразнення тексту. Н. Бойко вважає, що термін «експресивність мовлення» ширший, ніж поняття «експресивні мовні засоби», оскільки залучає до свого складу, крім лінгвальних засобів, прийоми створення експресивності [Бойко 2005, с. 49]. Дослідниця трактує експресивну лексику як особливий розряд різнокатегоріальних слів (іменників, прикметників, дієслів). Семантика, функція та форма – три найважливіші категорії, що забезпечують реалізацію виражально-зображальних можливостей експресивного слова, виокремлюють і кваліфікують його як одиницю специфічної лексико-семантичної підсистеми, яка є своєрідним експресивним відтворенням певних фрагментів картини світу, різнопланових комунікативних намірів мовця, його реакцій на предмет думки, ставлення до співрозмовника, прагнення вплинути на почуттєву сферу адресата мовлення, створити емоційний поан спілкування [Бойко 2005, с. 486]. У футбольному телерепортажі одиниці лексико-семантичної експресивної підсистеми слугують характеристики тих спортивних реалій, які є значущими для відображення матчу і відповідають / не відповідають правилам гри, як-от: *Красивезна атака Фенербахче* (MG3, 26.10.23, 20.54).

Дослідження футбольного репортажу як жанру корелює із проблематикою комунікативного впливу, «стрижневого поняття в континуальному просторі буття» [Ковалевська 2014, с. 110]. До засобів впливу, на думку Т. Ковалевської, належать елементи всіх рівнів мови. Об'єднувальним стрижнем номенів і сигнатур насамперед є семантичне наповнення, яке може змінювати впливову активність залежно від сенсової етимології, контекстуального варіювання та мети прогнозованого використання [Ковалевська 2014, с. 116]. За нашими спостереженнями, вираженню експресії у футбольному репортажі слугують такі засоби:

- частотність вигуків: *Скидка і удар на ворота, ойойой...* (MG1, 20.11.23, 21:57); *Вісім хвилин ще грати, ойойой!* (SS, 25.11.23, 16:18); *Ох, як підняв прапорець щойно лайнсмен...* (MG1, 20.11.23, 21:48); *Який гол, Бог ти мій* (MG1, 28.10.23, 18:43);

- вигуки в ролі підсилювальної частки: *І зрозуміло, що потрібно накривати його праву робочу ногу, хоча і з лівої К'єза здатний ой як гарно вдарити* (MG1, 20.11.23, 21:53);

- окличні речення: *Удар!* (MG1, 20.11.23, 21:57); *Удар по воротах!* (MG1, 20.11.23, 22:00); *Джиджі!* (MG1, 20.11.23, 22:02); *Передача!* (MG1, 20.11.23, 22:02);

- риторичні окличні запитання: *Куди Ярмоленка? Циганкова на іншу позицію?* (MG1, 20.11.23, 21:48);

- повторення одних і тих самих або однокореневих слів для підсилення сказаного: *В атаці португальська команда, простріл, удар – і гол, гол, гол, гол, гол!* (СК, 02.12.22, 17: 05); *Ну, я кажу легше – це дуже-дуже умовно, сидячи в студії, казати, що легше* (MG1, 20.11.23, 21:52); *Але, з іншого боку, ця Італія – інша Італія, не та, що була у Манчіні, яка більше контролювала, ніж зараз. Більш вертикалізована Італія, якщо добре підлаштуватися, її легше ловити саме на контратаках* (MG1, 20.11.23, 21:52); *Тобто, якщо порівнювати з попередньою збірною Петракова, то це*

вже якісь намагання грати в атакувальний футбол, більше, більше... (MG1, 20.11.23, 21:59); *Але стандарти, стандарти – це місце, яке дуже є сильним у Лучано Спаллетті та в усіх його команд* (MG1, 20.11.23, 21:55); *Маленький такий, малесенький, але плюс* (MG1, 20.11.23, 21:59); *Ось тут Зінченко віддає назад, Трубін, Трубін на фланг відразу* MG1, 20.11.23, 21:59);

- протяжна вимова звуків у словах: Белінгееееем, вааааау! (MG1, 28.10.23, 18:43);

- прискорений темп мовлення: *Ось тут Зінченко віддає назад, Трубін, Трубін на фланг відразу. Чітко Конопля, віддає в дотик. І є можливість розгортати атаку, є перспектива* (MG1, 20.11.23, 21:59);

- обірвані речення: *Мудрик – передача і...* MG1, 20.11.23, 21:59).

А. Калита констатує, що інтонація слугує чинником, який може модифікувати смисл висловлювання за рахунок взаємодії частотних, динамічних і темпоральних характеристик. Відповідно до ситуації спілкування, потреб комунікації та інтенції адресанта мовлення ті чи ті компоненти інтонації можуть набувати провідної ролі у вираженні смислу емоційного висловлювання [Калита 2007, с. 318]. Експериментально-фонетичні дослідження (авторства О. Алексієвець [Алексієвець 2002], А. Калити [Калита 2007] та ін.) підтверджують значення мелодики як компонента інтонації для вираження смислового контрасту.

Т. Ковалевська зауважує, що наростання темпу, зменшення тривалості пауз, сегментація емоційного висловлювання на короткі інтоногрупи (порівняно з нейтральним варіантом висловлювання) експлікують динаміку розвитку емоційного збудження мовця та характер емоцій. «Ступінь виділення слова, що є семантичним центром висловлювання, актуалізується за допомогою змін мелодійного компонента інтонації, модифікації інтенсивності вимови, наявності внутрішньосинтагменних пауз або сповільнення темпу перед словами, що виділяються, та специфічного тембрального забарвлення голосу» [Ковалевська 2011, с. 143].

Висновки до розділу 3

Будь-який текст будується на основі системи мови. Текст створює суб'єкт, у футбольному телерепортажі – журналіст. Текст як висловлювання постає в результаті авторської інтенції та її реалізації.

В основі аналізу футбольного телерепортажу як тексту запропонована Т. Єщенко концепція аналізу текстових категорій, що побудована за принципом ієрархічного підпорядкування. Розглянуто текстові категорії у трьох ракурсах: у площині семантики – текстові категорії інформативності (підкатегорії концептуальності, фактуальності, імпліцитності), континууму подій (простору і часу), дискретності та зв'язності; у ракурсі комунікативності – текстові категорії антропоцентричності (підкатегорії адресантності та адресатності) і діалогічності (підкатегорії інтерактивності, інтертекстуальності); на рівні прагматики – текстову категорію модальності (підкатегорії референційності, оцінки, експресивності). Перевага такої концепції криється в інтегрованості, оскільки в тексті співвідносні інваріантні ознаки перехрещуються.

Текстова категорія інформативності об'єднує підкатегорії (концептуальності, фактуальності, імпліцитності). Концептуальність експлікована текстовими структурами для вираження змагання між командами. Домінують такі лексичні одиниці (часто однокореневі): *боротися, боротьба, бити, битися, забивати, забити, суперник* та ін. Атакувальні дії виражають лексеми *атакувати, атака; пресингувати, пресинг; тиснути, притиснути, затискати, витискувати; заганяти, не відпускати, перехопити ініціатив*. У текстових структурах для номінації захисних дій використано дієслова *відбиватися* та *захиститися*.

Для вияву частотності реалізації фактуальних і нефактуальних текстових показників телерепортажу здійснено контент-аналіз, який складався з таких етапів: визначення масиву матеріалу (репортаж футбольного матчу, учасники

якого – збірні двох країн), вибірки (15 хвилин початку телерепортажу), формулювання робочої гіпотези (підтвердження реалізації фактуальних і нефактуальних текстових показників категорії інформативності), розробки системи категорій (фактуальних текстових показників «Статус гри», «Команди-учасники футбольного матчу», «Процес гри», «Гравці», «Арбітри, помічники арбітрів», «Тренерський склад», «Уболівальники», «Умови гри», «Футбольні новини» та нефактуальної інформації), відбір одиниць аналізу (створення писемному варіанту телерепортажу; поділ тексту ручним способом на відрізки – експліканти кожного фактуального текстового показника), кодування (позначення відрізків тексту короткою назвою відповідного фактуального текстового показника), визначення одиниць рахунку (кількості друкованих знаків для кожного фактуального текстового показника і нефактуальної інформації в писемному варіанті телерепортажу), квантифікація документів (систематизація кількісних показників у таблиці), оцінювання валідності даних (визначення частотності реалізації фактуальних текстових показників у відсотках, створення діаграми), інтерпретацію результатів (визначення функціонального потенціалу фактуальних текстових показників). Підсумовано, що на початку футбольного матчу (15-хвилинного зрізу) фактуальні текстові показники категорії інформативності мають таку частотність уживання (у порядку спадання): фактуальний текстовий показник «Процес гри» – 31,8 %, фактуальний текстовий показник «Команди-учасники футбольного матчу» – 24,8 %, фактуальний текстовий показник «Гравці» – 23,6 %, фактуальний текстовий показник «Футбольні новини» – 5,0 %, фактуальний текстовий показник «Тренерський склад» – 4,7 %, фактуальний текстовий показник «Арбітри, помічники арбітрів» – 1,9 %, фактуальний текстовий показник «Статус гри» – 0,5 %. Не виражені на початку гри два види фактуальних текстових показників: «Уболівальники» (0 %) та «Умови гри» (0 %), оскільки така інформація представлена у футбольних матчах нерегулярно. Нефактуальна інформація займає 7,7 % тексту. Це увиразнює

значення й інших текстових категорій, окрім інформативності, у побудові репортажу.

Уміщена в текстовій тканині футбольного телерепортажу імпліцитна інформація є компонентом його інформативності, відображає чинник соціальногрупової єдності футбольних гравців, уболівальників та усіх причетних до футбольної гри, а також індивідуальний чинник: особистості адресанта (журналіста) й адресата (особистості конкретного телеглядача).

Спостерігаємо і характерну для медійних текстів двоплановість – поєднання часу розповіді та часу події. У футбольному репортажі здебільшого час розповіді і час події збігаються. Просторовому континууму подій властиві водночас і об'єктивність зображення, і суб'єктивне авторське сприйняття дійсності. Виявлено множинність текстових експлікантів континууму події (підкатегорії простору і підкатегорії часу), що засвідчує семантичну універсальність цієї категорії. Реалізації просторового континууму слугують мовні засоби, які номуніють міста, країни, стадіони, частини футбольного поля, де відбуваються дії гравців під час матчу. Підкатегорія часу експлікована вказівкою на точний час події; протяжність (тривалість) події; пору року, місяць події; історичну епоху; історичні реалії. Період повномасштабного вторгнення російських військ в Україну виражено експлікантами блекауту, повітряних тривог; патріотичними гаслами, подякою ЗСУ, рекламними оголошення для благодійних внесків.

Для аналізу текстової категорії дискретності виокремлено подійний зміст прямого спортивного телерепортажу і його тематичну структуру – три тематичні групи: ознайомлювальну частину, коментування гри та висновкову частину. Кожен футбольний репортаж – це відносно замкнута знакова система, забезпечена інтеграцією лінгвальних одиниць усіх рівнів мовної ієрархії, які є носіями актуалізованих смислів.

Аналіз текстової категорії зв'язності увиразнив, що внутрішньотекстові зв'язки наявні у футбольному репортажі на різних ярусах системи: семантичному, граматичному, прагматичному.

У ракурсі комунікативності текстова категорія антропоцентричності підпорядковує підкатегорії адресантності та адресатності. У футбольному телерепортажі коментатор як адресант є антропоцентром комунікації. Врахування журналістом глядацької аудиторії вмотивовує таку організацію тексту, яка оптимальна для адресата.

Категорія діалогічності розкрита через підкатегорії інтерактивності та інтертекстуальності. Інтерактивність як вияв діалогічності відіграє конструктивну роль в архітектоніці репортажу, його композиційно-смісловій структурі, налаштовує адресата на сприйняття повідомлення мовця, формує рівень його уваги й подальшої зацікавленості. Уживання займенникових форм *ми*, *ви* у комунікативних ситуаціях футбольного репортажу є прагматично маркованим.

Інтертекстуальність як підкатегорія діалогічності демонструє текстотвірну діяльність журналіста, який будує текст прямого телерепортажу на ґрунті мовних одиниць, маркованих культурним контекстом.

На рівні прагматики текстову категорію модальності відображено через підкатегорії референційності, оцінки, експресивності. У футбольному телерепортажі як тексті референційність відображає реальну, рефлексивну та ірреальну кореляцію текстових структур із дійсністю через посередництво мовця, зокрема телекоментатора. Виявлено й схарактеризовано широкий діапазон текстових структур із модальним наповненням, які формують часто синонімічні ланцюжки.

Оцінка – важлива текстова підкатегорія сучасного футбольного телерепортажу, який відображає суб'єктивне сприйняття дійсності мовцем-коментатором. Нейтрально-оцінні конструкції не частотні. Переважають позитивнооцінні та негативнооцінні. Весь спектр оцінки у футбольному

телерепортажі експлікують текстові структури на основі одиниць різних рівнів мовної ієрархії: лексико-семантичного (зі знаком «+»: *молодці, ідеально, породисто*; зі знаком «-»: *катастрофа, ганьба*), фразеологічного (зі знаком «+»: трансформований фразеологізм *серйозну кашу заварити, смачну кашу*), морфологічного (зі знаком «+»: ступені порівняння прикметників, прикметник *феноменальний*, числівник *перший*, прислівники *дуже, багато, породисто, ідеально, максимально*; зі знаком «-»: прикметник *бліденький*, займенник *такий* із заперечною часткою *не*, прислівники *важко, невдало, безславно*, частка *не* з дієсловами), словотвірного (зі знаком «+»: слова з іншомовним компонентом *супер-*, що визначає кількісний, вищий від звичайного, вияв чого-небудь; префікс *пере-*, який виражає вищу міру якості; зі знаком «-»: зменшено-пестливий суфікс *-еньк-*), синтаксичного (окличні речення), стилістичного (епітети, порівняння, метафори). Оцінка часто відображена градуйовано.

У зв'язку із функцією створення певного емоційного фону для реципієнтів репортажу важливу роль відведено експресивізації мовлення. Підсумовано, що підкатегорія експресивності може бути виражена різноманітними лінгвальними засобами (вигуками, окличними реченнями, риторичними окличними запитаннями, повторенням одних і тих же або однокореневих слів для підсилення сказаного, протяжною вимовою звуків у словах, обірваними реченнями), а будь-яка лінгвальна одиниця у футбольному контексті може експресивізуватися.

Основні положення розділу 3 апробовано в статтях «Text in the modern paradigm of scientific knowledge: categorization and pragmatics» [Struhanets 2023], «Спектр текстових категорій у футбольному телерепортажі» [Струганець 2023₃], «Оцінка як лінгвофілософська категорія (на матеріалі футбольного телерепортажу)» [Струганець 2021₁].

РОЗДІЛ 4. ЛЕКСИЧНІ НОМІНАЦІЇ І ТЕКСТОВІ СТРУКТУРИ ЯК ЕКСПЛІКАНТИ ОБРАЗНОСТІ

4.1. Метафоричні конструкції

Потужним механізмом вираження інтенцій футбольного журналіста слугує метафора. Незважаючи на те, що метафора як прийом творення тексту давно перебуває в центрі уваги науковців, функційний потенціал цього засобу у футбольному телерепортажі ще не досліджено.

Метафора здебільшого потрактована як семантичний процес, під час якого форма мовної одиниці переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі подібності між цими об'єктами. «Метафору називають вторинною номінацією, переносним слововживанням, що (як і художній засіб) є перенесенням за схожістю чи суміжністю, при якому два поняття, часто кардинально відмінні за походженням чи призначенням, ототожнюються на основі бодай однієї якості, зазвичай спільної для обох. Вторинна номінація ґрунтується на асоціативному характері людського мислення, що дає змогу проводити аналогії між різними поняттями» [Кондратів 2018, с. 40].

Н. Бойко досліджувала метафору в руслі української експресивної лексики. Вона вважає, що експресивна метафоризація ґрунтується на суб'єктивних чинниках, які формують образно-емотивні та образно-оцінні смисли, що впливають на почуттєву сферу реципієнта [Бойко 2005, с. 191]. Ця теорія, безсумнівно, знаходить своє практичне втілення у мові прямого футбольного телерепортажу, оскільки метафора тут функціонує за таким же принципом, що і в мові художніх текстів.

Виокремимо монографії Л. Кравець [Кравець 2012] і Т. Єщенко [Єщенко 2018] із цього питання. Л. Кравець розглянула українську поетичну метафору в руслі концепції метафоричного динамізму, проаналізувала

метафоричний світ поетичних творів української літератури ХХ ст. У науковій праці Т. Єщенко здійснено комплексний аналіз метафори українських поетів 90-х років ХХ ст. в антропоцентричному, лінгво-персонологічному й комунікативно-прагматичному вимірах.

Учені-когнітологи стверджують, що метафора – це лінгвальне явище, яке має когнітивне підґрунтя і є використанням мовного знака однієї концептуальної сфери на позначення складника іншої, яке зумовлене асоціаціями за подібністю чи контрастністю [Кравець 2012, с. 32]. Метафора також є найпродуктивнішим креативним засобом збагачення мови, виявом мовної економії, семіотичною закономірністю, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, схожої до неї за якимось аспектом.

Загалом українські і зарубіжні науковці розглядають генезу метафори, комунікативно-функціональну, текстотвірну і прагматичну значущість у діяльнісно-мовленнєвих процесах; особливості функціонування в різних стилях і жанрах мовлення; індивідуально-авторські метафоричні утворення; метафору в терміносистемах; узуальні метафори; місце метафори у створенні мовної картини світу; поетичні метафори і способи їх перекладу; метафору як репрезентанта текстових категорій; явище метафоризації у психолінгвістичному та семіотичному аспектах [Єщенко 2018, с. 15-16].

Метафоричні конструкції є домінантною особливістю футбольного телерепортажу в прямому ефірі. Задіяний коментатором метафоричний образ завжди має інтенціональне підґрунтя: передати вирування емоцій під час футбольної гри, як-от: *Відчувається нерв цього матчу* (ТРК «Україна», 21.11.17, 22:23); *Як зараз трусяться колінка у футболістів «Манчестер Сіті»* (ТК «Футбол 1», 04.04.18, 22:24); *Завелись, закипіли трибуни Вемблі* (ТК «Футбол 1», 10.02.18, 15:40). Напруга, яка відчувається в грі, асоціюється з вогнем, пожежею: *В штрафному майданчику Тулузи була справжня*

пожежа (MG3, 26.10.23, 20.14); *Лассана Кулібалі випалює буквально центр поля* (MG2, 22.04.23, 22:37).

За О. Федик, метафора виникає на основі слів, які називають реальні речі, предмети, явища тощо, однак суть їх у тому, що ці найменування сполучаються між собою так, що не виникає ніяких зв'язків або ж дуже глибинні зв'язки, які не помітні внаслідок пізнавальних процесів. Результатом таких метафоричних зв'язків може бути метафоричний образ – нове уявлення, що не має відповідника, яке одночасно репрезентує і відображуване, і відображувальне. Також особливістю є те, що метафоричний образ не має повторення, оскільки існує лише в контексті [Федик 2000, с. 222]. Асоціації за подібністю, на яких ґрунтується метафоричне перенесення, можуть стосуватися різних ознак. У футбольному телерепортажі переважають метафоричні перенесення за такими параметрами дії:

- інтенсивністю дії: «безліч гравців готові підтримати атакувальні дії команди» (*Там одразу декілька футболістів «Ювентуса» відгукувалися на цей пас* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:58); «футболіст має змогу відзначитися в матчі, забивши гол уже втомленому суперникові» (*Він також може взяти участь у святі під назвою «Ювентус» – «Реал»* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 23:13); «команда докладає значних зусиль задля збереження переваги над суперником» (*Поки що «Ювентус» намагається тиснути* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:00);

- спритністю дії: «футболіст записав на свій рахунок ще один забитий м'яч» (*Не гріх повторитися, коли Агуеро ще одним автографом відзначився у воротах Лестера* (ТК «Футбол 2», 10.02.18, 21:00); «універсальний футболіст, що може зіграти на будь-якій позиції» (*Так, Начо може затулити собою будь-яку позицію в обороні* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:14);

- швидкістю дії: «футболіст біжить на великій швидкості» (*Іскри з-під шинів, трава розлітається, так починає свій слалом Дуглас Коста* (ТК «Футбол 1», 13.02.18, 22:12); «команда змушена демонструвати більш атаквальний футбол» (*Потрібно нестися на повних вітрилах уперед* (ТК «Футбол 1», 23.03.18, 23:00);

- обережністю дії: «футболісти обережно проводять гру із розрахунком на контрдії суперників» (*Команди грають із острахом* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:03).

В остатті десятиліття зросла увага науковців до метафоричного моделювання [Стретович 2017; Кравець 2020; Кравець 2022₂; Мандич 2018; Мандич 2021]. На основі джерельного матеріалу виокремлено такі моделі метафор у футбольному медійному тексті:

- **«футбол – предмет»:** *Чимало з них зараз є вже кістяком для власне збірної Еквадору* (СК, 20.11.22, 19:33); *Повторюся, що «Брайтон» якраз дуже добре сканує південноамериканський ринок, і саме там віднайшли багатьох талантів, і серед них, звичайно, один з найбільших діамантів – це Мейсес Кейседу* (СК, 20.11.22, 19:35); *Ось це перевага в індивідуальній майстерності, це те, в горнило чого намагався притягнути цей поєдинок Альфаро...* (СК, 20.11.22, 19:47); *Нападник португальського «Порто» знаходить шпарину в штрафному майданчику Англії* (MG1, 21.11.22, 16:35); *Не було шансів догнати цей реактивний сенегальський літак* (про швидкісного гравця із Сенегалу) (ТК «Футбол 2», 24.04.18, 22:14); *Всі передбачали скучну гру, тони тактичного металобрухту* (про нецікаву для споглядання глядачами футбольну гру) (ТК «Футбол 1», 13.02.18, 21:56); *Зараз чисто своєю футбольною ключкою відібрав він у Міллера м'яч* (нога футболіста при незграбно зіграному епізоді) (ТК «Футбол 1», 04.04.18, 22:16); *Обмінюються зараз команди швидкісними уколами* (швидкі атаки зі сторони двох команд) (ТК «Футбол 1», 23.03.18, 22:00);

- **«футбол – людина»:** *Ще один стандарт для збірної Еквадору, яка притиснула суперника до власних воріт* (СК, 20.11.22, 18:13); *Зачепив голкіпер Енера Валенсію, який вискакував один на один* (СК, 20.11.22, 18:16); *Ашїб записує до свого пасиву жовту картку* (СК, 20.11.22, 18:19); *Проблема Катару – те, що в перехідних фазах нічого не в'яжеться в команді Фелікса Санчеса* (СК, 20.11.22, 18:25); *Зараз уже Еквадору немає ніякого сенсу лізти на ворота, є можливість спокійно пограти в цих ситуативних квадратах, потягати суперника, змусити його рухатися без м'яча, розбивати його компактність, з якою намагається катарська команда постійно грати* (СК, 20.11.22, 18:30); *Сьогодні Алї промовчав* (СК, 20.11.22, 19:38);

- **«футбол – відчуття»:** *Взагалі, дуже хороше покоління зараз в еквадорського футболу, приперчене ось цими ветеранами, на кшталт Енера Валенсії* (СК, 20.11.22, 19:32); *Пам'ятаємо ми попередню комбінацію збірної Нідерландів, тоді коли також був простріл гострий без удару* (MG1, 21.11.22, 18:17); *Атакує дуже гостро Манчестер* (SS, 25.11.23, 15:52); *Ну а ми ще раз можемо насолоджуватись і насолоджуватись ось цією стравою, цим шедевром кулінарним від шефа Кіліана Мбане* (MG2, 18.11.23, 23:26); *Дуже агресивно півзахисники збірної Франції зустрічали грецького гравця* (MG1, 21.11.23, 22:06);

- **«футбол – суспільство»:** *Мінімальна кількість часу буде у Фелікса Санчеса задля того, щоб ну хоча б якось реанімувати свою команду, яка мертвою є у сьогоднішньому поєдинку і, відверто кажучи, неочікувано слабо виглядає* (СК, 20.11.22, 19:45); *Удар-дефіс-простріл від Роджері, і ледь не встромив свою ногу Джанлука Скамака* (MG1, 04.11.23, 19:20); *Подивіться, як багато футболістів Нідерландів у власній карній зоні готові до кросів, готові чи до навісів, чи до прострілів низом* (MG1, 21.11.22, 18:19); *Які ж вони молодці, як же вони вилетіли у контратаку!* (MG1, 21.11.22, 18:20); *І зверніть увагу, ...яка обмежена кількість ресурсів у них задіяна* (MG1, 26.11.22, 21:16); *Ось він перший сейв від справжнього*

маестро (MG2, 22.04.23, 16:27); *Що за нас Тоні Кроса! Геній!* (MG1, 11.11.23, 22:02); *Зараз ідеальний більярдний удар під дальню стійку вдається нападнику Мілана, який не так давно продовжив контракт зі своєю командою* (MG2, 18.11.23, 23:20);

- **«футбол – природа»:** *Це космос-поєдинок, і це лише його старт* (MG1, 21.02.23, 22:39); *У цьому космічному футболі Барселона веде в рахунку* (MG1, 28.10.23, 18:04); *Все ж, позиція неприродна для нього* (MG1, 29.10.23, 19:04); *Називають його легенями мадридського «Реалу», так багато він дихає, рухається на полі. Окрім того, його прізвисько – «ель пахаро», тобто пташка, він наче полетів щойно на ворота «Барселони»* (MG1, 28.10.23, 18:51); *...І чий хижацький інстинкт зараз переможе?* (MG1, 22.11.22, 19:15); *Розкочують футболісти Дідьє Дешама м'яч навколо штрафної, вичікують свій момент, як хижак, який зачаївся і готовий приспати пильність своєї жертви* (MG2, 18.11.23, 23:28).

Одним із невеликих мінусів надмірного використання спортивним журналістом метафор може бути те, що мовець, який не є футбольним фанатом і далекий від усіх тонкощів гри, не завжди може адекватно сприйняти таку інформацію, як-от у контекстах: *не грати від ножа* означає пасивну стратегію гри команди (*Не грає Наполі від ножа* (ТРК «Україна», 21.11.17, 22:24); *пити чай* виступає антонімом до узуального загальноживаного значення – «гравці не встигали за діями своїх візаві» (*Мустафі, Чемберс і Холдінг пили чай в той час, коли Маркус Алонсо забивав гол* (ТК «Футбол 2», 03.01.18, 23:27); *посипатися* – «характеристика поганої психологічної кондиції команди, що спричиняє велику ймовірність пропуску гола» (*Наполі не те, щоб посипався, але почав втрачати очки, і «Юве» цим скористався* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:53); *віддати пас у п'ятку* – «неточно виконати пас», футб. жарг. «у недодачу» (*Відав пас у п'ятку бразильцю Дугласу Кості* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:09); *не вгадати із шипами* – «гравець неправильно дібрав футбольне взуття

відповідно до погоди» (*Можливо, не вгадав із шипами* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:12); *увімкнутися* – «періодично проводити активні командні дії» (*«Ювентус» десь вмикався* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:50); *м'яч зрізався* – «м'яч унаслідок удару полетів не за запланованою траєкторією» (*Зрізався м'яч зараз із ноги у Пабло Асамоа* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 23:03).

Ще однією специфічною рисою функціонування метафори у футбольному репортажі є те, що згрубілі за прямим лексичним значенням слова зазнають семантичних і стилістичних модифікацій: *обкрадати, боротися, гризтися, кусатися, грабувати, видряпувати* – «відбирати м'яч у суперника, що втратив пильність» (*Обамеянг обікрав Сона і вибив м'яч в аут* (ТК «Футбол 1», 10.02.18, 15:08); *А тут боротися, гризтися, кусатися за цей м'яч* (ТК «Футбол 2», 28.03.18, 23:58); *Салаха сьогодні грабують на рівному місці* (ТК «Футбол 1», 10.03.18, 15:17); *Ігуаїн м'яч видряпав* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:06); *захлинутись* – «не дійти до свого логічного завершення» (*Не вийшло прокинути на хід, як наслідок – захлинулась атака Тотенхема* (ТК «Футбол 1», 10.02.18, 15:54); *нишпорити* – «періодично з'являтися на певній частині поля» (*Дуглас Коста нишпорить по всьому периметрі поля* (ТК «Футбол 1», 13.02.18, 22:21); *перекушувати* – «зупиняти потенційно небезпечний пас чи удар суперника» (*Зараз Маркільйос перекушує атаку Мадридського Реалу* (ТК «Футбол 1», 14.02.18, 22:14); *отримати удар «під дих»* – серія негативних для команди чинників (*Зараз серйозний «удар під дих» отримала команда Пепе Гвардіоли* (ТК «Футбол 1», 04.04.18, 22:10).

За стилістичною характеристикою метафори поділяються на індивідуально-авторські та загальнономовні. Як зазначає Т. Єщенко, «авторські метафори як засоби компресії інформації здійснюють комплексний вплив (доцільний, недоцільний; ефективний, неефективний) на адресата. При цьому відбувається перехід з рівня значення на рівень прагматичного смислу. Адже

вони позбавлені автоматизму, вперше витворені... і ще не відомі узуальній системі, мають лексико-семантичні відношення, які тільки-но сформувалися» (Єщенко, 2018, с. 35). До розряду індивідуально-авторських належать метафоричні конструкції з таким значенням: «команда демонструє чудову швидкість на полі» (*Ліверпуль* – це насамперед *хуртовинна командна швидкість* (ТК «Футбол 1», 07.10.18, 18:57); «гравець не дістався до м'яча» (*Толян думав, що розрахував траєкторію, але в результаті лише понюхав м'яча* (ТК «Футбол 2», 15.02.18, 21:13); «швидко забитий м'яч повернув команді шанси на перемогу» (*Запалив свічку надії* в серцях футболістів (ТК «Футбол 1», 07.05.19, 23:58).

Частотніші ж, звісно, загальномовні метафори, у яких поєднується узуальне значення із футбольною семантикою. Їхнє семантичне наповнення доволі легко встановити з контексту: *розкльовувати оборону* – «одна із команд намагається зламати захисні редути свого суперника» (*Сороки починають нахабніти і розкльовують оборону суперника* (ТК «Футбол 1», 16.12.17, 18:38); *не витягнути із воріт* – «гол був забитий без жодних шансів для голкіпера врятувати ситуацію» (*Такі м'ячі не витягнеш із воріт* (ТК «Футбол 2», 03.01.18, 23:06); *бити по шансах* – «команда втрачає будь-які можливості грати в турнірі надалі» (*У випадку поразки, Арсенал суттєво б'є по своїх шансах грати у Лізі чемпіонів у наступному сезоні* (ТК «Футбол 1», 10.02.18, 14:50); *повністю нейтралізувати* – «не дав можливості супернику провести результативні дії» (*Поки що Мустафі повністю нейтралізував Кейна* (ТК «Футбол 1», 10.02.18, 15:15); *викурити зі штрафного майданчика* – «відтіснити гравця за межі свого штрафного майданчика» (*Еріксена викурили бянконері з власного штрафного майданчика* (ТК «Футбол 1», 13.02.18, 22:01); *прорізаються моменти* – у футбольного клубу з'являються моменти для забиття гола (*Прорізаються деякі моменти у Тотенхемі, погодьтеся* (ТК «Футбол 1», 13.02.18, 22:15); *купити арбітра* – змусити

арбітра повірити у порушення правил (*Кевін Тріп'є зараз, як то кажуть, купив Шимона Марциняка* (ТК «Футбол 2», 07.03.18, 22:20).

Отже, метафоричні конструкції в сучасному футбольному телерепортажі акцентують увагу вболівальників на концептуальних і найдрібніших деталях / моментах гри, додають мові коментатора динаміки та експресії [Струганець 2019₁]. Метафоричні перенесення за подібністю «стають причиною творення додаткових лексико-семантичних варіантів слів і, як наслідок, полісемії» [Мандич 2018, с. 591].

Функційний потенціал метафори детермінований конкретним прагматичним спрямуванням кожної ситуації під час футбольного матчу. Метафоричні конструкції спродуковані передусім для впливу на емоційну сферу глядача-вболівальника. Загалом спостерігаємо, що в репортажі під час прямої трансляції матчів лексика набуває додаткових смислових значень, стає пазлом образної картини літературної мови.

4.2. Епітети

Частотним образним засобом щодо загальної кількості використання у прямому мовленні спортивного репортажу можна вважати епітет. Природа епітетів цікавила ще античних мислителів. Ці «прикрашальні слова», за Аристотелем, допомагають виокремити певне явище з-поміж інших, точніше передати думку, красномовно змалювати життєву картину, надають мовленню образності, емоційності, виразності. Як опорний конструктивний елемент репортажу, епітети можуть створювати чи увиразнювати загальне тло вислову, конкретизувати авторське бачення просторових реалій, виступати разом з іншими зображальними засобами важливим засобом суб'єктивізації зображених подій. У сучасній лінгвістиці немає узгодженого визначення епітета, його призначення в мові. Це спричинено складністю, багатоаспектністю самого поняття. Полісемантичність переважної більшості

означень дає змогу їм сполучатися з багатьма лексемами, різними за значенням; тим самим звуковим та морфологічним складом передавати безпосередні, об'єктивні ознаки предметів, і вільно характеризувати предмет на основі метафоричного перенесення ознаки (за подібністю кольору, форми, призначення тощо).

В уже класичних працях таких українських лінгвістів, як О. Потебня [Потебня 1985], Л. Булаховський [Булаховський 1955], С. Єрмоленко [Єрмоленко 1999], Л. Мацько [Мацько, Сидоренко, Мацько 2003], В. Кононенко [Кононенко 2021], А. Мойсієнко [Мойсієнко 2006], увиразнена семантико-стилістична своєрідність епітетів. Більшість дослідників визначають епітет як художнє означення, акцентуючи увагу на його образно-естетичній функції. Автори словника лінгвістичних термінів Д. Ганич, І. Олійник подають таке визначення: «Епітет – один із основних тропів, художнє образне означення, що підкреслює характерну рису, визначальну якість предмета, поняття, дії. Найчастіше епітетами виступають означення-прикметники, у широкому розумінні епітетами називають іменники-прикладки, а також прислівники, які метафорично пояснюють дієслово» [Ганич, Олійник 1985, с. 76]. На думку авторів словника епітетів української мови (С. Бибик, С. Єрмоленко, Л. Пустовіт), епітет – це «будь-яке художнє означення, призначення якого, як свідчить його етимологічне походження, виявляється в тому, щоб надати предмету поетичності та живопису, тобто визначити індивідуальну якість предмета, яка належить лише йому одному і не переноситься на інші предмети. Серед усієї різноманітності тропів української мови епітет відзначається тим, що виявляє неосяжні можливості мови у сполучуваності, поєднанні слів» [Бибик, Єрмоленко, Пустовіт 1998, с. 1].

Епітет як словесний образний засіб увиразнює визначальні риси, характерні ознаки предмета, поняття. На думку А. Мойсієнка, «епітетне слово в аперцепційній системі..., як правило, має розглядатися у відношенні

до окремої (означуваної) лексичної одиниці, а також до загального текстового континууму [Мойсієнко 2006, с. 92]. За нашими спостереженнями, у футбольному телерепортажі епітети є засобом мовновиражальної експресії, а переважає в тексті сполучуваність прикметникових епітетів з іменниками. Схарактеризуємо епітетні конструкції за домінантними дистрибутами.

Епітети на позначення характеристики гравців, дій гравців.

Епітетна конструкція *швидкі ноги* увиразнює надзвичайну швидкість футболіста, здатного перегнати будь-якого суперника: *Дюмфріс на швидких ногах зараз наздоганяє суперника* (MG1, 21.11.22, 18:36). Словосполука *величезний корпус* акцентує увагу глядачів на солідних габаритах гравця: *Тут Дюмфріс ставить свій величезний корпус задля того, щоб м'яч до Гакпо дійшов* (MG1, 21.11.22, 18:18). Коли нападник команди перебуває у відмінній фізичній кондиції та демонструє чудову гру, журналіст використовує структуру *праймова форма*: *Коли Гарет Бейл був у своїй праймовій формі, коли виступав за мадридський «Реал», перед тим ще за «Тотенхем», то ми пригадуємо, наскільки він був швидким футболістом* (MG1, 21.11.22, 21:28). Є також епітетна реакція на невдалі дії футболіста: *малорезультативний нападник* – форвард, що «відзначається» вкрай рідко. Наприклад: *Виходить сьогодні у старті малорезультативний нападник у цьому сезоні і з першої ж своєї спроби забиває у ворота «Бетіса»* (MG1, 22.04.23, 15:05).

Епітети на позначення дій команд. Епітети на позначення дій команд виражають позитивний та негативний спектр оцінки дій цілого колективу в межах футбольного матчу. До позитивно конотованих можемо віднести такі епітетні конструкції: *фартовий «Реал»* (коментатор дивується неймовірному щастю однієї з команд): *Ну «Реал» фартовий просто, з двох метрів «Ліверпуль» не може забити* (MG1, 21.02.23, 22:26); *товстошкіра команда* (клуб, що може боротися до кінця, незважаючи на різні негаразди): *Це товстошкіра команда, це команда, яка може програти, може*

провалитися, але вона точно не руйнується психологічно – вона грає те, що може (MG1, 21.02.23, 22:40). До негативно оцінних відносимо *пихатий клуб* (футболісти цієї команди зверхньо ставляться до опонентів): *Дехто називає «Реал» пихатим клубом, але це не просто пиха, це впевненість* (MG1, 21.02.23, 22:41) [Струганець 2023₁].

Епітети на позначення дій арбітрів. Діяльність футбольних рефері є невід’ємною частиною процесу гри. Під час своєї роботи вони, як і футболісти, демонструють чудове розуміння футболу як виду спорту, а також допускають помилки та приймають неоднозначні рішення. Саме тому вони є об’єктом уваги й оцінки коментатора у формі епітетних конструкцій: *принципово-педантичний* (на думку журналіста, рефері судить з дотриманням усіх норм футбольних правил: *Ну дуже-дуже сьогодні принципово-педантичний Сампая – бразильський арбітр, все до міліметра вимірює, усім футболістам дає чіткі вказівки, як потрібно грати* (MG1, 21.11.22, 18:33); *точні годинники* (журналіст іронічно натякає на те, що в сьогоднішньому матчі судді ретельно стежать за ігровим часом, на відміну від попередньої гри): *За вчорашній день, що-що, а годинники точні видали арбітрам* (MG1, 22.11.22, 13:49).

Епітети, які характеризують матч, процес гри. У футбольних телерепортажах значну стилістичну роль виконують епітети на позначення яскравих моментів поєдинку. За їхньою допомогою розкривається авторське бачення конкретного моменту в усій його різноманітності, що створює незабутню атмосферу для глядачів: *Там мікроскопічний офсайд. І я переконаний, що у некомп’ютеризованому футболі той офсайд ніхто б не помітив* (СК, 20.11.22, 18:20); *Чотиризуба атака Лестера завершилася голом* (ТК «Футбол 2», 18.03.18, 20:24); *Віктор Ваньяма – автор шедеврального голу в ворота «Ліверпуля» – виходить на поле* (ТК «Футбол 1», 10.02.18, 16:11). Загалом «абстрактна епітетна ознака при контекстуальному вживанні епітета поряд з означуваною лексемою стає

певним досвідом, що позначається на сприйнятті цілісного виразу, отримує конкретну денотативну спрямованість стосовного того чи того слова» [Мойсієнко 2006, с. 94].

У прямому футбольному репортажі домінують прикметникові та дієприкметникові епітети з граматичною функцією присубстантивного означення для характеристики гравців, команд, арбітрів, процесу гри, матчу:

- **прикметникові:**

безпорадний, старечий «Ювентус» – гравці футбольного клубу не можуть продемонструвати яскраву гру з огляду на свій поважний футбольний вік: *Безпорадний, старечий у першому таймі «Ювентус» трансформувалася у другому* (ТК «Футбол 2», 07.03.18, 22:20);

дзеркальний матч – футбольний поєдинок, що відбувається за схожим сценарієм для обох колективів: *Якийсь абсолютно дзеркальний матч* (ТК «Футбол 2», 11.04.18, 23:29);

диявольський Дібала – метафоричне перебільшення ознаки гравця, що перебуває у відмінній формі і становить загрозу для команди-суперника: *Диявольський Дібала повернувся і готовий розбивати Мадрид* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:50);

кволий удар – відверто слабкий удар по воротах, що не становить ніякої явної загрози супернику: *Якщо це удар, то якийсь дуже кволий* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:51);

колосальний шанс – надзвичайно небезпечний голевий момент: *Це колосальний шанс* (ТК «Футбол 2», 14.03.18, 22:24);

працьовиті хлопці – футболісти, які викладають усі сили на футбольному полі: *Йому подобаються працьовиті хлопці* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 21:54);

стара «Стара Сеньйора» – футболісти клубу «Ювентус», що перебувають у поганих кондиціях через зрілий футбольний вік: *«Стара Сеньйора», можливо, дійсно стара* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 23:21);

філігранний перехід – дуже відточений і чіткий перехід команди від атакувальних до захисних дій: *Такого **філігранного переходу** від оборони до атаки ми не бачимо* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:50);

якісне переведення – точний пас партнерові із команди: ***Якісне переведення** на Карвахалю* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:08);

- **дієприкметникові:**

виїзний «Реал» – клуб, що краще проводить ігри на гостьовому полі: ***Виїзний «Реал»** ми бачимо у матчах Ліги чемпіонів* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 23:03);

загартований арбітр – футбольний суддя, що провів чималу кількість матчів і знає всі тонкощі гри: *Джанет Чакир, безумовно, **загартований** в таких боях **арбітр*** (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:19);

заслужена «винагорода» – гравець був покараний арбітром за недотримання футбольних правил: *Він отримав за це **заслужену «винагороду»*** (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 23:07)\$

підігріта температура – велике емоційне напруження і очікування від матчу: *Вже **підігріта температура** цього поєдинку до максимуму* (ТК «Футбол 1», 13.02.18, 22:04);

протоптані стежки – тісна співпраця між двома футбольними клубами: *Між «Баварією» і «Ювентусом» дуже хороші, **протоптані стежки** в плані трансферів* (ТК «Футбол 1», 13.02.18, 22:28).

Частина епітетів має метафоричний характер, оскільки увиразнює певний бік особи, явища, предмета, процесу, переносючи на них нову якість з іншого об'єкта на підставі паралелізму: *швидкісні уколи реактивний сенегальський літак, **протоптані стежки** та ін.*

Серед нетипових епітетних конструкцій – багатокomпонентні іменникові, наприклад: *гол імені Кріштіано Роналдо* – гол, що був підготований і виконаний одним гравцем (*Був гол імені Кріштіано Роналдо на третій хвилині* (ТК «Футбол 2», 03.04.18, 22:26).

Менше епітетів, виражених якісно-означальними прислівниками з граматичною функцією придієслівного означення – обставини способу дії, як-от: *Повторюся, що тут вже питання просто престижу, питання такої психологічної подушки у вигляді забитого м'яча, яка дала б можливість, щоб кілька днів **поспати спокійно** перед наступним матчем* (СК, 20.11.22, 19:50); *Я, чесно кажучи, трошки здивований від того, як Сенегал сьогодні захищався **якісно*** (MG1, 21.11.22, 19:46); *Він сьогодні **супервпевнено грає**, в цій ситуації ще й не помилився* (MG1, 21.11.22, 19:50); *Це додатковий плюс для нього, **красивезно** з суперником **розібрався**, однак збірна Нідерландів все одно до чужих воріт дійти не змогла* (MG1, 21.11.22, 19:50); *Всі ми **прекрасно розуміємо**, що це абсолютно інша специфіка* (MG1, 21.11.22, 21:16); ***Огризається** «Штутгарт» **непогано** і хоче здобути свою дев'яту перемогу* (SS, 25.11.23, 20:09).

Отже, у футбольному репортажі епітети створюють образність, виділяють характерну рису або властивість предмета, явища, підкреслюють його індивідуальну ознаку, збагачують зміст висловлення. «Мовлення спортивних коментаторів є площиною, де відбувається семантичне зрушення, слово набуває образності, виконує стилістичні функції, вербалізує денотат з урахуванням особливостей мовомислення як самого мовця, так і тих, кому призначений текст» [Мандич 2020, с. 29]. Епітети вербалізують особливості мовомислення тележурналіста, відображають динаміку гри, слугують створенню інтерактиву з глядачами.

4.3. Порівняння

Футбольний телерепортаж як медійний жанр віддзеркалює події під час футбольного матчу. Тележурналіст передає напругу спортивного протистояння, оцінює гру команд, футболістів, вербалізує цікаву і потрібну інформацію про учасників матчу. Така низка завдань вимагає від журналіста

мовної майстерності, вміння добирати асціативно-образні засоби, зокрема порівняльні конструкції.

Мовностилістичний засіб порівняння розглядають «як вияв тропеїчної системи мови, що виникає в мовомисленні на ґрунті асоціативних уявлень й знаходить реалізацію в лексико-граматичних формах; його природу пояснювано через психосоматичні процеси зіставлення смислів за принципом схожості чи суміжності з посиленням на переносні, метафоризовані значення» [Кононенко 2021, с. 159].

За дефініцією Л. Мацько, О. Сидоренко, О. Мацько, порівняння – це тропеїчні фігури, у яких мовне зображення особи, предмета, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, що є органічно властивими для інших [Мацько, Сидоренко, Мацько 2003, с. 359]. В основу порівняння закладено логічні дії виокремлення найсуттєвішої риси описуваного через віднайдення того, для чого / кого ця риса є виразнішою, зіставлення з ним та опис. О. Селіванова трактує порівняння як стилістичну фігуру, представлену «різними синтаксичними конструкціями, що відображають когнітивну операцію поєднання двох предметів, явищ, ситуацій, ознак на підставі їхнього уподібнення, установлення аналогій між ними» [Селіванова 2010, с. 573]. Дослідниця зазначає, що культуролог Дж. Хайман висунув гіпотезу, згідно з якою граматична кодифікація порівняння відображає культуру, що характеризується індивідуалізмом і змагальністю, відсутність такої кодифікації – культуру відносно огалітарну [Селіванова 2010, с. 573]. Мовна комунікація у сфері футболу як виді спорту, що пронизаний духом змагання, безперечно, репрезентує змагальність мовними засобами.

На думку Ю. Маковецької-Гудзь, цей стилістичний засіб «характеризується антропоцентричністю, прагненням до зіставлення через оцінювання віддалених одне від одного явищ дійсності, зумовлених суб'єктивним досвідом автора» [Маковецька-Гудзь 2010, с. 13]. Уживання порівнянь у текстах телерепортажів умотивоване прагненням журналістів не

лише зіставити різні за своєю природою поняття, предмети, а, підкреслюючи якусь характерну рису, виявити своє бачення подій, які відбуваються на футбольному полі, оскільки порівняння – це не тільки акт думки, спрямований на ототожнення, але й мовна конструкція, яка увиразнює цей пізнавальний процес.

У нашому дослідженні послуговуємося вже ustalеною класифікацією складників порівняння:

- 1) суб'єкт порівняння (те, що порівнюють);
- 2) об'єкт порівняння (те, із чим порівнюють);
- 3) ознака, за якою один предмет (суб'єкт) порівнюється з іншим (об'єктом) [Мацько, Сидоренко, Мацько 2003, с. 359].

У футбольному телерепортажі суб'єктом порівняння може виступати цілий ряд предметів, осіб чи явищ, що прямо чи опосередковано пов'язані з футбольним матчем: гра, команда, футболіст, м'яч. Як зауважує А. Мойсієнко, «опорним словом у суб'єктній частині порівняння визначається характер співвіднесеності з корелятом-об'єктом» [Мойсієнко, 2006, с. 106].

Виокремимо домінантні моделі футбольних порівнянь:

- Модель «суб'єкт порівняння – це футбольна гра». Наприклад: *Це, до речі, неприємно, тому що швидкоплинний турнір і тут кожен поєдинок на вагу золота* (СК, 20.11.22, 18:31). Порівнюючи поєдинок із *золотом*, спортивний тележурналіст увиразнює значення матчу для двох команд.

- Модель «суб'єкт порівняння – це команда / команди». Наприклад: *Помітно, що команди бояться помилитися, ніби ось такі два відмінники сьогодні на футбольному полі* (MG1, 27.11.22, 21:32). Характеризувальна функція порівняння акцентує увагу на обережних діях команд.

- Модель «суб'єкт порівняння – це гравець». Наприклад: *Ван Дейк – це справді вождяк цієї збірної* (MG1, 21.11.22, 18:28). Порівняння футболіста з *вождяком* підкреслює авторитет гравця, можливість впливу на інших членів команди, важливість гравця для команди.

- Модель «суб'єкт порівняння – це м'яч»: Наприклад: *Я думаю, він (м'яч – П. С.) би якраз став, ну, принаймні, в локальному вимірі якоюсь рятівною паличкою для збірної Катару* (СК, 20.11.22, 19:30). Забитий м'яч, тобто гол, порівнюється з *рятівною паличкою*, оскільки збереже команду від поразки.

Найбільш оригінальними в телерепортажах видаються об'єкти порівняння, оскільки вони часто ґрунтуються не на загальномовній усталеній семантиці порівняння, а є індивідуально-авторськими, тобто експлікують образність. Наприклад: *Брейтвейт намагається, як яструб, кинутися на цю передачу* (MG1, 26.11.22, 19:07). Порівняння футболіста з *яструбом* позитивно оцінює, вербалізує максимально швидкі та точні дії футболіста.

Спостерігаємо й негативно оцінні конотації порівнянь, що вказують на недосконалість гри чи певну «відсталість» стану футболу в країні: *Чимось це нагадало такі архаїчні часи 60-х років, як, приміром, в радянському футболі* (СК, 20.11.22, 18:24).

У лінгвістиці наявні різні класифікації порівнянь. Більшість науковців опирається на класифікацію, побудовану на специфіці семантичних відношень між суб'єктом та об'єктом порівняння, на основі такої ознаки виокремлюють логічні й образні порівняння. «У зарубіжному мовознавстві для таких типів порівнянь існують терміни: істинні, риторичні (Ж. Дюбуа), буквальні, порівняння-уподібнення, порівняння-аналогії (А. Міллер)» [Маковецька-Гудзь 2010, с. 4]. В українському мовознавстві стало традиційним розмежування порівнянь на загальномовні та індивідуально-авторські (тобто художні, образні). Логічні загальномовні порівняння не окреслюють своєрідності ідіостилю мовця. Натомість художні не просто

номінують суб'єкта (він зазвичай відомий), скільки слугують для того, щоб глибше й емоційніше розкрити його сутність.

На загальномовній усталеній семантиці ґрунтується порівняння з об'єктом *тінь*. Творча інтерпретація порівняльної конструкції з відповідним об'єктом простежується в такому контексті: *Слідує, неначе тінь, Гальярдо за Ліонелем Мессі* (MG1, 26.11.22, 21:13).

Узуальним стало порівняння *як по нотах*, яке функціює в різних сферах, зокрема й у футбольній: *Було зіграно все прекрасно, як по нотах* (ТК «Футбол 2», 19.02.18, 19:12). У «Словнику української мови» у 20-ти томах *як (мов, ніби і т. ін.) по нотах* потрактовано таким чином: «легко, без ускладнень, як слід; ніби за наперед продуманою схемою» [СУМ-20]. Суголосні з позицією А. Мойсієнка, що «порівняння, вибудовані на ідіоматичній основі, відзначаються узагальнено-метафоричною значеннєвістю об'єктного компонента, яка, однак, набуває конкретизованої спрямованості у відношенні до суб'єкта» [Мойсієнко 2006, с. 107].

Семантику динаміки репрезентує порівняльна конструкція, побудована за асоціативним зв'язком «магніт притягує щось»: *Так, проти нього, неначе магнітом, одразу стягуються суперники і не дозволяють Мессі мати нагоду просунутися із м'ячем, озирнутися, підвести очі* (MG1, 26.11.22, 21:30).

Порівняльну функцію в зображенні конкретних дій гравців можуть виконувати об'єкти, які є носіями біблійної семантики: *Якщо дивитися на розвиток подій у сьогоднішньому поєдинку, я думаю, що тут нічия буде, як манна небесна* (СК, 20.11.22, 19:29). Очікування нічиєї як *манни небесної* увиразнює бажаність навіть непереможного фіналу гри.

Частотніше вербально репрезентовані порівняння з об'єктами, що номінують статусну чи позиційну роль людини (переважно гравця команди): *дід, ветеран, сенатор* та ін.: *Це Жорді Альба – один із ветеранів, з сенаторів, як називають у Іспанії часто футболістів вікових* (MG1,

27.11.22, 21:21); *Це те, щоб 39-річний дід грав ногами* (MG1, 21.11.22, 19:49).

Один предмет (суб'єкт) порівнюється з іншим (об'єктом) у футбольному телерепортажі за такими ознаками:

- швидкістю, напрямом руху гравців: *А Еквадор куражиться, Еквадор просто ганяє свого суперника, як білку в колесі, і, по суті, просто дограє цей поєдинок* (СК, 20.11.22, 19:58);

- якістю і точністю дій гравця: *Дійсно, неначе хтось із джойстиком віддавав цю передачу, граючи у «FIFA»* (MG1, 27.11.22, 18:48).

А. Мойсієнко стверджує: «Лексико-семантичні характеристики як окремих компонентів, так і всього порівняння творять аперцепційну мережу взаємозв'язку з відповідними лексичними одиницями тексту. Сприйняття останніх на основі порівняльного образу, лексико-семантичних компонентів порівняльної структури передбачає динамічне освоєння реципієнтом певної тематико-композиційної лінії, певної образної ідеї; відбувається своєрідна ідентифікація частин «розщепленого» порівняння, у зв'язку з чим ця ідея (разом із першообразом порівняння) отримує глибше осмислення (чи переосмислення)» [Мойсієнко 2006, с. 114]. Розглянемо образні ідеї у футбольному репортажі:

- критика гравця, оскільки той завдав слабого удару по м'ячу: *Погладив, як дівчинка кошеня* (ТК «Футбол 2», 6.12.17, 22:31);

- порівняння футболіста з танком через його фізичні (зокрема вагові) та ігрові кондиції (загалом це позитивна оцінка): *Справжній танк у центрі поля в Тотенхем – Віктор Ваньяма* (ТК «Футбол 1», 10.02.18, 16:12);

- готовність команди протистояти до останнього, що і заслуговує на повагу: *Моментами показали, що готові жалити, як бджола* (ТК «Футбол 1», 14.02.18, 22:05);

- порівняння контролю м'яча для конкретного гравця із життєво важливим фактором, без якого не можливе існування: *Для Салаха це ігровий кисень, без якого він буде мертвим на полі* (ТК «Футбол 1», 04.04.18, 22:08);
- міжгалузеве порівняння з баскетболом на позначення відмінно виконаної дії: *Зараз футбольний слемшот виконав гравець «Ман. Сіті»* (ТК «Футбол 2», 10.04.18, 23:12);
- міжгалузеве порівняння із більярдом, коли футболіст виконав дуже точний удар: *Забив своячка у кут Едерсона, як вправний більярдист* (ТК «Футбол 2», 10.04.18, 23:19);
- гравець опинився в оточенні футболістів чужої команди, проте не втратив контролю над ситуацією: *На нього налітають, немов шуліки, з п'ятьох сторін* (ТК «Футбол 2», 11.04.18, 23:04);
- команда виглядає безсилою протиставити що-небудь своїм суперникам: *Зараз «Рома», як риба, викинута на берег, яка ковтає відкритим ротом повітря і не може себе знайти* (ТК «Футбол 2», 24.04.18, 22:17);
- футболіст уміло симулює порушення правил (похвала): *Намалював, як Пікассо* (ТК «Футбол 2», 24.11.18, 18:13);
- порівняння тренера з диригентом на позначення відмінного контролю над діями команди на полі: *Андрій Шевченко зараз як диригент, не сідає, керуючи грою* (ТК «Футбол 2», 09.09.18, 17:49) [Струганець 2023₂].

Порівняльні конструкції можуть мати різне граматичне вираження. А. П. Загнітко зазначає, що наявні «три типи структур порівнянь»:

- 1) сполучникові структури порівнянь зі сполучниками типу *мов, немов, наче, неначе, як, ніби, ніби-то, мов, мовби...*;
- 2) безсполучникові структури порівнянь: *нагадував (когось, щось), був подібний, скидався (на когось, щось)* і под. ..., сюди ж належить орудний порівняння...;

3) структури з порівняльно-модальними частками типу *що, що за* (*Що за дівчина!* (Г. Косинка). Інколи такі частки мають навантаження засобів стилізації оповіді (*яко, гейби* і под.)» [Загнітко 2020, с. 574].

Л. Мацько, О. Сидоренко, О. Мацько наводять детальнішу класифікацію граматичного вираження порівняння, на яку опираємося в дослідженні:

1) порівняльний зворот (непоширений і поширений) зі сполучниками *як, мов, наче, неначе, начебто, ніби, нібито, немовби, немовбито*;

2) форма орудного відмінка;

3) підрядне речення;

4) конструкції з формами ступенів порівняння прислівників і прикметників: *кращий, ніж...; вищий, ніж...;*

5) описові порівняння;

6) речення порівняльної структури, в яких об'єкт порівняння охоплює всю предикативну частину;

7) порівняльно-приєднувальні конструкції, побудовані за принципом образної аналогії [Мацько, Сидоренко, Мацько 2003, с. 360-362].

Футбольний телерепортаж містить у складі компаративних конструкцій і формалізовані показники порівняння – сполучники. Наявні й безсполучникові порівняльні конструкції. До найпоширеніших груп сполучникових порівняльних зворотів належать такі, а саме:

- порівняння зі сполучником *як*: *«Ліверпуль» насів, як бджоли на мед* (ТК «Футбол 2», 24.04.18, 22:23); *Намалював, як Пікассо* (ТК «Футбол 2», 24.11.18, 18:13);

- порівняння зі сполучником *наче*: *Наче удав, затискають у свої смертельні кільця. Так грають футболісти Манчестер Сіті* (ТК «Футбол 1», 08.12.18, 20:13).

Конструкцію, у якій об'єкт порівняння складає предикативну частину, ілюструє такий приклад: *«Альбісесте» зараз як ведмідь, якого вжалила*

бджола, і вони розлютились (MG1, 26.11.22, 21:46). До того ж – підрядне речення підсилює ознаку самого порівняння.

Безполучникові форми порівнянь також наявні в мові прямого футбольного телерепортажу. Зафіксовано порівняння-прикладки, як-от: *Гільєрмо Очоа – воротар-павук – проти форварда, теж павука-хижака, і чий хижацький інстинкт зараз переможе?* (MG1, 22.11.22, 19:15). Наявні порівняння у формі орудного відмінка: *М'яч жабенятком проскакав у штрафний майданчик* (ТК «Футбол 1», 19.01.18, 14:30); *Я думаю, він (м'яч – П. С.) би якраз став, ну, принаймні, в локальному вимірі, якоюсь рятівною паличкою для збірної Катару* (СК, 20.11.22, 19:30). У таких порівняльних конструкціях ступінь злиття сем суб'єкта й об'єкта порівняння найвищий, тому такі синтаксичні структури фразеологізуються, як-от вислів *стати рятівною паличкою*. Тому назване порівняння можна віднести до розряду загальнономовних.

До розряду описових порівнянь належить така конструкція: *Для Салаха це ігровий кисень, без якого він буде мертвим на полі* (ТК «Футбол 1», 04.04.18, 22:08). Контекстуально зрозуміло, що контроль над м'ячем порівнюється з *ігровим киснем*, а підрядна конструкція підвищує градус осмислення важливості такого виду дій на полі.

В. Кононенко вважає, що семантичне навантаження порівняння як категорії мовомислення дуже вагоме, що «у багатьох дискурсах воно перебирає на себе функцію провідної смислотвірної одиниці з широкими повноваженнями оцінності, експресії. За таких мовностилістичних умов порівняння стає ключовим компонентом у творенні загального смислу фрагмента тексту» [Кононенко 2021, с. 163]. За нашими спостереженнями, таку функцію виконує порівняння й у мові футболу.

Отже, порівняння як характерні ознаки мови прямого футбольного телерепортажу, з одного боку, вербалізують особливості мовомислення коментатора, а з іншого – є засобом інтерактивного зображення гри на

футбольному полі. Порівняння як троп увиразнює мову футболу, слугує формуванню образності, вираженню експресивності, значно розширює палітру мовних засобів телерепортажу.

Висновки до розділу 4

У пошуках мовленнєвої експресії спортивні коментатори вдаються до оригінального, незвичного вираження думки та створення образів. Використання образних засобів (метафор, епітетів, порівнянь) є показником інтелектуальної динаміки мови футбольного репортажу, що не тільки експлікує результати образного пізнання дійсності, а й впливає на об'єктивне пізнання дійсності аудиторією. У комунікативній лінгвістиці образні засоби кваліфікуються як спосіб оптимізації інтерактивності комунікантів, засіб комунікативного впливу. Саме ця функція є важливою для творення мови прямого ефіру.

Метафоричні конструкції в сучасному футбольному медійному тексті акцентують увагу вболівальників на концептуальних і найдрібніших деталях / моментах гри, додають мові коментатора динаміки та експресії. Функційний потенціал метафори детермінований конкретним прагматичним спрямуванням кожної ситуації під час футбольного матчу. У прямому футбольному телерепортажі домінують такі моделі метафор: «футбол – предмет», «футбол – людина», «футбол – відчуття», «футбол – суспільство», «футбол – природа».

Експліцитну функцію у футбольному телерепортажі виконують епітети, які в мові преси підкреслюють якість, властивість, увиразнюють позитивно-оцінні або негативно-оцінні характеристики осіб, явищ. Частина епітетів має метафоричний характер, оскільки увиразнює певну ознаку особи, явища, предмета, процесу, переносячи на них нову якість з іншого об'єкта на підставі паралелізму.

Оцінні функції щодо гри команди чи окремих футболістів реалізують порівняння. Такі стилістичні фігури мови підкреслюють характеристику особи, предмета, явища чи дії через найтипівіші ознаки, які органічно властиві іншим і відповідають сучасному мовомисленню людини.

Загалом у мові футболу репертуар позитивно оцінних виражальних засобів є більшим, ніж негативно оцінних.

Основні положення розділу 4 апробовано в статтях «Метафора у футбольному телерепортажі» [Струганець 2019₂], «Епітетні конструкції у футбольному телерепортажі» [Струганець 2023₁], «Порівняння у прямому футбольному репортажі» [Струганець 2023₂].

ВИСНОВКИ

Футбольний прямий телерепортаж – це текст як процес і продукт усного мовлення, що адресований багатомільйонній аудиторії вболівальників гри. Глядачі матчу декодують текст, створений репортером, із урахуванням побаченого на футбольному полі під час прямої трансляції матчу.

Дослідження футбольного телерепортажу здійснено в оновленій парадигмі гуманітарного знання (на помежовій зоні лінгвістики тексту, лексикології, термінознавства, граматики, лінгвостилістики, медіалінгвістики, прагматики) шляхом міжрівневого аналізу мовних явищ, зокрема через два типи ключових мовних одиниць – лексичних номінацій і текстових структур. Різномірному аналізу мовного матеріалу слугують різні типи контекстів: лексичний, морфологічний, синтаксичний, стилістичний, стильовий. Генерування тексту футбольного телерепортажу детерміноване прагматичною спрямованістю цього жанру. Саме прагматика лежить в основі вибору лексичних одиниць, побудови речень та утворення текстів.

Визначено, що до домінантних лексичних номінацій належать футбольні терміни, лексика з семою «дія», емоційна лексика, питомі та іншомовні лексичні ресурси, фразеологізми, субстандартна лексика.

Увиразнено, що диференційною рисою футбольного телерепортажу є значна частка термінних одиниць – словесних знаків різної номінативної природи. Термінну лексику, яку використовують журналісти під час трансляції матчу на позначення предметів і понять галузі футболу, за ступенем спеціалізації семантики розподілено на загальноспортивні терміни, міжгалузеві спортивні терміни і власне футбольні терміни.

Високе функційне навантаження у футбольному репортажі виконує лексика із семою «дія», яка номінує різні процеси під час гри, зокрема діаметрально протилежні дії – атаки та захисту: 1) дієслова з ознакою

розподілу в часі: а) власне фазові значення роду дієслівної дії з семантикою початку дії (починальний / інгресивний, початково-результативний роди дієслівної дії); б) зі значенням результату / закінчення дії (загальнорезультативний рід дієслівної дії); 2) дієслова зі значенням інтенсивності: а) роди дієслівної дії великої інтенсивності (ускладнено-інтенсивний); б) роди дієслівної дії зниженої інтенсивності (процесно-супровідний, процесно-пом'якшувальний); 3) дієслова зі значенням кратності: із семантикою одноразового вияву дії (одноразовий / однократний рід дієслівної дії, рід миттєвої дієслівної дії); 4) дієслова, орієнтовані на іншу дію (вторинна / повторна дія, додаткова дія, заперечення дії, порівняння з іншою дією); 5) дієслова фазово-інтенсивного роду дієслівної дії: а) великої інтенсивності (сумарний / кумулятивний, дистрибутивний, понаднормативно-тривалий роди дієслівної дії); б) починально-інтенсивний рід дієслівної дії (аугментативний рід дієслівної дії); в) рід дієслівної дії зі значенням зниженої інтенсивності (атенуативний); б) дієслова інтенсивно-кратного роду дієслівної дії.

Емоційна лексика різної частиномовної належності як посередник між денотативним світом і внутрішнім світом особистості коментатора у футбольному телерепортажі слугує характеристиці футболістів, вболівальників. Виявлено розгалужені синонімічні відношення: *гіркота*, *біль*, *розпач*; антонімічні пари: *радість* – *сум*, *спокійно* – *нервово*. Переважають експліканти негативних емоцій.

У футбольному телерепортажі активно функціують іншомовізми, з-поміж яких домінують англізми. Процес входження неіншомовізмів, запозичених з англійської мови, не припиняється. Постає проблема паритетного співвідношення в сучасній футбольній комунікації питомої та запозиченої лексики.

Поширеними прецедентними висловами у футбольному телерепортажі є фразеологізми (фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності,

фразеологічні сполучення). Функціують давно усталені і ще не кодифіковані фразеологізми, наприклад, запозичені з релігійної сфери (*покласти на вівтар*). Більшість фразеологізмів ужито в незміненому фразеологічному значенні і типовій формі, але частина узуальних фразеологізмів у футбольному контексті має видозмінену семантику, трансформовану форму.

Футбольний телерепортаж відбиває живомовні тенденції, зокрема актуалізацію субстандартної лексики, яка номінує та оцінює організаційно-тактичні дії, фізичні дії на полі, дії гравців із м'ячем, технічні прийоми, результат гри, характеристику фізичного і психічного станів учасників, загальні поняття, пов'язані з організацією гри, її правилами тощо.

Лексичні номінації у телерепортажі сприяють водночас чіткому та образному викладові, орієнтованому на швидке сприймання інформації про футбольний матч. Лексика у складі футбольного телерепортажу – відкрита множина, яка систематично оновлюється. Слова, інтегровані у футбольний контекст, переосмислюються, набувають нових семантичних відтінків.

У результаті аналізу текстові структури розглянуто як експліканти ознак тексту через систему текстових категорій. Проаналізовано текстові категорії із одиницями нижчої ієрархії у трьох вимірах: у площині семантики – текстові категорії інформативності (підкатегорії концептуальності, фактуальності, імпліцитності), континууму подій (простору і часу), дискретності та зв'язності; у ракурсі комунікативності – текстові категорії антропоцентричності (підкатегорії адресантності та адресатності) і діалогічності (підкатегорії інтерактивності, інтертекстуальності); на рівні прагматики – текстову категорію модальності (підкатегорії референційності, оцінки, експресивності). Унаслідок кореляція текстових категорій слугує текстоконститутивним чинником.

Для дослідження частотності реалізації фактуальних текстових показників телерепортажу проведено контент-аналіз. На основі низки послідовних дослідницьких процедур (визначення масиву матеріалу, вибірки,

формулювання робочої гіпотези, розробки системи категорій, відбору одиниць аналізу, визначення одиниць рахунку, кодування та квантифікації документів, оцінювання валідності даних, інтерпретації результатів) з'ясовано, що на початку трансляції футбольного матчу категорія інформативності експлікована насамперед такими фактуальними текстовими показниками: «Процес гри» (функційний потенціал – 31,8 %), «Команди-учасники футбольного матчу» (24,8 %), «Гравці» (23,6 %). Інші фактуальні текстові показники мають нижчий функційний потенціал: «Статус гри» – 0,5 %, «Арбітри, помічники арбітрів» – 1,9 %, «Тренерський склад» – 4,7 %, «Футбольні новини» – 5,0 %. Не експліковані два види фактуальних текстових показників: «Уболівальники» (0%) та «Умови гри» (0%), оскільки така інформація подається у футбольних матчах спорадично. Нефактуальна інформація складає 7,7 % тексту, що увиразнює роль також інших, окрім інформативності, текстових категорій в архітектоніці репортажу.

Виявлено, що текстотворення футбольного телерепортажу ґрунтується на різних ярусах мовної системи: фонетичному, лексико-семантичному, фразеологічному, морфологічному, словотвірному, синтаксичному, стилістичному.

Обґрунтовано, що система образних засобів виражає динаміку гри, слугує створенню інтерактиву з глядачами, вербалізує особливості мовомислення журналіста. Метафоричні конструкції є домінантною особливістю футбольного телерепортажу в прямому ефірі. Створений коментатором метафоричний образ завжди має інтенціональне підґрунтя: передати вирування емоцій під час футбольної гри. Асоціації за подібністю, на яких ґрунтується метафоричне перенесення, можуть стосуватися різних ознак. У футбольному медійному тексті переважають такі моделі метафор: «футбол – предмет», «футбол – людина», «футбол – відчуття», «футбол – суспільство», «футбол – природа».

Засобом мовновиражальної експресії також слугують епітети. У текстах переважає сполучуваність прикметникових епітетів з іменниками. Епітетні конструкції розподілено за доміантними дистрибутами: епітети на позначення характеристики гравців, дій гравців; епітети на позначення дій команд; епітети на позначення дій арбітрів; епітети, які характеризують матч, процес гри. Епітети у футбольному репортажі дають змогу увиразнити певні риси, індивідуалізувати ознаку, оцінити, сформулювати думку про зображуване.

Використання порівнянь у текстах телерепортажів вмотивоване прагненням журналістів не лише зіставити різні за своєю природою поняття, предмети, а, підкреслюючи якусь характерну рису, виявити своє бачення подій, які відбуваються на футбольному полі. Суб'єктом порівняння може виступати цілий ряд предметів, осіб чи явищ, що прямо чи опосередковано пов'язані з футбольним матчем: гра, команда, футболіст, м'яч. Футбольний телерепортаж містить у складі компаративних конструкцій і формалізовані показники порівняння (сполучники), уживані й безсполучникові порівняльні структури.

Функційний потенціал образних мовних засобів детермінований конкретним прагматичним спрямуванням кожної ситуації під час футбольного матчу. Тропеїчні конструкції спродуковані передусім для впливу на емоційну сферу глядача-вболівальника.

Отже, футбольний телерепортаж – вияв текстотвірної діяльності спортивного журналіста та модель власне мови футболу. Жанр футбольного репортажу є вербальною рефлексією футбольного матчу. Текстова тканина прямого футбольного телерепортажу залежить від смислового наповнення його лексичних номінацій і текстових структур. Саме у репортажі як тексті відбуваються процеси переходу від узуальних значень до оказіональних, що створюють нові комунікативні смисли, які сприймає глядацька аудиторія.

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні мовної особистості тележурналіста, його власного мовного репертуару; у виявленні нових

тенденцій у використанні лексико-семантичних одиниць і текстових структур української літературної мови для реалізації прагмалінгвістичних завдань сучасного медіадискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Ажнюк Б. М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації. *Мовознавство*. 2001. № 3. С. 48-54.

Алексенко С. Ф. Структурно-синтаксичні та просодичні особливості англomовного подієвого футбольного телевізійного коментаря. *Філологічні трактати*. 2016. Т. 8. № 2. С. 74-79.

Алексієвець О. М. Просодичні засоби інтенсифікації висловлювань сучасного англійського мовлення: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2002. 200 с.

Артёмов П. М. Субкультура футбольних хуліганів: особливості прояву та соціологічного вивчення на пострадянському просторі. *Український соціум*. 2005. № 2-3 (7-8). С. 20-25.

Бабій І., Свистун Н. Особливості структурно-семантичної організації спортивного дискурсу (на матеріалі футбольних телерепортажів). *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*. 2023₁. № 2. С. 64-71.

Бабій І., Свистун Н. Структурна організація та особливості вживання багатокomпонентних складнопідрядних речень у романі «На полі смиренному» Валерія Шевчука. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2023₂. Вип. 92. С. 57-63.

Бабій І. М. Семантико-естетична парадигма назв кольорів у сучасній українській мові (на матеріалі художньої прози ХХ ст.): монографія / за наук. ред. Н. М. Сологуб. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2021. 238 с.

Баранник Д. Х. Текст. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія, 2000. С. 627-628.

Барчук В. Спортивний репортаж як дзеркало суспільного мовлення (на матеріалі футбольних телетрансляцій). *Рідне слово в етнокультурному*

вимірі: зб. наук. пр. / Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич: Посвіт, 2015. С. 15-24.

Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генології: навчальний посібник. Київ: Академія, 2006. 248 с.

Бацевич Ф., Кочан І. Лінгвістика тексту: підручник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.

Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Академія, 2009. 376 с.

Бачинська Г. В., Бабій І. М., Свистун Н. О. Багатокомпонентні складнопідрядні речення в синтаксичній науці (на матеріалі роману Макса Кідрука «Не озирайся і мовчи»). *Матеріали всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю «Українська філологія в контексті розвитку європейської наукової думки», присвяченої 85-річчю від дня народження професора Дмитра Бучка.* Тернопіль: ТНПУ, 2022. С. 57-59.

Бибик С., Єрмоленко С., Пустовіт Л. Словник епітетів української мови. Київ, 1998. 431 с.

Бибик С. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення. Ніжин: ТОВ «Видавництво»Аспект-Поліграф», 2013. 589 с.

Бігунова Н. О. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлення: монографія. Одеса: КП ОМД, 2017. 580 с.

Білоноженко В., Гнатюк І. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів. Київ: Наук. думка, 1999. 156 с.

Блощінська О. Метафора як засіб формування термінологіки футболу. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики.* 2012. Вип. 21. С. 55-60.

Богуславський С. С. Футбольна термінологія в німецькій мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови. Одеса: Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, 2010. 20 с.

Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний лексикографічний і функціональний аспекти. Ніжин: Аспект – Поліграф, 2005. 550 с.

Бондар В. С., Допіра М. А. Розгляд методу контент-аналізу з погляду кількісно-якісних технік проведення. *Наукові записки НаУКМА*. 2007. Том 70: Соціологічні науки. С. 17-26.

Боровська О. В. Співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології галузі фізичної культури та спорту: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Інститут української мови. Київ: Інститут української мови НАН України, 2004. 17 с.

Боровська О. Динаміка розвитку української термінології в галузі фізичної культури та спорту. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. пр.* / відп. ред. Л. О. Симоненко. Київ: КНЕУ, 2003. Вип. V. С. 37-40.

Боровська О. Особливості історичного розвитку спортивної термінології в Західній Україні (кінець XIX – початок XX ст.). *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. пр.* / відп. ред. Л. О. Симоненко. Київ: КНЕУ, 2005. Вип. VI. С. 31-35.

Булаховський Л. А. Нариси з загального мовознавства. Київ, 1955. 247 с.

Вакарюк Р. В. Біблійні фразеологізми в сучасній англійській мові: структурний, семантичний та когнітивний аспекти: дис. ...канд. філолог. наук: 10.02.04. Львів, 2021. 251 с.

Висоцька З. Типологія лексичних номінацій і текстових структур у мові економічних праць Івана Франка: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2016. 206 с.

Вільчинська Т. Семантико-словотвірна характеристика оцінних назв осіб в українській мові: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Львів. держ. ун-т. Львів, 1996. 24 с.

Вільчинська Т. Частина як засіб вираження модальності в художньому

тексті. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies: зб. наук. пр. /* Донецький нац. ун-т ім. Василя Стуса; гол. ред. Ж. Краснобаєва-Чорна. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2021. Вип. 41. С. 83-92.

Гаврилук О. О. Еволюція текстових трансляцій футбольних матчів (на матеріалі англійської мови). *The VI International Scientific and Practical Conference «Modern ways of solving the problems of science in the world»,* February 13 – 15, Warsaw, Poland. 2023. С. 284-289

Ганич І., Олійник І. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища шк., 1985. 360 с.

Гудима Н. В. Семантична адаптація запозичених лексем у сучасній українській літературній мові. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки.* 2013. Вип. 32 (1). С. 27-31.

Гудима Н. Сучасні аспекти дослідження запозиченої лексики в українському мовознавстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Серія: Лінгвістика. 2011. Випуск 15. С. 13-19.

Грещук В., Грещук О. Словотвір і текст: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. 223 с.

Денискіна Г. О. Структурні і комунікативні параметри жанру вільного інтерв'ю (на матеріалі телепередач 2000-2004 років): дис. ...канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2005. 353 с.

Дребет В. В. Декодування іменників з дієслівною модальністю *sollen*: синергетично-квантитативний підхід. *Записки з романо-германської філології /* Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. 2023. № 1 (50). С. 76-96.

Дребет В. Декодування іменників у німецькомовних текстах художньої прози та преси (синергетично-квантитативний підхід): монографія. Тернопіль: Астон, 2016. 400 с.

Дребет В. В. Стилiстичнi характеристики у синергетицi декодування семантичного обсягу iменникiв (на матерiалi нiмецькомовної художньої прози). *Записки з романо-германської фiлологiї Одеського національного унiверситету*. 2019. № 2 (43). С. 123-135.

Дружинець М. Л. Українське усне мовлення: психо- та соціофонетичний аспекти: монографія. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2019. 580 с.

Єрмоленко С. Я. Емоційна лексика. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія ім. М. Бажана, 2000. С. 157-158.

Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури. Київ, 2009. 350 с.

Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності. Стилiстика та культура мови. Київ: Довiра, 1999. 431 с.

Єщенко Т. А. Категорія діалогічності в тексті: комунікативно-прагматичний аспект. *International journal of philology / Міжнародний фiлологічний часопис*. 2021₁. Vol. 12. № 3. С. 13-20.

Єщенко Т. Текстово-антропоцентричний вимір метафори українських поетів 1990-х. Київ: Академвидав, 2018. 352 с.

Єщенко Т. Український жаргон спортивних уболівальників. *Лiнгвістичні студії: зб. наук. пр.* Вип. 13 / укл.: А. П. Загнітко (наук. ред.) та ін. Донецьк: ДонНУ, 2005. С. 250-255.

Єщенко Т. Феномен художнього тексту: комунікативний, семантичний і прагматичний аспекти: монографія / наук. ред. М. І. Степаненко. Львів: Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 2021₂. 470 с.

Єщенко Т. А. Футбольний телерепортаж крізь призму текстових категорій. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Вип. 4 (207). Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 88-92.

Жлуктенко Ю. О. Мовні контакти. Проблеми інтерлінгвістики. Київ:

Вид-во Київськ. ун-ту, 1966. 135 с.

Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Лексика і фразеологія: Курс сучасної української літературної мови. Київ: Вища школа, 1972. 236 с.

Завальська Л. В. Комунікативні стратегії і тактики в політичному інтерактиві: лінгвопрагматичний аспект: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Одеса, 2017. 221 с.

Загнітко А. Лінгвістика тексту: Теорія і практикум: науково-навчальний посібник. Донецьк: ДонНУ, 2006. 289 с.

Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця: Твори, 2020. 920 с.

Зайцева І. В. Жанр спортивного репортажу: теоретичний аспект. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2022. № 1 (49). С. 49-55.

Заліпська І. Я. Комунікативні ознаки української мови у прямому радіо- і телеэфірі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2013. 203 с.

Заліпська І. Я. Порухення літературних норм у мові прямого ефіру. *Культура слова*. 2016. Вип. 84. С. 151-160.

Іванов В. Ф., Костенко Н. В. Контент-аналіз. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/Контент-аналіз> (дата звернення: 23.10.2023).

Іващенко В. Л. Конотативно-оцінний аспект семантики назв осіб за родом діяльності, місцем проживання та національною належністю: дис. ...канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1997. 220 с.

Каленюк С. О. Стилiстичні функції звертань в Інтернет-комунікації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2018. Вип. 3 (71). С. 85-87.

Калита А. А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення : монографія. Тернопіль: підручники і посібники, 2007. 320 с.

Калужинська Ю. В. Лексико-словотвірна вербалізація негативної оцінки в мові української газетної періодики початку ХХІ сторіччя: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Луцьк, 2017. 259 с.

Карпець Л. А. Український спортивний жаргон: структурно-семантичний аспект. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків, 2006. 192 с.

КМ 2015 – Культура мови: від теорії до практики: монографія / Л. Струганець, О. Бобесюк, О. Веремчук та ін.; за ред. Л. Струганець. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2015. 220 с.

Ковалевська Т. І. Інтонаційні засоби актуалізації емоційного висловлювання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов.* 2011. № 5. С. 141-144.

Ковалевська Т. Ю. Актуальні напрями дослідження вербального впливу. *Одеський лінгвістичний вісник: зб. наук. пр.* / гол. ред. Н. В. Петлюченко. Вип. 3. Одеса: Гельветика, 2014. С. 110-117.

Коваленко Ю. М., Карпець Л. А., Приходько В. С. Семантична номінація як джерело поповнення спортивного жаргону. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* 2019. Вип. 43 (1). С. 24-27.

Коваленко Ю. Б. Сучасний телевізійний репортаж: жанрові та мистецькі ознаки. *Культура України.* 2014. Вип. 45. С. 201-208. URL: <https://www.academia.edu/32420944/> (дата звернення: 01.06.2023).

Ковалик І. І., Мацько Л. І., Плющ Н. Методика лінгвістичного аналізу: навчально-методичний посібник. Київ: Вища школа, 1984. 120 с.

Коваль О. П. Лінгвопрагматика терміносистеми тенісу в англійській мові: автор. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2014. 16 с.

Коваль Р. С. Синонімія у французькій футбольній лексиці. *Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту* / за заг. ред. Є. Приступи. Львів, 2010. Вип. 14. Т. 2. С. 107-112.

Колупаєва О. М. Специфіка сучасного спортивного коментаря (на матеріалі інтернет-видання «Przegląd Sportowy»). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2015. Вип. 39. С. 150-154.

Кондратенко Н. В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу / за ред.: К. Г. Городенська. Київ: Д. Бураго, 2012. 323 с.

Кондратів І. Метафора як засіб омовлення поняттєвого апарату міжкультурної комунікації. *Проблеми гуманітарних наук*. 2018. № 42 С. 39-47.

Кононенко В. Прагматика художнього тексту : пошуки новостилу: монографія. Київ; Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2021. 365 с.

Космеда Т. А. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: Формування і розвиток категорії оцінки. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. 350 с.

Космеда Т. А., Халіман О. В. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична іграма (теоретичне осмислення дискурсивної практики): монографія. Дрогобич: Коло, 2013. 228 с.

Космеда Т., Олексенко О., Павлова І. Семантика й прагматика дискурсивного слова та його потенціал для діагностики психотипу мовної особистості: аспектуальний опис. Вінниця – Харків – Познань: Харківське історико-філологічне товариство, 2019. 308 с.

Косович О. В. Мовна варіативність та національна специфіка футбольного дискурсу (на матеріалі французької та англійської мов). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 34 (73). № 3. 2023₁. С. 98-103.

Косович О. В. Сучасна футбольна термінологія французької та англійської мов: аналіз основних джерел формування. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 34 (73) № 1 Ч. 1. 2023₂. С. 178-184.

Костенко Н., Іванов В. Досвід контент-аналізу: Моделі та практики: монографія. Київ: Центр вільної преси, 2003. 200 с.

Костусяк Н. М. Міжтематична дифузність спортивної лексики в медіатекстах періоду російсько-української війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Том 34 (73). № 3. С. 30-35.

Костусяк Н. М., Поляк І. П. Мовні особливості сучасного футбольного телерепортажу. *Вісник науки та освіти. (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»): журнал*. 2024. № 1(19). С. 286–296.

Коць Т. А. Українське слово в пресі кінця ХІХ – початку ХХ ст.: динаміка літературної норми. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 428 с.

Кочан І. Лінгвістичний аналіз тексту. Київ: Знання, 2008. 423 с.

Кравець Л. В. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст.: монографія. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 416 с.

Кравець Л. В. Зв'язність як основна текстова категорія. *Текст у сучасних дослідницьких парадигмах: теорія і практика: колективна монографія / за заг. ред. О. М. Семеног*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022₁. С. 48-60.

Кравець Л. В. Метафори природи в поетичних текстах М. Рильського та Л. Костенко. *Культура слова*. 2020. Вип. 92. С. 52-62.

Кравець Л. В. Художня свідомість українців: метафора як словесно-образна форма освоєння світу. *Українське буття у слові й тексті: Студії з лінгвоукраїнознавства: колективна монографія / за заг. ред. О. О. Маленко*.

Харків: ХНПУ; ХІФТ, 2022₂. С. 48-60.

Краснобаєва-Чорна Ж. В. Лінгвофраземна аксіологія: парадигмально-категорійний вимір: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 410 с.

КТС 2001: Єрмоленко С. Я., Бирик С. П., Тодор О. Г. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 223 с.

Лизанчук В. Радіорепортаж – найскладніший інформаційний жанр *Теле- та радіожурналістика*. 2013. Вип. 12. С. 132-147.

Лисенко О. А. Освоєння німецькомовних запозичень в українській науково-технічній термінології: дис. ... канд. філол. наук: 10.02. Харків, 1999. 170 с.

Литвин А. А. Аналогія як механізм формування інноваційної лексики англійської мови сфери спорту та туризму. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: зб. наук. пр.* Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2017₁. Вип. 64. Ч. 2. С. 13-16.

Литвин А. А. Лінгвопрагматичні особливості нової спортивної лексики як засіб визначення перцепції явищ, ознак і процесів у сфері спорту та туризму носіями англійської мови. *Південний архів. Філологічні науки: зб. наук. пр.* Випуск LXVII. Херсон: ХДУ, 2017₂. С. 113-117.

ЛНМП 2013 – Літературна норма і мовна практика: монографія / за ред. С. Я. Єрмоленко. Ніжин: ТОВ «Видавництво»Аспект-Поліграф», 2013. 320 с.

Маковецька-Гудзь Ю. А. Семантико-граматичні моделі художніх порівнянь (на матеріалі української поетичної мови 70-90-х років ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2010. 18 с.

Максимчук В. В. Вербалізація гола в українському футбольному інтернет-дискурсі. Соціокультурні та комунікативні аспекти функціонування мовних одиниць: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди ювілею доктора філол. наук, проф. К. Г. Городенської. Київ, 29–30 листопада 2018 р.

Київ: Міленіум, 2018₁. С. 164-166.

Максимчук В. В. Відантропонімні деривати у футбольному інтернет-дискурсі. *Philology in EU countries and Ukraine at the modern stage: Conference proceedings*. December 21–22. 2018₂. Baia Mare: Izdevnieciba «Baltija Publishing». S. 35-39.

Максимчук В. В. Неологізми футбольного дискурсу як об'єкт лексикографічного опису. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: зб. наук. пр. / гол. ред. І. Д. Пасічник. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. Вип. 57. С. 85-89.*

Максимчук В. В. Трансформації прецедентних висловлювань у сучасному футбольному дискурсі. *Філологічні студії: науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету: зб. наук. пр.* Кривий Ріг: ФОП Марченко С. В., 2017. Вип. 16. С. 367-377

Мандич Т. Метафорична вербалізація концепту БАСКЕТБОЛ. *Південний архів (філологічні науки)*. 2021. № 86. С. 17-21.

Мандич Т. Метафорична репрезентація біатлону у спортивному коментарі. *Молодий вчений*. 2018. №2 (54). С. 588-591.

Мандич Т. Мілітарна метафора у спортивному медіадискурсі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31 (70). № 3. С. 27-32.

Мандич Т. Спортивний коментар як складова українськомовного спортивного дискурсу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип 55. Том 2. С. 136-141.

Мартинюк М. Мовні вимоги до спортивних термінів. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. пр. / відп. ред. Л. О. Симоненко. Київ: КНЕУ, 2003. Вип. V. С. 227-229.*

Мартинюк М. Функціонування української спортової лексики у вищій школі. *Вісник Львівського університету*. Вип. 34. Ч. 1. Серія «Філологія». Львів, 2004. С. 478-481.

Мацько Л., Сидоренко О., Мацько М. Стилїстика української мови / за ред. Л. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.

Межов О. Г., Навальна М. І., Костусяк Н. М. Засоби вираження комунікативно-прагматичної інтенції образи в сучасних медіатекстах. *Лінгвістичні студії: зб. наук. пр.* Донецьк: ДонНУ, 2021. Вип. 41. С. 179-192.

Михайличенко Н. Мова телевізійного репортажу. Теле- та радіожурналістика. 2020. №19. С. 209-2013.

Мойсієнко А. К. Слово в аперцепційній системі поетичного тексту. Декодування Шевченкового вірша: монографія. Київ: Сталь, 2006. 304 с.

Мойсієнко А. К. Динамічний аспект номінації; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Київ: Київський університет, 2004. 100 с.

Молоткіна Ю., Костусяк Н., Навальна М. Іншомовна термінологічна лексика інформаційних технологій в українських інтернет-виданнях. *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2021 №31. С. 187-204.

Молоткіна Ю. О. Функціонально-стилістичні вияви іншомовних лексем у розважальних жанрах. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2019. Вип. 7. С. 231-242.

Молоткіна Ю. О. Функціонально-стильова диференціація новітніх запозичень у сучасній українській мові: дис. ... д-ра філос.: 035 Філологія / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль; Переяслав, 2020. 285 с.

Молоткіна Ю. О. Usage of Anglicisms in the Context of Current Language Situation in Ukraine. *Психолінгвістика. Серія «Мовознавство»*. 2017. Вип. 21 (2). С. 89-98.

Муромцева О. Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Харків: Вища школа, 1985. 152 с.

МФ 2009: Мова футболу. Шестимовний словник футбольної лексики / уклад.: Р. Помірко, М. Дубяк, Т. Іваньо, М. Проців. Львів: НВФ «Українські технології», 2009. 100 с.

Навальна М. Функціонування стилістично зниженої лексики в мові українських масмедіа. *Людино- й культурознавчі пріоритети сучасного мовознавства. Напрями, тенденції та міждисциплінарна методологія* / колективна монографія під ред. К. І. Мізіна. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 243-252.

Навальна М. І. Динаміка лексикону української періодики початку ХХІ ст.; НАН України, Інститут української мови. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 328с.

Недайнова І. В. Номінативний простір «Ігровий вид спорту» в сучасній англійській мові: лінгвокогнітивний та лінгвокультурний аспекти: автор. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. КНЛУ. Київ, 2004. 19 с.

Пономарів О. Культура слова: мовностилістичні поради. Київ: Либідь, 2011. 272 с.

Пономарів О. Стилістика сучасної української мови: підручник. 2-ге вид., стереот. Київ: Либідь, 1993. 248 с.

Поплавська Н., Дащенко Н. Новітні політичні терміни у мові-інтернет-видань (семантико-функціональний аспект). *Записки з українського мовознавства*. 2021. Вип. 28. Т. 1. С. 10-23.

Поплавська Н. М., Каленюк С.О., Смеречинська В.А. Спортивна термінологія в масмедійних текстах (функційний аспект). *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 29. Том 2. Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 39-43.

Поплавська Н. М., Костюк Ю. М., Смеречинська В. А. Функціонування спортивної термінології в суспільно-політичній комунікації (на матеріалі українських масмедіа). *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького*

державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 66. Том 2. С. 162-168.

Потебня О. О. Естетика і поетика слова. Київ: Мистецтво, 1985. 304 с.

Процик І. Вербальна та візуальна ідентифікація в соціолекті українських футбольних фанатів. *Україноцентризм наукового сумління: зб. наук. пр. на пошану проф. Зеновія Терлака* / відп. ред. М. П. Білоус. Львів: Ліга Прес, 2014. С. 566-591.

Процик І. І. Мистецькі терміни в соціолекті українських футбольних фанатів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство*. Тернопіль, 2012. Вип. 2 (21) 2011-1 (22) 2012. С. 54-60.

Процик І. Р. Відображення мовної картини світу футбольних фанатів у художніх творах сучасних українських письменників. *Вісник Дніпропетровського ун-ту. Серія: Мовознавство* / відп. ред. Т. С. Пристайко. Дніпро: Дніпропетр. нац. ун-т ім. О. Гончара, 2017. Вип. 23 (1). С. 155-164.

Процик І. Р. Футбольна лексика у формальному та неформальному дискурсах: дис. ...д-ра філолог. наук: 10.02.01. Луцьк, 2020. 788 с.

Рікер П. Інтелектуальна автобіографія. Любов і справедливість / пер. із фр. Київ: Дух і літера, 2002. 114 с.

Сазонова Ю. О. Спортивна журналістика України: історія, еволюція, трансформація : монографія. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 276 с.

Самочорнова О. А. Інформаційна насиченість та інформативність тексту. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2010. Вип. 52. С. 225-228.

Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкіля, 2010. 844 с.

Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики: аналітичний огляд. Київ: Фітосоціоцентр, 1999. 148 с.

Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.

Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов: на матеріалі слов'яно-східнороманських мовних контактів. Київ: Вища шк., 1974. 256 с.

Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масовоінформаційного дискурсу): автореф. дис. ... доктора філол. наук: 10.01.08 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2003. 32 с.

Сіваченко І. В. Просодичні особливості мовлення спортивних коментаторів (інструментально-фонетичне дослідження): дис. д-ра. філос.: 035 Філологія / Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса, 2021. 178 с.

СІЗФЛ 2020 – Словник іншомовних запозичень у футбольній лексиці сучасної української літературної мови / уклад. Ю. Струганець, П. Струганець. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. 48 с.

Сімонок В. Запозичені назви у складі української фінансово-економічної термінології. *На терені юридичної і філологічної науки: зб. наук. пр. присвяч. 50-річчю від дня народж. і 25-річчю наук.-пед. діяльності проф. Прадіда Ю. Ф.* Сімферополь: Ельїньо, 2006. С. 283-286.

Сімонок В. П. Лексичні запозичення в українській мові: історико-соціолінгвістичний аспект. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки.* 2015. Книга 1. С. 89-94.

Сімонок В. П. Мовна картина світу. Взаємодія мов: монографія. Харків: Основа, 1998. 169 с.

Соколова. Аспектуальні категорії українського дієслова. Київ: Книга-плюс, 2021. 224 с.

Стадній А. С. Психолінгвістичний аспект емоційно-оцінної лексики. *Вісник Дніпропетровського ун-ту*. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського нац. ун-ту, 2010. Вип. 16. № 11. Т. 18. С. 321-325.

Степаненко М. І. Політичне сьогодення української мови: актуальний перефразистикон. Харків: Видавець Іванеченко І. С., 2017. 616 с.

Степаненко М. І. Динаміка українського політичного лексикону: 2018-2019 рр. Полтава: ПП «Астроя», 2020. 408 с.

Стишов О. Оказіоналізми у мові сучасних мас-медіа. *Культура слова*. Київ: Наукова думка, 2001. Вип. 59. С. 72-76.

Стишов О. А. Особливості словотворення okazіоналізмів-комполітів у мові українських ЗМІ кінця ХХ – початку ХХІ століть. *Динамічні процеси в граматичній і лексичній складі сучасних слов'янських мов : зб. наук. пр. Міжнар. наук. конф. пам'яті проф. К.Ф. Шульжука (Рівне, 19–20 трав. 2011 р.)*. Рівне; Оломоуць: Вид-во Нац. ун-ту «Остроз. акад.», 2011. С. 195-198.

Стишов О. А. Спортивні жаргонізми в українській мові кінця ХХ–початку ХХІ століття. *Лінгвістичні студії*. 2017. Вип. 34. С. 76-84.

Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації). Київ: Видавничий центр КНЛН, 2005. 388 с.

Стретович Т. П. Класифікаційне розмаїття видів метафор. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сучасні тенденції розвитку мов*. 2017. Вип. 16. С. 232-239.

Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ ст. Тернопіль: Астон, 2002. 352 с.

Струганець П. Б. Епітетні конструкції у футбольному телерепортажі. Topical aspects of modern scientific research. *Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference*. Tokyo, Japan: CPN Publishing Group, 2023₁. Pp. 547-550.

Струганець П. Іншомовні запозичення у футбольному телерепортажі. *Perspectives of science and education. Proceedings of the 11th International youth conference «Slovo/Word»*. New York, USA. 2019₁. P. 285-291.

Струганець П. Метафора у футбольному телерепортажі. Проблеми гуманітарних наук: зб. наук. пр. Серія «Філологія». Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2019₂. Вип. 44. С. 92-102.

Струганець П. Оцінка як лінгвофілософська категорія (на матеріалі футбольного телерепортажу). *III Міжнародна науково-практична конференція «Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід»*: збірник тез. Тернопіль, 2021₁. С. 252-254.

Струганець П. Позитивно- та негативнооцінна лексика із семою «дія» у сучасному футбольному телерепортажі. *Міжнародна науково-практична конференція «Регіональна журналістика: реалії, виклики, перспективи» (15 квітня 2021 року)*. Тернопіль, 2021₂. С. 181-183.

Струганець П. Порівняння у прямому футбольному репортажі. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Вип. 4 (207). Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2023₂. С. 267-271.

Струганець П. Спектр текстових категорій у футбольному телерепортажі. *Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*: журнал. 2023₃. № 12 (18). С. 243-253.

Струганець П. Типологія лексичних номінацій у футбольному телерепортажі. *Закарпатські філологічні студії*. 2023₄. Вип. 29. Т. 2. С. 74-78.

Струганець Ю. Футбол у вимірі слова: монографія. Beau Bassin: LAMBERT Academic Publishing, 2018. 197 с.

СУМ-20: Словник української мови: у 20-ти т. / гол. наук. ред. В. М. Русанівський; наук. кер. проєкту В. А. Широков. Київ: Наук. думка, 2010-2021. Т. 1-14. URL: <https://sum20ua.com/> (дата звернення 25.03.2023)

СУЛМ 1973: Сучасна українська літературна мова: лексика і фразеологія / за заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1973. 439 с.

Сушинська І., Давидов П. Структурно-семантична типологія спортивної лексики у текстах публіцистичного стилю. *Молода спортивна наука України*. 2008. Т. І. С. 359-364.

Сюта Г. М. Цитатний тезаурус української поетичної мови ХХ століття: монографія. Київ: КММ, 2017. 384 с.

Тарасюк В. Специфіка репортажу в українській інтернет-журналістиці (за матеріалами сайту ЛітАкцент). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2011. Вип. 26. С. 245-251.

ТМТШ 2016 – Територія мови Тараса Шевченка: монографія / С. Я. Єрмоленко, Г. М. Вокальчук, А. Ю. Ганжа, Л. П. Гнатюк, Г. М. Сюта; за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. 348 с.

Третяк Н. Жаргонна лексика в друкованих ЗМІ (номінативно-експресивна функція): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України. Київ, 2008. 20 с.

Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: навч. посібник. Київ: Знання, 2007. 494 с.

УМЕ 2000: Українська мова. Енциклопедія. Київ: Українська енциклопедія ім. М. Бажана, 2000. 751 с.

УП 2012: Українсько-польський, польсько-український перекладний словник футбольних термінів / уклад.: Л. Левків, В. Хім'як, В. Левків, В. Осінчук. Львів: ЛДУФК, 2012. 170 с.

Федик О. Мова як духовний адекват світу (дійсності). Львів: Місіонер, 2000. 300 с.

ФСУМ 1993: Фразеологічний словник української мови: у 2 т. Київ: Наукова думка, 1993.

Халіман О. В. Граматика оцінки: морфологічні категорії української мови: монографія. Харків: Майдан, 2019. 458 с.

Холод О. М., Дмитровський З., Шаповал Ю. Основи тележурналістики: курс лекцій. Київ: КиМУ, 2012. 121 с.

Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови : монографія. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 351 с.

Шаповал Ю. Г. Телевізійний репортаж як жанр і метод документування подій суспільного життя. *Телевізійна і радіожурналістика: зб. наук.-метод. пр.* Львів, 2000. Вип. 3. С. 311-327.

Шкіцька І. Ю. Маніпулятивні тактики позитиву: лінгвістичний аспект: монографія / за наук. ред. В. М. Бріцина. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 440 с.

Штонь О. П. Фразеологізми як засіб стилізації розмовності у сучасній українській прозі. *Матеріали всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю «Українська філологія в контексті розвитку європейської наукової думки», присвяченої 85-річчю від дня народження професора Дмитра Бучка.* Тернопіль: ТНПУ, 2022. С. 59-63.

Шутяк Л. М. «Новий журналізм» у медійному дискурсі України: генеза та жанрово-стилістичні ознаки»: дис. ... канд. наук соц. комунікацій. Дніпропетровськ, 2015. 216 с.

Яцимірська М. Культура фахової мови журналіста. Львів: ПАІС, 2004. 332 с.

Barseghyan G. Semantic Groups of Vocabulary in Sports Reports. *Armenian Folia Anglistika*. Vol. 16. Issue 2 (22). 2020. Pp. 47-57.

Botle R. Sports journalism: Context and issues. London: Sage Publications. 2006. 208 p.

Boyko N., Kotkova L., Prykhodko O. Means and methods of objectization of emotional-evaluative semantic plans of lexical units in the Ukrainian language. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 12/02-XXX. 2022. S. 73-80.

Chovanec J. Enacting an Imaginary Community: Infotainment in Online Minute-by-Minute Sports Commentaries. *Lavric E., Pisek G., Skinner A., Stadler W. (eds.). The Linguistics of Football.* Tübingen: Gunter Narr Verlag. 2008. S. 255-268.

De Beaugrande R., Dressler W. Introduction to Text Linguistics. London & New York: Longman, 1981. URL: https://web.archive.org/web/20130930053614/http://beaugrande.com/introduction_to_text_linguistics.htm (дата звернення 25.02.2023)

Drebet V., Kiyko S., Kiyko Y. Synergetik der Dekodierung von Substantiv-Neubildungen in Satzstrukturen des Deutschen. *Glottology: De Gruyter (A)*. 2021. Vol. 12. Issue 2. P. 179-198.

Drebet V. Synergetik der Nomen-Dekodierung in einfacher und zusammengesetzter Satzstruktur des Deutschen. *Analele Universitatii din Craiova. Seria Stiinte Filologice, Lingvistica*. 2021. Vol. 43. Nr. 1-2. S. 289-306.

Grafa E.-M., Callies M., Fleischhacke M. The language and discourse(s) of football. Interdisciplinary and cross-modal perspectives: introduction to the thematic issue. *SOCCER & SOCIETY*. 2023. Vol. 24. NO. 7, Pp. 921-925.

Kosovych O. V. Peculiarities of the use of expressive means in synchronous and analytical commentary in british football reportage. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 34 (73). № 5. 2023. С. 70-76.

Kuiper K., Lewis R. The Effect of the Broadcast Medium on the Language of Radio and Television Sports Commentary Genres: The Rugby Union Lineout. *Journal of Sports Media*. Volume 8, Number 2, 2013. Pp. 31-51.

Lavric E., Pisek G., Skinner A., Stadler W. (eds.). *The Linguistics of Football*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 2008. 418 p.

Liponski W. 'Hey, ref! Go, milk the canaries!' On the distinctiveness of the language of sport. *Studies in Physical Culture & Tourism*. 2009. XVI/1. Pp. 19-37.

Luczak J., Nawrot R. Wpadki komentatorów czyli słońce zachodzi za wschodnią trybuną stadionu. Poznań: Vesper. 2006. 144 s.

Poplavska N., Zalipska I. The language imagery and diversity of contemporary media text. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 64. Том 2. С. 187-193.

Raunbjerg P., Sand H. TV Sport and Rhetoric: The Mediated Event. *Nordicom Review*. Gothenburg: Nordicom, University of Gothenburg, 1998. Vol. 19. No 1. P. 159-174.

Ricœur P. The Conflict of Interpretations: Essays in Hermeneutics. Northwestern University Press, 1974. 512 p.

Struhanets L., Zalipska I., Zadorozhna I., Struhanets P., Dashchenko N. The National Television Broadcast Speech Expressiveness as Means of Psychological Influence on the Society. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2021. Issue 1, special XV. S. 41-45.

Struhanets P. Text in the modern paradigm of scientific knowledge: categorization and pragmatics. *Scientific Journal of Polonia University*. 2023. 58 (3). S. 195-201.

Taborek J. Język sportu: kilka uwag na przykładzie języka piłki nożnej. Informed teaching: premises of modern foreign language pedagogy / editors H. Lankiewicz, E. Wąsikiewicz-Firlej. Piła: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Stanisława Staszica, 2012. S. 237-253,

Wiliński, J. Sports metaphors in Polish written commentaries on politics. *Journal of Education Culture and Society*. 2020. No 6 (2). Pp. 425-437. URL: <https://jecs.pl/index.php/jecs/article/view/656> (дата звернення 15.04.2023)

ДОДАТКИ

Додаток А

Контент-аналіз реалізації фактуальних текстових показників у футбольному телерепортажі

Інформація про футбольний матч

Матч «Україна – Італія»

MG1, 20.11.23, 21:45

Моніторинг 15-ти хвилин трансляції матчу (21:48-22:03)

Коментатори: Роберто Моралес, Віталій Кравченко

Перелік умовних скорочень

ФТК «Статус гри» – фактуальний текстовий показник «Статус гри».

ФТК «Команди-учасники ФМ» – фактуальний текстовий показник «Команди-учасники футбольного матчу».

ФТК «Процес гри» – фактуальний текстовий показник «Процес гри».

ФТК «Гравці» – фактуальний текстовий показник «Гравці».

ФТК «Арбітри, помічники арбітрів» – фактуальний текстовий показник «Арбітри, помічники арбітрів».

ФТК «Тренерський склад» – фактуальний текстовий показник «Тренерський склад».

ФТК «Уболівальники» – фактуальний текстовий показник «Уболівальники».

ФТК «Умови гри» – фактуальний текстовий показник «Умови гри».

ФТК «Футбольні новини» – фактуальний текстовий показник «Футбольні новини».

НФІ – нефактуальна інформація.

др. зн. – друковані знаки.

Віталій Кравченко: *[То ж матч розпочався. / ФТК «Процес гри», 21 др. зн.] [Стежимо дуже уважно за грою. / НФІ, 28 др. зн.] [Тримаємо кулаки за збірну України, / ФТК «Команди-учасники ФМ», 34 др. зн.] [яка сьогодні для виходу на «Євро» має винятково перемагати. / ФТК «Статус гри», 59 др. зн.] [Трубін з м'ячем, віддає ліворуч на Віталія Миколенка. / ФТК «Процес гри», 53 др. зн.] [Багато перед грою відзначали, що наші футболісти, особливо легіонери, перебувають у чудовій формі. Що забивають, що асистують, що практично немає травмованих, ну, за винятком Ярмоленка та Кривцова, якщо порівнювати з попередніми зборами. Але їх, добре, що є ким замінити, хоча ростер все одно не такий багатогранний, як у Італії. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 329 др. зн.]*

Роберто Моралес: *[Так, дійсно, в італійців, як у представників топового чемпіонату, там футболістів ніяких більше для резерву. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 108 др. зн.] [Але у нас навіть Ярмоленко, за усієї поваги до нього, зараз є Циганков. Куди Ярмоленка? Циганкова на іншу позицію? / ФТК «Гравці», 114 др. зн.] [Таких варіантів де-факто у збірній України немає. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 49 др. зн.] [Кривцов як альтернатива, знову ж таки, не основа, але альтернатива – може бути. / ФТК «Гравці», 79 др. зн.] [Ну, тобто, в нас теж ситуація дуже непогана. / НФІ, 44 др. зн.]*

Віталій Кравченко: *[Що ж, Україна відбирає м'яч на половині поля суперника. Наступає тут Судаков і Мудрик. / ФТК «Процес гри», 86 др. зн.] [Хотілося би трохи кращу розрізну передачу на Довбика, але, поки що, цей пас від майстра, безумовно майстра передач, від Судакова не дійшов. Федеріко Дімарко, не можна давати такого простору йому. / ФТК «Гравці», 195 др. зн.] [Наразі страхує позицію правого захисника Забарний. Подача у штрафний, відскакує м'яч від Дзаніоло, пробиває Распадорі. Перший на м'ячі Сваток, але ще одна атака триває. Ді Лоренцо віддає пас на Дзагіоло, Нікола прострілює, потрібно відбиватися / ФТК «Процес гри», 243 др. зн.]*

Роберто Моралес: *[І це робить збірна України, і навіть переходить в контратаку! Довбик, йому потрібна допомога. Треба альтернатива, треба адресат для пасу. Ось він знаходить людину. І далі Зінченко. Проти нього вступають в боротьбу, відбирають чисто м'яч, тут питань немає. / ФТК «Процес гри», 255 др. зн.] [Тобто ми маємо зникати до того, що збірна України в цьому поєдинку не буде володіти м'ячем стільки, скільки хоче. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 113 др. зн.] [Це об'єктивна ситуація, але треба грати від того, що є. / НФІ, 55 др. зн.]*

Віталій Кравченко: *[Італія м'яч контролює. / ФТК «Процес гри», 22 др. зн.] [Дуже важливо не помилятися на старті матчу. / НФІ, 43 др. зн.] [Перший тайм можна пригадати проти збірної Італії у вересневому поєдинку, коли все було на боці «скуадри адзурри». / ФТК «Команди-учасники ФМ», 113 др. зн.] [Сергій Ребров це визнавав на передматчевій пресконференції. / ФТК «Тренерський склад», 59 др. зн.] [Що дуже багато було помилок, що Італія покарала за них, / ФТК «Команди-учасники ФМ», 55 др. зн.] [що покарав, зокрема, Давіде Фраттезі, за яким теж потрібно особливо пильно стежити. / ФТК «Гравці», 83 др. зн.] [Італія – це та команда, яка точно гратиме на атаку. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 51 др. зн.] [Лучано Спаллетті – це той тренер, стиль якого передбачає те, що він гратиме винятково вперед. / ФТК «Тренерський склад», 93 др. зн.] [Італія роззабивалася, тому це велике завдання, великий поклик сьогодні для захисників. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 86 др. зн.] [Ох, як підняв прапорець щойно лайнсмен... / ФТК «Арбітри, помічники арбітрів», 39 др. зн.]*

Роберто Моралес: *[Але, з іншого боку, ця Італія – інша Італія, не та, що була у Манчіні, яка більше контролювала, ніж зараз. Більш вертикалізована Італія, якщо добре підлаштуватися, її легше ловити саме на контратаках. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 200 др. зн.] [Ну, я кажу*

легше – це дуже-дуже умовно, сидячи в студії, казати, що легше. Є варіанти, скажімо так. / НФІ, 100 др. зн.]

Віталій Кравченко: *[Хотілося би звернути увагу на цей епізод не з точки зору прапорця, який злетів у лайнсмена, / ФТК «Арбітри, помічники арбітрів», 91 др. зн.] [а з точки зору того, що віддавали нас на Федеріко К'єзу. / ФТК «Процес гри», 56 др. зн.] [Він може забігати за спину захисникам. У нього є швидкість, у нього є фізична витривалість. І зрозуміло, що потрібно накривати його праву робочу ногу, хоча і з лівої К'єза здатний ой як гарно вдарити. Після гри з Північною Македонією про нього знову заговорили в усій Італії, як, певне що, головну надію на сьогоднішній матч. І потрібно також говорити про те, що К'єза був відзначений Лучано Спаллетті як гравець світового рівня. / ФТК «Гравці», 430 др. зн.]*

Роберто Моралес: *[Ну, К'єза – це типовий такий син класного футболіста, коли є династія. / ФТК «Гравці», 70 др. зн.] [Але збірна України зараз атакує. Удар! Забирає Джиджі Доннарумма. У будь-якому разі бити потрібно. / ФТК «Процес гри», 98 др. зн.] [Навіть Джиджі Доннарумма, супер голкіпер, ну, тут чесно потрібно говорити, що він в топ-п'ять найкращих голкіперів світу вже, не знаю, скільки років. / ФТК «Гравці», 148 др. зн.] [Але всі пропускають. Найкращі воротарі інколи пропускають. Ти б'єш – ти маєш шанс. / НФІ, 83 др. зн.]*

Віталій Кравченко: *[Потрібно зараз відзначити, що була зона для цього удару у Циганкова. / ФТК «Процес гри», 68 др. зн.] [Те, що було у Північної Македонії в другому таймі, те, що Україна також намагалася для себе знаходити. І Україна забила тоді італійцям у вересневому матчі, коли атакувала п'ятьма гравцями. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 187 др. зн.] [Можливо, це теж допоможе: така ціла група атаквальних футболістів. Але, безумовно, Роберто, ти правий, що потрібно бити, якщо є така гарна позиція, а це, дійсно, дуже непогане місце для удару від Циганкова, тим паче, що здалеку він так само здатний забивати. / НФІ, 258 др. зн.]*

Роберто Моралес: *[Отже, дивимося, як збірна України буде протидіяти, зокрема тут, на цьому фланзі, зліва, де італійці непогано дуже розігрують. Спроба прострілу, і тут добре блокуємо – Забарний. / ФТК «Процес гри», 176 др. зн.]*

Віталій Кравченко: *[Але стандарти, стандарти – це місце, яке дуже є сильним у Лучано Спаллетті та в усіх його команд. / ФТК «Тренерський склад», 97 др. зн.] [Пригадати хоча б минулорічний «Наполі», який був найкращим у серії А за забитими штрафними та кутовими. Збірна Італії, яка забивала теж після кутового у ворота Північної Македонії. І середній зріст італійців, він на декілька сантиметрів вищий ніж в Україні. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 258 др. зн.] [Але це теж відіграє певну роль. / НФІ, 32 др. зн.]*

Роберто Моралес: *[Отже, готуються розіграти цей кутовий італійці, так, вони ось подають... / ФТК «Процес гри», 71 др. зн.]*

Віталій Кравченко: *[Скидка і удар на ворота, ойойой... / ФТК «Процес гри», 32 др. зн.]*

Роберто Моралес: *[Оце дуже добре, що все так завершилося, тому що це голевий момент, реально голевий момент. Позиція, здавалося б, всі бачать, де знаходиться людина, яка приймає м'яч. Вона скидає. І тут удар. Просто не вийшов удар. / ФТК «Процес гри», 215 др. зн.]*

Віталій Кравченко: *[Розіграш кутового, / ФТК «Процес гри», 18 др. зн.] [Італія так часто робить теж між Распадорі та Дімарко. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 53 др. зн.] [І скидка від Нікола Дзаніоло на К'єзу. Це добре, що так м'яч йому на ногу не ліг. Міг К'єза по-хорошому зараз рахунок відкривати. І це треба визнавати. Довбик відривається зараз від суперника. Падає Артем Довбик. Це очевидне порушення правил. І жовта картка для Алесандро Бонджорно, / ФТК «Процес гри», 282 др. зн.] [який лише у другому матчі виходить за збірну Італії. / ФТК «Гравці», 52 др. зн.]*

[Минулого року це ще було у попередній кампанії. У «Лізі Націй» навіть. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 70 др. зн.]

Роберто Моралес: *[Ну, дивимося, тут повністю програє він боротьбу. / ФТК «Процес гри», 48 др. зн.] [І ми відзначаємо плюс Довбика, який, до речі, у попередньому епізоді, якщо чесно так казати, то він протавив К'єзу. Він мав би його накривати. Ну по позиції, якщо дивитись. Але тут він молодець. Відборовся – чиста жовта. / ФТК «Гравці», 220 др. зн.] [Хіль Мансано. Ну, віримо в нього, віримо, що цей іспанець відсудить добре, нормально. Він вміє це робити. / ФТК «Арбітри, помічники арбітрів», 105 др. зн.]*

Віталій Кравченко: *[Розуміємо, чому було багато розмов стосовно арбітра, щодо слів Александра Чеферіна багато було сказано і пересказано. / ФТК «Футбольні новини», 117 др. зн.] [А тепер дивимося за штрафним України. Віктор Циганков, зокрема він поруч із м'ячем. Довбик у штрафному. Циганков навішує, але там виходить Доннарумма і спокійно забирає м'яч. / ФТК «Процес гри», 174 др. зн.]*

Роберто Моралес: *[Ну, Доннарумма з його фактурою неймовірною, реально, він не просто воротар з хорошими даними. Там зріст, руки. Це все разом там. Будемо чесно казати, можливо, є воротарі не гірші за нього там за здібностями, але фактура, така фактура – це дуже круто. / ФТК «Гравці», 250 др. зн.]*

Віталій Кравченко: *[Що ж, можемо казати, що на початку матчу команди обмінялися моментами, але в Італії він був набагато гострішим. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 111 др. зн.] [Ді Лоренцо змістився в центр, віддав пас на Жоржинью. / ФТК «Процес гри», 54 др. зн.] [Жоржинью попри те, що він не реалізував пенальті проти Північної Македонії, те, що Спаллетті спочатку сказав, що все одно залишить його пенальтистом, але потім змінив своє рішення і свої слова на наступній пресконференції. Все одно, Жоржинью – це людина з розумною передачею, з неймовірним*

футбольним інтелектом, яка може бути диригентом атак збірної Італії. / ФТК «Гравці», 360 др. зн.]

Роберто Моралес: [*Жоржиньйо – один з тих бразильців, які принесли «Євро». Їх було троє, нагадаю. / ФТК «Футбольні новини», 78 др. зн.] [Але Жоржиньйо і Толої були ключовими. Ну особливо Жоржиньйо, особливо він. Так, це людина-мозок. І ось ми бачимо, коли дуже футбольна нація не цурається шукати людей за межами своєї країни. Ну, з певним корінням, як Ретегі вони знайшли, теж варіант. / ФТК «Гравці», 249 др. зн.]*

Віталій Кравченко: [*Барелла закидає за спину зараз Миколенку. Але Віталій Миколенко спокійно спостерігає та супроводжує Давіде Фраттезі. / ФТК «Процес гри», 116 др. зн.] [Фраттезі, який перейшов до «Інтера» цього літа, / ФТК «Футбольні новини», 47 др. зн.] [Давіде Фраттезі, який точно запам'ятався українським вболівальникам. Хоча, можливо, хтось його і не знав до того поєдинку на «Сан-Сіро». І, власне, потрібно сказати, що Фраттезі поки сьогодні без моменту. / ФТК «Гравці», 204 др. зн.] [Обирайте лева матчу на сайті levmatchu.ua/. Вбивайте в пошукову стрічку «лев матчу», переходьте на сайт. Кожен ваш голос – це гривня від національного спонсора, що буде передана на благодійність (на правах реклами). / НФІ, 218 др. зн.]*

Роберто Моралес: [*Збірна Італії зараз змушена повернути м'яч на свою половину, щоб потім розвивати атаку. / ФТК «Процес гри», 87 др. зн.] [Ну, поки що ми не бачимо саме такої домінації Італії. Контроль м'яча – так. Ну, це будь-хто міг передбачати, що м'яч буде у збірної Італії, переважно. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 150 др. зн.] [Але такої гостроти немає. Був момент, безсумнівно. К'єза пробивав. / ФТК «Процес гри», 66 др. зн.] [І це провал був для збірної України. Але в іншому, якраз в позиційних атаках – немає такого. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 92 др. зн.] [Доннарумма чекає... / ФТК «Процес гри», 17 др. зн.]*

Віталій Кравченко: *[Віддає нас ліворуч. / ФТК «Процес гри», 19 др. зн.] [Стосовно контролю м'яча Італією, стосовно того, як на це реагує збірна України. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 79 др. зн.] [Спаллетті сказав перед грою, що Сергій Ребров буде грати в атакувальному стилі. Але, як на мене, то трохи не так добре знає Спаллетті Реброва. / ФТК «Тренерський склад», 142 др. зн.] [В тому сенсі, що Україна нікуди викидатися не буде. От зараз Україна в захисті грає в п'ять оборонців. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 102 др. зн.] [Зінченко опускається. / ФТК «Гравці», 21 др. зн.] [Тим часом Дзаніоло закидає. / ФТК «Процес гри», 27 др. зн.]*

Роберто Моралес: *[Але з іншого боку, ну, те що казав Спаллетті – це, можливо, атакувальний, як для України, варіант. / ФТК «Тренерський склад», 99 др. зн.] [Тобто, якщо порівнювати з попередньою збірною Петракова, то це вже якісь намагання грати в атакувальний футбол, більше, більше... Ну, знову ж таки, будемо чесно казати, так, топ-збірні, як Італія, не дуже слідкують за такими суперниками, як збірна України. Це наш плюс, до речі, в чомусь. Маленький такий, малесенький, але плюс. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 324 др. зн.] [Ось тут Зінченко віддає назад, Трубін, Трубін на фланг відразу. Чітко Конопля, віддає в дотик. І є можливість розгортати атаку, є перспектива. / ФТК «Процес гри», 142 др. зн.] [Мудрик, який може обіграти один в один в штрафному майданчику. / ФТК «Гравці», 62 др. зн.] [Мудрик – передача і... / ФТК «Процес гри», 20 др. зн.]*

Віталій Кравченко: *[Це була гарна атака, гарний момент для збірної України. Єдине шкода, що не закінчився він ударом по воротах. Юхим Конопля був на дальній стійці. До речі, варто відзначити, як в цій атаці розвернувся Віктор Циганков, як він і змінив її вектор через лівий фланг, через Мудрика. / ФТК «Процес гри», 275 др. зн.] [Зрозуміло, це одна з головних небезпек для італійців сьогодні. Особливо, якщо Італія високо*

підійматиме захист, а в Мудрика буде шанс втікати від своїх опонентів. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 162 др. зн.]

Роберто Моралес: *[Зінченко, який дуже просив м'яча (ви бачили, як він піднімав рук), отримав. Ну, як центр початку атаки? Можливо, подивимося. Зінченко віддає на фланг. Знову ж таки – сам себе пропонує. Він скрізь. / ФТК «Процес гри», 197 др. зн.] [Він хоче грати, як Фігаро тут, Фігаро там. / ФТК «Гравці», 42 др. зн.]*

Віталій Кравченко: *[Це потрібно робити, потрібно відкриватися під передачу, щоб створювати якісь варіанти. / НФІ, 86 др. зн.] [Україна контролює м'яч і закидає туди вперед. Забарний на Артема Довбика. / ФТК «Процес гри», 73 др. зн.] [Він здатний корпус поставити, він здатний за м'яч відборотися в дуже обмеженому просторі. / ФТК «Гравці», 89 др. зн.] [Циганков. Два партнери по «Жироні» щойно обігралися. Циганков завантажує у воротарський. Поміляється Фраттезі. Підбирає Мудрик. / ФТК «Процес гри», 127 др. зн.]*

Роберто Моралес: *[Так, Фраттезі, він не знав, що за спиною, тому він помилився. Насправді, ситуація була проста! Мудрик прострілює, небезпечно, але відбиваються італійці. Збірна України атакує. Отже, вона знаходить варіанти. І зараз це нелегко. Ми бачимо, що ці всі атаки десь так на межі, кожен ривок, але вони проходять. / ФТК «Процес гри», 305 др. зн.]*

Віталій Кравченко: *[Ніхто не казав, що тій же Італії буде легко, хоча всі ми розуміли, яка це збірна. Що це чинний чемпіон Європи, що до неї потрібно ставитися з максимальною повагою і увагою. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 172 др. зн.] [Але той же Сергій Ребров перед матчем сказав, що у його команди дуже і дуже хороші шанси, / ФТК «Тренерський склад», 89 др. зн.] [Які зараз намагається втілити Судаков. Удар по воротах! Парирує Даннарумма. / ФТК «Процес гри», 75 др. зн.]*

Роберто Моралес: *[Джиджі! Джиджі просто супер зараз грає! Так, Доннарумма, Мудрик, він з м'ячем. Передача! Так, це був пас на Довбика,*

акуратний, але надто акуратний, як мені здається. В цій ситуації, можливо, більш жорстка передача могла пройти, більш різка за швидкістю. Судаков... / ФТК «Процес гри», 263 др. зн.] [Що ж, ну, а Італію можна обігрувати? Звичайно ж, збірна України у цій ситуації не є фаворитом, / ФТК «Команди-учасники ФМ», 94 др. зн.] [але Італія програла Північній Македонії, не потрапила на чемпіонат світу, в цьому відборі в Скоп'є – 1:1. І навіть попередній поєдинок – десь пів години там була гра зовсім не на перемогу. Так, далі італійці молодці: вони зламали суперника, вони повели вперед – 3:0, потім спокійно виграли. Вони з позиції сили вигравали той поєдинок. / ФТК «Футбольні новини», 336 др. зн.] [Але все може розвернутися зараз. Простріл добре блокується. / ФТК «Процес гри», 60 др. зн.]

Віталій Кравченко: *[Ще одна спроба передачі була щойно від Феде К'єзи, але добре, що цей пас не пройшов. / ФТК «Процес гри», 84 др. зн.] [Федеріко К'єза на клубному рівні не такий результативний у нинішній кампанії. У нього були ще й травми, траплялися такі. Це, до речі, доволі травматичний такий футболіст. / ФТК «Гравці», 170 др. зн.] [Принаймні в минулих сезонах було саме так. / ФТК «Футбольні новини», 42 др. зн.] [Але К'єза тут, в Італії, / ФТК «Гравці», 24 др. зн.] [яка є більш забивною ніж «Ювентус», це потрібно говорити відверто цілком. / ФТК «Команди-учасники ФМ», 74 др. зн.] [Тому К'єза – це той, на кому теж це позначилося. / ФТК «Гравці», 48 др. зн.]*

Список публікацій здобувача з теми дисертації

1. Струганець П. Епітетні конструкції у футбольному телерепортажі. *Topical aspects of modern scientific research. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference*. Tokyo, Japan: CPN Publishing Group, 2023₁. Pp. 547-550. URL: <https://sci-conf.com.ua/iii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-topicalaspects-of-modern-scientific-research-23-25-11-2023-tokio-yaponiya-arhi>
2. Струганець П. Іншомовні запозичення у футбольному телерепортажі. *Perspectives of science and education. Proceedings of the 11th International youth conference «Slovo/Word»*. New York, USA. 2019₁. P. 285-291.
3. Струганець П. Метафора у футбольному телерепортажі. *Проблеми гуманітарних наук: зб. наук. праць. Серія «Філологія»*. Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2019₂. Вип. 44. С. 92-102. URL: <https://doi.org/10.24919/2522-4557.2019.44.187381>
4. Струганець П. Оцінка як лінгвофілософська категорія (на матеріалі футбольного телерепортажу). *III Міжнародна науково-практична конференція «Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід»: збірник тез*. Тернопіль, 2021₁. С. 252-254.
5. Струганець П. Позитивно- та негативнооцінна лексика із семою «дія» у сучасному футбольному телерепортажі. *Міжнародна науково-практична конференція «Регіональна журналістика: реалії, виклики, перспективи» (15 квітня 2021 року)*. Тернопіль, 2021₂. С. 181-183.
6. Струганець П. Порівняння у прямому футбольному репортажі. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Вип. 4 (207). Кропивницький:

Видавничий дім «Гельветика», 2023₂. С. 267-271. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-207-40>

7. Струганець П. Типологія лексичних номінацій у футбольному телерепортажі. *Закарпатські філологічні студії*. 2023₄. Вип. 29. Т. 2. С. 74-78. URL: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.2.14>

8. Струганець П. Спектр текстових категорій у футбольному телерепортажі. *Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*: журнал. 2023₃. № 12 (18). С. 243-253. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12\(18\)-243-253](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12(18)-243-253)

9. Struhanets L., Zalipska I., Zadorozhna I., Struhanets P., Dashchenko N. The National Television Broadcast Speech Expressiveness as Means of Psychological Influence on the Society. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2021. Issue 1, special XV. S. 41-45. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110115/papers/A_10.pdf

10. Struhanets P. Text in the modern paradigm of scientific knowledge: categorization and pragmatics. *Scientific Journal of Polonia University*. 2023. 58 (3). S. 195-201. URL: <https://doi.org/10.23856/5827>